תלמוד בבלי · אחרונים · חידושי חתם סופר

חידושי חתם סופר על בבא מציעא

רבי משה סופר

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חידושי חתם סופר על בבא מציעא

רבי משה סופר

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חידושי-חתם-סופר-על-בבא-מציעא/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה 202611200317-v39 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ס: 4
דף סא. 4
דף סא: 8
דף סב. 11
דף סב: 15
דף סג. 17
דף סג: 20
דף סד. 21
דף סד: 22
דף סה. 26
דף סה: 28
דף סו. 30
דף סו: 35
דף סז. 36
דף סז: 38
דף סח. 39
דף סח: 40
דף סט. 41
דף סט: 41
דף ע. 43
דף ע: 43
דף עא. 47
דף עא: 49
דף עב. 50
דף עג. 51
דף עג: 52
דף עד. 55
דף עה. 55
דף עה: 56
דף עו. 58
דף עז: 58
דף עח. 59
דף עט: 59
דף פא: 60
דף פב: 60
דף פז: 60
דף פח: 61
דף פט. 61
דף צ. 62
דף צ: 63
דף צא. 63
דף צא: 64
דף צג. 65
דף צד. 65

דף ס:

בעזה"י חי' פ' איזהו נשך בלימוד הישיבה פק"ק פ"ב ער"ח כסלו תקעב"ל: ה' אור לי בחושך, יאיר עיני בחידושי פ' איזהו נשך:

איזהו נשך כו' המלוה סלע בה' דינרין. נקט בכה"ג שהוא חומש דבמלוה סלע בסלע והוסיפו עליו עד חומש מותר כדאי' בב"ק צ"ח וע"ש ברא"ש קמ"ל דהכא שמתנה בתחלה להרבות להדי' דינר א' הוה ריבית דאורי' אפי' לא זילי פירי ובאוכל נקט סאתים חטין בשלש ולא נקט נמי ד' בחמשה משום דלא פסיקא ליה דבדבר מאכל מותרים ת"ח להרבות עד חומש כמבואר בש"ע סי' ק"ס אך הש"ך כ' שם דוקא חומש מלגו ולא מלבר וא"כ אסור ד' בחמשה: המרבה בפירות. נראה היינו טעמא דקרי לי' תרבות ומרבה בפירות משום דמיירי בלקח בהלואתו וקי"ל אין קונין במלוה נמצא זה המוכר שהי' מעותיו של זה מובלעים בנכסיו וחייב לזה ואלו היה רוצה היה לוקח היין עתה בל' דינרין שהרי יצא השער ואז היה משמר היין אצלו עד שיצטרך זה ואנינו נשוך אבל זה מתרבה שלא היה יכול לקנות בהלואתו שאין קונין במלוה:

ותיסברא דאיכא נשך בלא תרבית כו'. עי' גי"ת שהק' דקי"ל האומר תן מנה לפלוני ואלוך אלף זוז ה"ל ריבית דאורי' א"כ ה"ז נשוך והונו של זה אינו מתרבה ועי' קדושין ח' א' וברשב"א שם דבכה"ג חייב לשלם מדין ערב ונמצא זה פוטרו מערבונו מפני הנאת המלוה וה"ל כאלו הונו מתרבה ובמעי' חכמה הקשה מלעיל י"ד ב' המוכר שדה ונמצא שאינו שלו. גם לדידי הוה ק' לי לשי' הראב"ד דמייתי רא"ש בב"ק צ"ח א' הנ"ל ע"ש ואמנם כד מעיינת שפיר ק' אלו יש להם תירץ ואין להאריך בכמה דברים כאלו:

לעבור עליו בב' לאוין. ולמאי דקי"ל דאין לוקין על לאוי ריבית דניתנו לתשלומין א"כ לא נ"מ מידי אלא לקוברו בין רשעים גמורים כביבמות ל"ג ב' ויבואר לקמן אי"ה גבי לא תגנובו ע"מ למיקט וערמב"ן עה"ת פ' בהר מה שפי' ע"ד הפשוט למה נקט נשך בכסף וריבית באוכל דוקא ודפח"ח:

דף סא.

אם אינו ענין לנשך כסף כו'. עתו' ודעת הרמ"ה ורשב"א דלא דרשי' כו"פ וכלל ואיכא ריבית אפי' קרקע בקרקע ואפי' בפחות מש"פ וק' לדידהו הא דר' ירמי' בכתובות דמיבעי לי' שכרם בקרקע ובפחות מש"פ מהו ודברי מל"מ בזה אינם מחוורי' דהרי קיי"ל בכל התורה למדין למד מן הלמד חוץ מקדשים והנלע"ד לפמ"ש מל"מ שם דלמאי אצטריך כל דבר אשר ישך תי"ל דבכל התורה קיי"ל שוה כסף ככסף ואפי' קרקע בכלל ותי'

דה"א ה"ל ב' כתובים כסף אוכל אין מידי אחרינ לא ע"ש וא"כ אין הכרח לומר דכל דבר אתי לכו"פ וכלל דאצטריך להנ"ל ואין לומר לא לכתוב לא ה' ולא ו' לא לכתוב רק כסף ולא אוכל ואנא ידעי' דשוה כסף ככסף י"ל לעבור על כסף ואוכל בב' לאוי' כמ"ש פ"י נמצא לפ"ז אין כאן הכרח למדרש כו"פ וכלל אך התם בכתוב' אזלא הסוגי' לר' יהודה דאמר עד שישכור עדים ור"י ס"ל בעלמא ב' כתובים מלמדים נמצא הדק"ל כל דבר אשר ישך למ"ל וע"כ לכו"פ וכלל וממעטי' מני' קרקע ופחות מש"פ. ודע הא דבעי' תרי פרטי חד למעוטי קרקע וחד למעוטי פחות מש"פ ולא סגי בחד פרטי למעט הכל היינו להך לישנא דר"פ מרובה דכל ריבוי' הוא ואצטריך כמה פרטי וה"נ כתיב כל דבר אשר ישך אבל למ"ד התם כל כללא הוא א"כ בחד מיעוטא הוה סגי ובמק"א הארכתי בזה ואין כאן מקום להאריך:

רבינא אמר לא נשך באוכל כו'. עתו' דמייתו בקיאות מקדושין ל"ג א' ובזה ישבתי דברי ירושלמי פ"ג דשקלים דאמרה מטרוניתא לר"י דהוה אפוי זהירין פניך דומין למלוי בריבי' ולמגדלי חזירים והוא א"ל תרוי' אסיר' אלא חכמת אדם תאיר פניו ובפ' הרואה בש"ס בבלי הנוסח' משונה קצת דצדוקי אמר כן לר' יהודה ע"ש נ"ה א' והנה התם בקידושין לרבנן דלא דרשי מקרא לפניו ולאחריו צ"ל הא דסמכינהי קימה והידור להקיש קימה להידור שלא יהי' בו חסרון כיס כמבואר שם אמנם למ"ד דדרשי' לעיל ומלרע ולהכי סמכינהו קרא י"ל לדינא אה"נ צריך להדרו בממון וכדקי"ל בני עיר מצווין לעשות לו פרנסתו והא דקי"ל אין בעלי אומני' רשאין לעמוד בפני ת"ח בשעה שעוסקין במלאכתם היינו במלאכת אחרים וכמ"ש תו' שם וכפרש"י פא"ט וא"כ לפ"ז אין שום קו' במה שראתה אפוי זהירין כיון שכל בני עיר מצווין לעשות מלאכתו אך היא או הצדוקי לא ס"ל למדרש לפניו ולאחריו וא"כ מה הידור שאין בה חסרון כיס כו' ושפיר תמהו מדוע פניו זהירין. והנה ידוע דברוב ריבית דרבנן משכחת ריבית בלא נשך וכמו שפירשתי במתני' וה"ה לנשך בלא תרבית וכה"ג וחכמים אסרוהו כיון דשניהם אסורין מה"ת אך אי הוה אמינא דלא נאסר אלא נשך בכסף דוקא וריבית באוכל דוקא א"כ אי משכחת בכסף ריבית בלא נשך ע"ד מו"מ אין ראוי לאוסרו מדרבנן וכן אי משכחת באוכל ריבית בלא נשך אין ראוי לאוסרו מדרבנן נמצא יכול אדם להשתכר הרבה בריבית באופן הנ"ל נמצא לפי סברתם של הצדוקי והמטרוניתא שאין מקרא נדרש לפניו ולאחריו א"כ ריבית באוכל דוקא ונשך בכסף דוקא ויכול להרויח ע"י מלוי בריבית כסף ולגדל חזירי' היינו קבלת צאן ברזל לקמן בפרקין שהוא ג"כ לתא דריבי' ע"כ א"ל פניך דומה כמגדלי חזירים ומלוי בריבית והוא השיב לה לדידן תרוי' אסירי דאית לן מקרא נדרש לפניו

ולאחריו ונאסר בין נשך בין ריבית בין בכסף בין באוכל ולעומת זה גם תקום והדרת דרשי' לפניו ולאחריו ולעולם צריך להדרו בממון ומש"ה אפוי זהירין דבני עיר מצווין לעשות לו מלאכתו ולהמציא לו פרנסתו והיינו בכלל דבריו שאמר ע"י חכמת אדם תאיר פניו:

א"ר למ"ל דכ' רחמנא לאו בגזל כו'. עמל"מ שכ' דלהפוסקי' דגזל קרקע ואונאת קרקע איכא נמי לאו מ"מ לק"מ דהא בריבית פטור על קרקע דז"א דוקא קרקע בקרקע מותר להלות בריבית אבל המלוה ממונו ע"מ ליתן לו קרקע ריבית אסור ש"מ דאסור לחסר קרקע ואי משום חליפי קרקע בקרקע ה"א דלא שייך בי' אונאה כמו ריבית קרקע בקרקע אה"נ דלא שייך אונאה בחליפין כ"א במו"מ ודפח"ח. אך שהק' לפי דמשמע לי' מתו' דשמעתין דאין שום איסור בגזל קרקע ובאונאה דדהו א"כ איך אתי' מריבית או ריבית מינייהו דהא עכ"פ אסור להלות מעות בקרקע ולא דמי לגזל ואונאה דמותר לחסר קרקע ולע"ד לק"מ דאפי' אי מותר לגזול קרקע היינו משום דאינה מתטלטלת ממקומה וברשות' דמרה קיימא אבל מ"מ נהי דאינו גזלן בשעה שהוציא חברו מקרקעו מ"מ אח"ז כשיתלוש הפירות ה"ל גזלן אז כמבואר להדיא ר"פ לולב הגזול נמצא אין בינו לבין הריבית אלא שבריבית עובר מיד וזה פשוט שאפי' מלוה מעות במעות נמי עובר משעת כתיבה דעביד לי' שומא דהכי קי"ל לקמן בשמעתין ולענין זה לא ילפי מהדדי דלעולם צריך למיכתב לא תשימון שיעבור משעת שימת השטר ולק"מ. ובענין פחות מש"פ נראה דאין להק' כלל דודאי לכ"ע אסור אפי' פחות מש"פ בין בגזל ובין באונאה רק שניתן למחילה כמבואר בלשון רש"י דסנהדרין נ"ז ובריבי' אינו מועיל מחילה וזה בכלל דברי הש"ס דבגזל ואונאה בע"כ וריבית מדעתי' וה"א דמחיל קמ"ל דלא:

אמרי ה"נ כו'. מ"ש תו' דלאו הנל"ע רבים מקשים הא לא אתי חד עשה ומינתיק תרי לאוי ושבוש הוא כמ"ש תו' זבחים קי"ד ב' וק"ל. ודע דקרקע ועבדים לא אימעטו אלא מכו"פ וכלל דהשבה דלא שייך בהו מ"ע של והשב וכן באונאה כמו שהאריך רמב"ן פ' בהר דעיקר אונאה בקרקע כתיב נמצא לפ"ז בקרקע ועבדים ל"ת איכא וניתוק ליכא ומיהו בקרקע לא שייך מלקות בגוזל דלא עביד ולא מידי דהרי אינה מתטלטלת וברשותא דמרא איתא מיהו בעבדי' דעביד מעשה ומוציא העבד מרשות בעליו ובהשבה לא מינתק משום דאיתקש לקרקעות א"כ קשה שפיר דלמא אי אתי' מדינא אין מזהירין מן הדין מש"ה אצטריך לא תגזול ללקות הגוזל עבד ואולי זה הוא בכלל כוונת תוד"ה אלא שדבריהם מגומג' עי' וק"ל:

אלא לאו בגזל למ"ל. הק' בשאילת שלום הא אצטריך שתהי' נאמרה ונישני' דאל"ה ה"א לישראל נאמרה ולא לב"נ דמה שנישני' ריבית ואונאה למילתי' נישני' למיסר ריבית ואונאה בישראל דמותר לב"נ הנה למסקנא בודאי לק"מ כיון דבכלל איסור גזל דב"נ הוא כובש שכר שכיר כמבואר בסנהדרין נ"ז א' ע"ש נמצא נאמרה ונישני' שפיר אך להס"ד דלא מסיק מכובש ש"ש ק' מה מקשה למ"ל הא אצטריך להנ"ל וי"ל ע"ש נ"ט ב' דקאמר ואב"א מילה מעיקרא לאברהם נאמר כו' ומסיק בני קטורה חייבים במילה מאת בריתי הפר ע"ש וצ"ע הא ע"כ גם באב"א עדיין צ"ל סברת למילת' נישנית דהרי על ק' פ"ו ליכא תי' אחר וגם האמת הוא דמילה נישנית למילתי' ביום אפי' בשבת א"כ ק' מ"ט חייבים בני קטורה במילה אחר מ"ת הא נאמרה ולא נישני' ולישראל נאמרה ולא לב"נ ומאי דכתיב את בריתי הפר לרבות בני קטורה היינו עד מ"ת ולאפוקי מבני ישמעאל אבל ממ"ת ואילך מ"ט מחייבי וערמב"ם אע"כ דלמסקנא לא אמרי' למילתי' נישנית אלא כעין פ"ו דאי לאו פ"ו דכתי' קודם מ"ת לא הוה ידעי' מ"ע של פ"ו כלל משובו לכם לאהליכם דה"א להתירם לנשותיהם הוא דאתי משום דכתיב ג"י אל תגשו אל אשה ולא לפ"ו וא"כ ממילא א"א לומר לב"נ נאמרה פ"ו א"כ יהי' ב"נ חמיר מישראל וליכא מידי דלישראל שרי ולב"נ אסור אבל במילה דנהי דנישנית להתיר מילה בשבת מ"מ אטו לאו ממילא ידעי' דמילה נוהג בישראל א"כ מה"ת למיעקר מילה דכתיבי בב"נ דהיינו בני קטורה ולמה לא נימא לזה ולזה נאמרה וא"כ הה"נ הכא כיון דאפי' לא כתי' לא תגזול בישראל מ"מ נדע איסור גזל מריבית ואונאה וא"כ מה"ת למיעקר עיקור גזל ממקומו דכתי' בב"נ וזה ברור בלי ספק:

לכובש שכר שכיר. דע כי לא תעשוק כולל כל מיני ממון שבאים ליד אדם בהיתר כגון מלוה או פקדון או שכר שכיר וכדומה והוא כובשו ת"י והוה סד"א דאין איסור אלא כשחוטף ממנו מידו כגון ויגזול החנית או ע"ד ריבית ואונאה אבל כשבא לידו מרצון חברו ובהיתר בלא איסור כלל והוא כובשו אח"כ ה"א דשרי להכי נתייחד לאו לא תעשוק ולא תגזול והש"ס דקאמר לכובש ש"ש לאו דוקא אלא לכובש ממון חברו דלא אתי מביניהו דהני. והא דנקיט כובש ש"ש היינו טעמא משום דלא תיקשי לך לכתוב עושק ולא בעי ריבי' ואונאה מש"ה אמר דא"ה ה"א מותר לחסר חברו ולא תעשוק הוה מוקמי' רק לכובש ש"ש דוקא ומשום דטרח כדאמר הש"ס לקמן קי"א ב' וק"ל אבל לקושטא דמילתא עושק כולל כל הנ"ל. ומי שרוצה לצאת י"ח עיונו והבנת דברי רמב"ם על בורי' אין לנו אלא דברי ת' ח"צ סי' כ"ו עש"ה כי דברי אלקי' חיים הנה ועפ"י דבריו יתיישבו דברי לח"מ פ"ט ממ"א ה"ב שדבריו מאוד תמוהים שס"ל שאין לוקין על לאו שבאם אינו

ענין ומייתי משמעתין ואדרבא משמעתין מוכח ההיפוך ולפי האמור בח"צ יש לחלק בין אם אינו ענין דשמעתין לדהתם לא תבשל ג"פ. ובחי' חולין ישבתי באופן אחר ע"ש:

דף סא:

לא תגנובו למ"ל ע"מ למיקט. הרמב"ם פסק ע"מ למיקט הוא דרבנן וק' לא תגנובו למ"ל ויראה דס"ל לרמב"ם דמוקמי' קראי יתירא לאפושי לאוין ולקוברו בין רשעים גמורים אע"ג דליכא מלקות וכביבמות ל"ג ב' דהרי אשכחן לאו בנשך לאו באוכל לאפושי לאוי אע"פ שאין לוקין שהרי יוצאה בדיינין וכמבואר להדיא לקמן ס"ב א' ורבא דאמר לאו בגזל למ"ל ולא ניחא לי' לאוקמא בלאוי יתירא לטעמי' אזל דס"ל בסמוך ר"ק אינה יוצאה בדיינין א"כ גם בריבי' נכפלו הלאוין ללקות שמנים ולא ניחא ליה להמציא לאוין הרבה בלא מלקות ולטעמי' דרבא פריך לא תגנובו למ"ל ומוקי לי' בע"מ למיקט אבל למאי דקי"ל דר"ק יוצאה בדיינין וליכא מלקות בריבית ולא נכפלו הלאוין אלא לקוברו בין רשעים גמורים א"כ ה"נ נימא כן ולא תיקשי א"כ דלי"ל לרמב"ם הך דרבא א"כ גם לא תגזול אצטריך לגופי' ולא לכובש ש"ש ורמב"ם כ' שהכובש ש"ש עובר נמי משום לא תגזול עי' ח"צ הנ"ל:

שתולה קלא אילן בבגדו. ערא"ש וכל המפרשי' והנלע"ד דלכאורה ק' כיון שאינו אלא מאנה חברו שמוכר לו קלא אילן במר דתכלת ובאונאה גופי' לא כתי' יציאת מצרים א"כ מ"ש בהך אונאה דכתי' בי' י"מ ולא דמי לקרבי דגים דלקמן דמלבד שמביא חברו לאכילת איסור עוד בה אונאה יתירה דקי"ל המוכר לחברו אי' דאורי' אעפ"י שאכל ושבע צריך להחזיר לו מעותיו דה"ל כאלו לא אכל כלל וה"נ גבי קרבי דגים והיא אונאה גדולה משא"כ בקלא אילן הלא עכ"פ חברו יוצא ידי ציצית דלא יהי' אלא לבן ומה שביטל מצות תכלת פטור מזה שהרי טרח לקנות תכלת ומה לו לעשות יותר נמצא שאין כאן אלא כשארי אונאת ממון וק' דהא באונאה לא כתיב י"מ ולתרץ זה צ"ל דמילתא יתירא עביד שבבגדו שהוא לובש למצות ציצית תלה קלא אילן להטעות שלא יבואו לבדוק דיש בדיקה אם הוא תכלת או קלא אילן כמבואר פ' התכלת ע"כ תלה בבגד של עצמו כדי להטעות את הבריות ומש"ה חייב טפי ולזה הוקשה לתו' א"כ אינו יוצא י"ח תכלת שהרי הוא ידע שאין זה תכלת וביטל בשאט נפש מ"ע של תכלת ופשיטא שהקב"ה יפרע ממנו וע"ז תי' לחייב משעת תלי'. שוב הראו לי שלזה רמז במהרמשי"ף ואולי כיון למה שכתבתי:

מכאן ואילך ר"ק. פירש"י וכופין אותו ב"ד אם תובעו בחייו עט"ז סי' קס"א ובח"מ סי' ט' הוציא מלשון רש"י דאם לא תובעו אינו חייב לשלם וכבר מחו לי' מאה עוכלי בכנה"ג ועי' בקצה"ח שם שדחה כל דברי ט"ז בטוב טעם מיהו מ"ש כנה"ג דרש"י כ' תובעו משום אורחא דמילתא צל"ע הא בש"ע שם פסק דיין שלקח שוחד חייב להחזיר אם תובעו וכ' סמ"ע ולא דמי לריבי' דחייב להחזיר אפי' בלא תביעה שא"ה דכתיב קרא וחי אחיך עמך א"כ מבואר דבתובעו לא תלי' כלל בריבית קצוצה ועיקר רבותא דר"ק הוא שצריך להחזיר אפי' לא תובעו ואיך פרש"י ההיפך אם תובעו. והנה עי' תמורה בעי ש"ס למימר דאיכא ביניהו דאביי ורבא ר"ק לאביי דכל מה דא"ר ל"ת מהני ר"ק אינה יוצאה בדיינין ולרבא דלא מהני יוצאה בדיינין ודחי הש"ס מפלוגתא דאביי ורבא אי זוזא מחזיר או גלימא מחזיר ומסיק בקראי פליגא כבשמעתין וא"כ ק' אתו' דשמעתין דפשיטא להו דרבא ס"ל ר"ק אינה יוצאה בדיינין הא הש"ס דחי מהא דגלימא מחזיר דאביי ס"ל ר"ק יוצאה וה"ה לרבא עכנלע"ד דהיה ק' לרש"י קו' זו ועוד איך אמר רבא ע"כ ר"ק הא לרבא גם ר"ק אינה יוצאה בדיינין מש"ה פרש"י כשתובעו וס"ל לרש"י דלמ"ד אי עביד לא מהני נמצא מה שהלוה נותן להמלוה ברצונו הטוב ומקנה לו הריבית זה הקנין לא מהני מידי וכשיתבעהו צריך להחזירו לו וכן מזה הטעם צריך הדיין להחזיר השוחד כשתובעו שהקנין שהקנה לו הבע"ד את השוחד לא מהני ולזה לא צריך קרא וחי אחיך עמך ואפי' למ"ד ר"ק אינה יוצאה בדיינין וילפי' לי' מקרא לחיים ניתן ולא להשבון מ"מ קרא לא אתי' אלא שהקב"ה לא נתנו למ"ע של השבון כמו בגזל דאיכא מ"ע והשיב ומינתיק הלאו ואפי' לא יתבענו מ"ע עליו להשיב אבל הכא לא כי לחיים ולמורא ניתן ולא להשבון אבל לא פקעה תביעתו של זה כיון שלא קנאו דהרי לא מהני וא"כ א"ש דאמר רבא גלימא מחזיר לכשיתבענו זה ואמר נמי הכא ע"כ ר"ק שיכופו ב"ד כשיתבענו משא"כ אבק ריבית דאפי' יתבענו לא יחזיר לו אע"ג דבעלמא גם באי' דרבנן לא מהני כדאמר ר' יוסף פ' הכותב מ"מ הכא מיעקרא הכי אתקין כיון שמרצונו נתנו לו. וראה ודקדק בלשון רש"י שאמר שב"ד כופין ולא אמר לשון הש"ס יוצאה בדיינין והיינו טעמא שהרשב"א כ' דמלשון יוצאה בדיינין משמע שאין יורדין לנכסיו אלא שכופין אותו לקיים מ"ע של וחי אחיך ובב"ק ביאר יותר דקרא דוחי בא להקל עליו ולהקנות לו את הריבית דאי לאו דקנאו לא שייך לצוותו וחי אחיך עמך שהרי שלו הוא מחזיר אע"כ שהתורה הקנה לו הריבית כמו שאמר ר"י אם אין בע"ח קונה משכון צדקה מנין ומש"ה אין הבנים חייבי' להחזיר דהאי קרא מורה לנו שקנאו ורק מ"ע של וחי ולא נצטוו הבנים ע"ש. נמצא לפי דברי הנ"ל מ"ד ר"ק אינה יוצאה בדייני' ולא דרש וחי אחיך חמיר טפי דנהי כשלא

תובעו אי"צ להחזיר כלל מ"מ כשהלה תובעו ב"ד יורדין לנכסיו להוציא את של חברו מידו שהרי להך מ"ד לא הקנתו לו תורה והרי הוא כשוחד דכשתובעו יורדין לנכסיו ומוציאין ממנו וגם כשמת מחוייבי' הבנים להחזיר כשתובעו בחייו ויכין רשע וילבש צדיק כשלא תובעו בחייו ומש"ה כ' רש"י ב"ד כופין אותו פי' ויורדין לנכסיו. והא"ש הא דמשני רבא בהגוזל לדידי' אזהר רחמנא והיינו משום דרמי ב"ח אמר זאת אומרת ר"י כרשות לוקח לכ"ע אמר הכי דמסתמא מיירי בשתובעו ואמאי לא יחזרו הבנים ולא היה לרבא שום דחי' למדחי זה אלא לומר דאתי' בריתא כהך תנא דר"ק יוצאה בדיינים מוחי אחיך ולעומת זה קנאו לגמרי שלא יחזרו הבנים אבל למ"ד ר"ק אינה יוצאה בדיינים לא יתיישב הבריתא אלא אם נאמר רשות יורש כרשות לוקח דמי. ובזה י"ל נמי ק' גי"ת ארש"י דב"ק צ"ד ב' דמפרש הבריתא משום ר"י כרשות לוקח דלא כרבא ותי' גי"ת משום דמרא דשמעתא הוא ר' יוחנן וס"ל ר"ק אינה יוצאה בדיינין והק' מ"ל א"כ הא גם אבוהון אינו חייב להחזיר ולהנ"ל א"ש דבתובעו חייב האב להחזיר וגם הבנים לולי דר"י כרשות לוקח. ובזה ניחא מה שהק' פ"י לקמן דפריך והני בכבוד אביהם מי מחייבו דלמא איירי שלקח ריבי' בשוגג ולפי הנ"ל א"ש דמסתמא מיירי שתובעו וא"כ למ"ד כל מה דא"ר ל"ת אי עביד לא מהני לא משני הש"ס מידי ה"ה דאביהם נמי לא חייב להחזיר אדרבא הם ואביהם יחזירו אלא דהש"ס קאי למ"ד מהני ולא נחית למימר הניחא ולמ"ד לא מהני מאי איכא למימר משום דבלא"ה פרי' מבריתא אחרת ומסיק תנאי היא מ"מ דברי הש"ס לקמן לא אזלי אלא אי אמרי' אי עביד מהני וכ' תו' בתמורה דבעבירה בשוגג כ"ע מודים דלא מהני משום דאי הוה ידע לא הוה קונה ולא מקנה וא"כ ע"כ מיירי במזיד ושפיר הק' הני בכבוד אביהם מי חייבי. ובפירכא שני' מברייתא מחזירין הו"מ לשנוי' בשתובעו אלא א"כ ע"כ צ"ל אי עביד לא מהני והדר תיקשי בריתא קמייתא וע"כ הוצרך לשנוי' תנאי היא ולעולם כנ"ל. ולפ"ז לקמן ס"ב ב' ומאי ר"ק וכר"א הומ"ל לכ"ע ובשתובעו אלא משום דהל' כר"א אמר הכי ומזה ראי' להפוסקי' דמביאי' ראי' משם דהל' כר"א ויש דוחים דלר"ס אמרו הכי ולדדהו לא ס"ל ולפי הנ"ל דהומ"ל בשתובעו ומדאמר כר"א ש"מ ס"ל כן:

רבא אמר מגופי' דקרא שמיעא לי'. יל"ד טובא אהי קאי רבא אי אגופי' דקרא דמייתי ר' יצחק דהיינו בנשך נתן כו' א"כ מה הוסיף הרי גם ר"י הוציא מזה הקרא ורש"י הרגיש בזה ואמר מגופי' דקרא משמע בהדי' ר"ל שמפורש יותר טפי ממה שדרש ר' יצחק וזה עיקור חסר והל"ל בהדיא שמיעא לי' ואי קאי אראב"א דאינו צריך לאתויי קרא דתורה דמגופי' דקרא דנביאי' שמיעא לי' אתמהה הלא טוב יותר לאתוי' מקרא דתורה ועוד

אמאי קרי להאי גופי' דקרא יותר מהאי קרא דתורה וצ"ע לכאורה והנלע"ד דזה הכריח לריב"ן לומר דלמורא ניתן לצאת י"ש ורצונו דודאי לא רמיזא כולי האי בקרא דלמורא ניתן ולא להשבון דכמה פעמים נאמר בתורה ויראת מאלקיך אך עיקר סמיכתו אקרא דר"י וחי' לא יחי' למיתה ניתן ולא להשבון דבתרי קטלא לא קטלינן אלא ראב"א בא להוסיף דנהי דלא ניתן להשבון מ"מ למורא ניתן לצאת י"ש יחזיר דזה לא נשמע מקרא דר"י ואתא רבא למימר דגם זה דמחייב לשלם לי"ש נפקא מגופי' דקרא דלא ניתן להשבון מאותו קרא עצמו מבואר דצריך לי"ש דהוקשו לשופכי דמים ושופכי דמים כשחייבי' ממון ופטורים משום קים לב"מ חייבים עכ"פ לי"ש כדלקמן צ"א א' ברש"י ותוד"ה בבא לי"ש. ואין להשיב א"כ בלא רבא נמי מקרא דר"י וחי' לא יחי' נפקא דמשלם לי"ש י"ל דהתם ה"א שהוא המית האיש בלקחתו ריבית וע"ז לא שייך תשלומין אבל הכא הוקש לשופך דמים שחייב ממון ג"כ מיהו רש"י לא פירש כן ועי' היטב בסנהדרין פ"א א' וצ"ע בתו' שם ד"ה וכתי' כו' ע"ש:

דף סב.

לכדתני' דרש ב"פ כו'. צע"ג דהא יהרג ואל יעבור ברוצח הוא רק מסברא מאי חזית דדמא דידך סומק טפי ומה"ט כ' תו' ס"פ בן סורר דאם רוצים להשליכו על התינוק למעכו אי"צ למסור נפשו דליכא מאי חזית וא"כ ק' מה עלה על דעת ב"פ ור"ע נמי קרא למ"ל מסבר' נמי ידעי' ואמנם למ"ש בכ"מ פ"ה מיסה"ת דלר"ל דירושל' שם לי"ל סברת מאי חזית ויהרג וא"י ברוצח דינא הוא ואפי' היכי דלא שייך מאי חזית א"ש ולפ"ז צ"ל דבשמעתין דר' יוחנן ס"ל כר"ע אית לי' כר"ל דירושלמי שם וכספק הרמב"ם התם דפסק כר"ל ולא כר"י דירושלמי והיינו משום דבשמעתין מבואר דלבבלי גם ר"י ס"ל כר"ל התם אך אי קשי' דהא רבא הוא מרא דשמעת' דמאי חזית בפ"ב דפסחים וס"ל ר"ק א"י בדיינין ומוקי וחי אחיך עמך לכדר"ע והדק"ל קרא למ"ל. ליישב זה אקדים מ"ש ת"ח ביישוב ק' מהרי"ט בקידושין כי טוב לו עמך דרשי' שהעבד קודם לרבו ותי' הכא הי' סברא חצונה כבן פטורא אתי' קרא לאפוקי מסברא חצונה והתם סברא חצונה האדון קודם לעבד ואתי' קרא להקדים העבד ע"ש ואומר אני דב"פ ור"ע תרוויהו מייתורא דעמך דרשי אלא ב"פ ס"ל יהרג ואל יעבור דרוצח מטעם מאי חזית וא"כ מסברא חצונה חייו קודמים ואתא קרא לאפוקי מסברא חצונה לומר עמך בשוה לך וישתו שניהם דהכא אין לומר שיתנו כלו לחברו דא"כ אח"כ יהי' המצוה על חברו לתתו לו ואין לדבר סוף וכ"כ מהרמשי"ף ס' זו ור"ע ס"ל כר"ל דירושלמי דרוצח מדינא יהרג וא"י א"כ מסברא חצונה

ישתו שניהם ואתא יתורא דעמך לומר חייך קודמין נמצא לפ"ז א"ש דר' יוחנן דירושלמי ורבא דמאי חזית כבן פטורא וק"ל. ועתה נדפס ס' סדר משנה ומצאתי מ"ש פ"ה מיה"ת ה"ה אות ג' ע"ש ולע"ד פשוט דשמעתין לא דמי ליחדוהו הגע עצמך אם המלכות אומר לשני' א' גבור וא' תינוק בן יומו תנו לי א' מכם ואם לאו אהרוג שניכם אע"פ שאין ביד התינוק למסור את הגדול מ"מ אין רשות לגדול למסור הקטן ויהרגו שניהם וה"נ הני תרי ע"כ א' מהם ימות בצמא אלא א' גבור בקיתון של מים וא' חלוש שאין לו וס"ל לב"פ ימותו שניהם כיון שלא יחדו ור"ע דרש עמך כו' ולחלק יצא בין למוסרו בידים דאסור ובין שב ואל תעשה שלא ליתן לו מימיו דליכא אלא לאו דלא תעמוד על דם רעך ובזה חייך קודמין ובזה נדחו כל דברי הגאון הנ"ל וק"ל:

חייך קודמין לחיי חבירך. הנה עכצ"ל דיש לזה המשך עם את כספך לא תתן לו בנשך ומשמע דה"ק מה שאני מצוה לך תיהדר לי' כי היכי דניחי' היינו אם יש לך כדי להחיות נפשך דאל"ה שלך קודם והא למ"ד ר"ק יוצאה בדיינין א"ש ועפ"י דרכו של רשב"א הנ"ל דמדכתי' וחי אחיך עמך ש"מ שהתורה הקנתה לו אלא שנצטוה במ"ע וחי אחיך עמך וגלי לן קרא שאם אין לו להחיות נפשו שלו קודם אבל למ"ד ר"ק אינה יוצאה בדיינין ק' מאי שייטי' הכא ואפי' לפמ"ש בשתובעו מודה דצריך לשלם מ"מ ק' דאז הוה ממש כמי שיש בידו קיתון של מים של חברו פשיטא שצריך ליתנו לחברו אפי' אם ימות הוא כיון ששייך לחברו וה"נ להך מ"ד לא הקנתה לו התורה וא"כ מה"ת לומר חייך קודמין וי"ל בדוחק:

הא אביהם חייב להחזיר כו'. וכה"ג מקשה בב"ק צ"ד ב' אתקנתא דרבי דאין מקבלין מהם הא הכא משמע אביהם חייב להחזיר ולכאורה צ"ע לפמ"ש ש"ך בח"מ סי' שס"ו בשם ס"ח דבחב לאחריני יקבל ממנו לפרוע חובותיו ע"ש א"כ מאי קושי' דלמא אביהם חייב להחזיר בשהנגזל חייב לאחרים ונ"ל ליישב דודאי למסקנא דמסקי' מחזירי' ואין מקבלין ולמאי מחזירין לי"ש א"כ ש"מ שלא הי' התקנה שתהי' הגזלה ניקנית להגזלן מהפקר ב"ד ז"א דא"כ לא הי' צריך להחזיר כלל אלא התקנה הי' על הנגזל שאם יחזיר לו הגזלן לא יקבלנו ממנו וע"ז יפה כ' ס"ח שאם יודע בעצמו שעי"ז לא יכול לפרוע חובותיו ויהי' לוה רשע ולא ישלם בטלה ממנו תקנת חכמים ויקבל ממנו אמנם לפי הס"ד דה"א שלא יחזרנו כלל ויעכב מיד לעצמו וע"כ לאותו הסברא היתה התקנה על הגזלן שהפקירו חכמים הגזילה והקנו אותה להגזלן א"כ לפי אותה הסברא מה לו ולנגזל אם מחייב לאחריני או לא ושפיר פריך לפי הה"א הא אביהם חייב להחזיר וק"ל:

והני בכבוד אביהם מי מחייבי. בטי"ד סי' רמ"א הק' אהרמב"ם דס"ל דנהי דלא מחייבים בנים אהכאתו וקללתו בשאינו עושה מעשה עמך משום דבקללה כתי' ונשיא בעמך מ"מ חייבי' לכבדו דגבי כיבוד לא כתי' עמך א"כ מאי מקשה הכא הני בכבוד אביהם מי מחייבי ותי' הרב"י דה"ק כיון דנפל לפני הבנים בירושה ה"ל דדהו וקי"ל כיבוד משל אב ותי' בשעשה תשובה והי' בדעתו להחזירו לבעליו ולא זכו הבנים לעולם ע"ש ודבריו צ"ע א"כ מאי מייתי מקרא ונשיא בעמך לא תאור ומאי שייטי' דהאי קרא הכא וי"ל עפמ"ש ר"ן בקדושין דוקא כיבוד הוא משל אב אבל שלא לצערו הוא משל בן ומייתי ראי' מעובדא דדמא ב"נ ע"ש והתו' בכתו' פ"ו א' ד"ה פריעת בע"ח העלו דבשמעתין לאו משום כבוד לחוד איכא אלא משום קלון ובזיון ע"ש וא"כ ק' אתי' הרב"י הנ"ל הא בכה"ג הוה משל בן נמי לכן נ"ל דק' מתורצת בחברתה דודאי מ"ש הר"ן דלהציל מצער הוא משל בן לאו היינו ממ"ע דכבד את אביך דזה לא נאמר אלא משל אב ולא משל בן אך הוא מאביזרייהו דהכאה וקללה והשתא פריך הש"ס שפיר הני בכבוד אביהם מי מחייבו בשל בן והלא כתיב ונשיא בעמך בעושה מעשה עמך נמצא פטורי' על הכאתו וקללתו ואינם מחוייבים להצילו מצערו וקלונו משלהם ורק מחוייבי' לכבדו משלו והאי לית ליה מגרמי' ומשני בשעשה תשובה ולפ"ז לא צריכי' תו למ"ש רב"י דמשנתן על לבו להחזיר לא זכו בו הבנים אלא אתי' כפשוטו כיון שעשה תשובה צריכי' להצילו מקלונו אפי' משלהם וכנ"ל וק"ל. ועי' באר יעקב בי"ד סי' רמ"א דבר נאה וחריף אלא שאינו אמיתי בדעת הרמב"ם למעיין שם בפנים:

גזלנין מאי אע"פ שגבו איכא כו'. פי' בשלמא מלוי בריבית שמיד שהלוה נקרא מלוה בריבית וקאמר לא מיבעי קודם שגבו שלא יגבו אלא אפי' משגבו יחזיר וכן פרש"י להדיא בב"ק אבל בגזלן לא שייך הגזלן לא מיבעי שקודם שגזל שלא יגזול אלא אפי' אם גזל יחזיר קודם שגזל אנינו גזלן ואנן בגזלנין עסקי':

אי לא גזול גזלנין קרית להו. הק' תו' דלמא אע"פ שגבו משום מלוי בריבית נקט לי' ותי' א"כ גזלנין למאי אתי פי' לדבריהם אי מתני' לי' שפיר באע"פ שגבו א"כ י"ל אגב מלוי בריבי' נקט נמי גזלנין כיון שדינם שוה אע"פ שאין חידוש בהגזלנין אבל השתא דלא מיתני לי' שפיר בהדי דמלוי בריבית דאע"פ שגבו לא שייך בגזלנין א"כ אמאי תני לי' כלל כיון שאין בו שום חידוש וק"ל:

אלא הגזלנין מאי ניהו מלוי בריבית. הקשני תלמידי הבח' ר' בצלאל ברייאר זצ"ל מק"ק מ"ד לפמ"ש בשעי"ד סי' קס"א באבק ריבית שאם הלוה אינו רוצה לתנו למלוה והוא חטפו ממנו בחזקה אזי יוצאה בדיינין מהמלוה להלוה והש"ך הוסיף אפי' גבאו ב"ד

טועין מהלוה מ"מ חוזר הדין ע"י ב"ד דגמיר וא"כ מאבק ריבית לדידן נילף לר"ק למ"ד אינה יוצאה בדיינין שעכ"פ אם הלוה לא רצה לתנו וחטפו ממנו בחזקה או ע"י ב"ד טועין שוב יוצא בדיינין וק' א"כ דלמא אדרבא בריתא אתי' כמ"ד ר"ק אינה יוצאה בדיינין וה"ק הגזלנין מאי ניהו מלוי בריבית פי' שהמלוה חטף הריבית בחזקה ולא מיבעי שחטפו אלא אעפ"י שגבו ע"י ב"ד טועין מחזירין דבכה"ג יוצאה בדיינין ואמרתי לפמ"ש תו' בב"ק צ"ד ב' דתקנתא דרבי לא הי' אלא במי שכל מחייתו מריבית והא דפריך מהך בריתא משום דגזלנין ומלוי בריבית משמע שכל מחיתו מזה א"כ לק"מ ק' הנ"ל די"ל דשמעתין סמיך אתקנתא דרבי דהתם דהרי כל עיקרא של בריתא לא אתי' אלא לאשמועי' דאע"ג שכל מחיתו מריבית מ"מ מחזירין ואס"ד ר"ק אינה יוצאה בדיינין רק פ"א קרה מקרה שהלוה לא רצה לפרוע והוא חטף ממנו א"כ בזה אין כל מחיתו מזאת החטיפה ובלאה"נ למ"ש גי"ת מש"ה תני בהך בריתא מחזירין ובבריתא דלעיל חייבים להחזיר משום דהתם יורדין ב"ד לנכסי' משום קלון אביהם כמ"ש תו' בכתובות ומשא"כ הכא אין יורדין לנכסיו מש"ה תני' מחזירין והא"ש אס"ד דחטף מהלוה ולא מחל לו א"כ פשיטא שיורדין לנכסיו והול"ל חייבים להחזיר:

פוטרין את המלוה ואת הערב. פרש"י מל"ת ומלקות עפ"י דהוקשה לו איך יפטור מל"ת ולא ידעתי מאי קשי' לי' דודאי המקיים העשה מנתיק לאו לגמרי ולא נשאר בו רושם עבירה כלל אך שצריכין להבין מה רצה רש"י בזה וי"ל דהי' ק' לרש"י מ"ט נקיט מלוה וערב הלא ודאי גם הלוה והעדי' פטורי' ממלקות מטעם שכ' הרא"ה בס' החינוך דאין לחייב אותם טפי ממה שגרמו לחייב את המלוה שהרי אינו לוקה לעולם מפני שיכול לנתקו ללאו א"כ אינו לוקה לעולם כמבואר במכות וא"כ מ"ט פרט מלוה וערב לכן פרש"י דאינהי פטירי נמי מל"ת אם החזירו הריבית משא"כ הלוה ועדים דאינהי לא קיימו עשה לא מינתקי לאוי דדהו לגמרי ולעולם עברי בל"ת עכ"פ אע"ג דלא לקו ופ"י האריך בזה ולע"ד נראה פשוט כמו שכתבתי. למסקנא פליגי תנאי אי עביד שומא מתחלת הלואה ובזה ישבתי מה שהק' תלמידי הבח' המופל' כה' הרש לביאוס שי' מ"ט אמר רבא לעיל אני עתיד להבחין למי שתולה מעותיו בנכרי הא לרש"י דריבי' ע"י שליח מותר משום דאין שלד"ע א"כ יכול לתלות מעותיו בישראל בשקר והקב"ה יפרע ממנו וי"ל למ"ד דאין איסור בשעת הלואה א"כ לאותו מ"ד יש שליח דהרי אין כאן דבר עבירה וכיון שהלואה הי' ע"י שלוחו כמותו שהרי לא הי' עבירה א"כ אפי' אי לוקח הריבית ע"י שליח אינו מועיל כמ"ש ד"מ ובש"ך סי' ק"ס סקכ"ב ע"ש וק"ל:

דף סב:

והתני' אין פוסקין על הפירות עד שיצא השער יצא השער פוסקי' אע"פ שאין לזה יש לזה. כ' תו' הטעם משום דקם לי' במש"פ ופ"י הק' מ"ט לא פי' הטעם כדאמרו רבה ור"י בסוף הסוגי' משום דא"ל שקילא טיבותך ושדי' אחיזרי ולע"ד הא דשייך מש"פ באין לו הרי כרכרו בה כמה כרכורים ועכ"מ רפכ"ב מה' מכירה והעלה משום שיצא השער וה"ל כמו שבידו ממש ע"ש וא"כ י"ל תינח בתרעא רברבי כדורמסא אבל בשער שבשוק בהיני ושילי בודאי ליכא מש"פ אהמוכר באין לו ולומר דהו"מ להטריח לקנות בהיני ושילי זה לא אמרי' ומש"ה בשלהי שמעתין אחר דמוכח דאמרי' מה לי דמיהן מה לי הן ופוסקי' על שער שבשוק הוצרכו רבה ור"י לחדש טעמא מאי משום דא"ל מאי אהנית לי דהוה מזבנינא בשילי והיני בזולא אבל לפי הס"ד דכולא שמעתין דלא אמרי' מה לי הן ומ"ל דמיהן א"כ יצא השער דמתני' היינו אכלבי וארבי או דורמסא אבל לא בשער שבשוק וא"כ ע"כ אין הטעם משום שקילא טיבותך כו' דא"כ אפי' בשער שבשוק נמי אע"כ משום דקני' למש"פ וזה שייך דוקא בשער גדול דאכלבי וארבי או דורמסא. ובזה י"ל דברי המורי' דמייתי מהר"מ אלשקר הובא בכנה"ג סי' קע"ה דאע"פ שאין לזה יש לזה בעי' עכ"פ שיהי' להמוכר פירות בעולם כגון ספינתו בים טעונה פירות או שדהו מלאה פירות וצ"ע לכאורה א"כ מאי פריך אמתני' דלמא משנתינו ויין אין לו כלל אפי' בספינה שבים ובשדהו ליכא שום פרי ולפי הנ"ל א"ש דהמורים לא הורו אלא למסקנא דמיירי בשער שבשוק ומשום דלא נתרבה ממון הלוקח דאמר שקילו טיבותך כו' וקשה להו עכ"פ המוכר הוא נשוך דלא נקנה במש"פ כיון שאין לו וע"כ הכריחו שיש לו למוכר עכ"פ בשום מקום כגון בספינה או זרוע בשדהו אך להס"ד דמיירי בשער גדול לזה אין שום סברא שיצטרך ספינה טעונה תבואה כיון דשפיר קנה למש"פ וק"ל. והשתא לפ"ז רבא דמייתי בריתא דר' אושעי' לא הוה צריך לאוקמי מתני' בלקח בהלואתו אלא בפשיטות הול"ל כיון דאיתא לדר' אושעי' א"כ מוכח דאמרי' מה לי הן כו' ופוסקי' על שער שבשוק וממילא בעי' שיהיה למוכר עכ"פ ספינה טעונה פירות וא"כ לק"מ ממתני' דמצי איירי שאין לו יין כלל וכלל והא דלא משני הכא משום דניחא ליה לאוקמי מתני' בגוני דר' אושעי' והיינו דאמר כדשכיבנא ר"א נפיק לותי':

התם בבא לחוב בדמיהן עסקי'. לכאורה נראה דסברת המקשן היה דבשעת פיסוק היין נהי דיין לא היה לו ללוה מ"מ היה לו מעות לפרוע חובו ואלו היה נותן המעות חליפי החטי' להמלוה הלוקח הזה הי' יכול לפסוק על היין אע"פ שאין לו שהרי יצא השער א"כ הה"נ אפי' לא נתן לו המעות ממש דהפוכי מטרתי למ"ל וסברא זו כ' הרא"ש ויבואר

לקמן אי"ה ומש"ה הק' בפשיטות מיצא השער ומשני הכא לא עסקי' בשיש לו מעות לפרוע חובו שפוסק לו יין בעד המעות לא כן הוא אלא בבא לחוב בדמיהן עסקי' שאין לו מעות כלל ובחוב החטין בא ליתן יין ומש"ה אסור באין לו וע"ז הק' אביי אפי' יש לו נמי לא קנה ובזה נסתלקו רוב ק' תוס' מרש"י ועט"ז סי' קס"ג סק"ד שכ' שכן הוא דעת רש"י ושכן נ"ל להלכה ע"ש ולקמן אי"ה יבואר יותר. ובסברא זו נ"ל ליישב ק' רמב"ן על רמב"ם שפסק דהערמת ריבית דאביי אינו כאבק ריבית אלא איסורא בעלמא והק' רמב"ן הא אביי מוקי איזהו תרבית דמתני' בהכי א"כ עכס"ל דהיינו אבק ריבית ולע"ד לפרש דברי אביי בכוונת המשנה באופן אחר דאביי משני בודאי אי לא הי' לו מעות ללוה כלל בשעת פיסוק היין א"כ יש לו נמי אסור ואי היה לו מעות אפי' אין לו מותר כסברת המקשן דהפוכי מטרתי למ"ל וכיון שסופו לשלם לו מעות א"כ פוסקי' על היין אע"פ שאין לו אלא משנתינו מיירי שתחלת פסיקת החיטים הי' ע"י הערמת ריבית והשתא בשעת פרעון החטים אי אית ליה חמר' נמצא פירי יהיב והוה היתר גמור שרי' אך אי אז בשעת פרעון החטים ופסיקת היין לי"ל חמרא ללוה נהי דמעות יש לו לא נימא הפוכי מטרתי למ"ל דהרי סופו לשלם לו מעותיו ז"א כיון דפרעון המעות איסורא אית בי' משום הערמת ריבית נהי דאי עבר ויהיב מה דעביד עביד אבל לא נימא בי' הפוכי מטרתי למ"ל וה"ל כאלו אין לו מעות ונעשה פיסוק היין באיסור אבק ריבית נמצא מיירי מתני' מאבק רבית וא"ש:

דלאו כאיסרו הבא לידו הוא. הק' תו' הא מלוה קונה הכא ותי' דמיירי שלא פטרו ממנו יען ראיתי להמהרש"א ומוז"ה במהרשש"ך ופ"י ז"ל כולם נדחקו בדברי תו' אלו ולא עלו בידם ולע"ד הדברים כפשוטן ע"כ אמרתי לפרש דבריהם עי' לעיל מ"ז ב' דלדעת התו' התם כי היכי דהמקדש במלוה אינה מקודשת ה"נ במכר לא קנה אלא בהנאת מחילת מלוה ע"ש וההפרש בין הקונה במלוה עצמה להקונה בהנאת מחילתה הוא כך דהמלוה שהיא סך ל' דינרים וקונה בה חטים אם לא יתן לו חטיו חייב לשלם לו מעותיו משא"כ הקונה בהנאת מחילתה צריך הוא למחול המלוה לחלוטין אפי' אם לא יתן לו חטים ובהנאת אותה מחילה שהיא שוה עשרה דינרים באותה ההנאה יקנה חטים ואם לא יתן לו חטים יש לו לתבוע ממנו דמי הנאת מחילת המלוה שהוא עשרה דינרים והשתא באו דברי תו' מבוארים שהק' הא מלוה קונה הכא כדלעיל גבי המחליף דמי פרה כו' ותי' דהיינו אי היה פטרו מהמלוה לחלוטין וקונה חטים בדמי מחילתם אבל הכא לא פטרו מהמלוה אלא רוצה לקנות בהמלוה עצמה ואין קונין במלוה ודבר זה מוכרח דמיירי בלא פטרו מהמלוה בין במשנתינו ובין בריתות דרבה ודר' אושעי' דמדקאמר תן לי חטיי שאני

רוצה ליקח בהן יין הרי רוצה הוא ליקח יין בל' דינרין כשיווי דמי החטים ואיך יאמר לו הלוה מחול לי חוב החטים שהם ל' דינרין ואתחייב לך י' דינרין הנאת מחילת המלוה דהרי ודאי אין הנאת המחילה שוה כמו המלוה עצמה דא"כ אין כאן הנאת מחילה אלא ארווח זימנא בעלמא וע"כ הוא רק י' דינרין ואיך יתן לו יין בל' דינרין ואין לומר אזולי אוזיל גבי' דזה אפי' ביש לו יין אסור כיון שיצא השער כמ"ש תו' ס"ג ב' ד"ה ואמר לי' ע"ש אע"כ מיירי שרוצה ליתן לו בעד גוף המלוה ולא במחילתה וזה אינו קונה להתו' מיהו הרמב"ם ס"ל דמלוה קונה במטלטלי' למי שפרע ככסף עצמו ויבואר לקמן אי"ה דס"ל דזה הוא באמת מה שחידש לן ר' אושעי' דמלוה הוה כאיסרו הבא לידו וקונה למי שפרע:

אלא אמר רבא כי שכיב' ר"א נפיק כו'. וק' נהי דהאמת כן הוא דמדיוק לשון מתני' מוכח דכוונת המשנה על דינו של ר"א ולא על הערמת ריבית דאביי מ"מ היא גופא ק' אס"ד כהרמב"ן דהערמת ריבית דאביי דינו כשאר אבק ריבית א"כ אמאי נקטה משנתינו דינו של ר"א שאין בו חידוש כל כך ה"ל למינקט הערמת ריבית דהרי כל עצמה לא אתי' אלא להורות איזהו תרבית וה"ל לאשמועי' דג"ז הוא תרבית ומכ"ש דינו של ר' אושעי' ומזה נראה ראיה ברורה להרמב"ם ז"ל דלמאי דלית לן אוקמתא דאביי במתני' ממילא ליתא נמי לדינו:

דף סג.

מיתבי' כולם אם יש לו מותר. לשי' רש"י דיין אין לו דמשנתינו דוקא הוא הא יש לו יין מותר א"כ הוה לי' למיפרך מדיוקא דמשנתינו אדרב וכן דקדק מוז"ה במהרשש"ך ז"ל ולע"ד משנתינו הומ"ל ויין אין לו קאי אשעת פרעון היין אין לא יין אלא מעות כדאמר אביי כן באוקמתא דהערמת ריבית ואתי' כר"ת דפליגי ר"י ורב במחזיר לו מעות ממש וי"ל מודה רב בפירות ע"כ אם יש לו יין בשעת פרעון היין שרי אבל אם אין לו יין א"כ זוזי שקיל וזה אסור וגם זה כתב מז"ה הנ"ל אבל מבריתא דרב אושעי' פריך שפיר דאין לומר אם יש לו מותר בשעת פרעון ואין לו אסור משום דשקיל זוזי ז"א דהא קאמר כולם אם יש לו מותר אם אין לו אסור והאי כולם קאי נמי אפסיקא חליפי שמן ביין ואמאי אין לו אסור הרי אומר להדי' שאע"פ שאין לו יין בפרעון מ"מ לא סלקנו במעות אלא בשמן שהוא פירי ומודה רב לר' ינאי דמותר אע"כ האי יש לו ואין לו לא קאי אפירי דפרעון אלא אפירי דפסיק אם יש לו מותר ומשמע להש"ס מדלא הזכיר ר' אושעי' שום תנאי מה יהי' בשעת הפרעון משמע בשעת הפרעון אפי' אין לו שמן נותן לו מעות דאל"כ ה"ל

לאשמועי' נמי משעת הפרעון האחרון מה יהיה דינו אע"כ מותר ליקח ממנו אפי' ממון כאשר הוא באמת לדינא אפי' לרב דהרי מוקי לי' בשמשך ואז מותר ליקח אפי' מעות ומש"ה לא הזכיר ר"א כלל משעת הפרעון ומיושב ג"כ ק' הרא"ש על ר"ת עי' וק"ל:

בשמשך. מבואר מכאן דאי משך אע"ג דאכתי לא קנה קנין גמור כמ"ש תו' מ"מ מודה רב דאז אמרי' שפיר מה לי הן ומ"ל דמיהן נמצא לפ"ז לא פליגי רב ור' ינאי בסברת מה לי הן כלל ודאמר רבא ש"מ איתא לדר' ינאי דאמר מה לי הן כו' רוצה דס"ל כן אפי' בקנין גרוע דהיינו איסרו בידו ואין לו חטים או מלוה ויש לו דתרוי' כחדא איתנהי משא"כ רב דבעי משך ולא קנה במלוה ויש לו ולא באיסרו ואין לו:

ואת"ל נימא דפליגי בפלוגתת רמב"ם ופוסקי' דרמב"ם ס"ל דמלוה ויש לו וה"ה איסרו ואין לו ביצא השער קונה למי שפרע והפוסקי' ס"ל דתרוי' אינן קונים כלל רק להיתר פיסקא בעלמא ועכ"מ פכ"ב ממכירה והשתא ר"י ס"ל כהרמב"ם וה"ל מלוה קנין גמור למש"פ וה"ה מעות ואין לו ואמרי' בי' מה לי הן כו' ורב ס"ל כהפוסקי' וה"ל קנין גרוע ולא אמרי' מה לי הן אע"כ משך ג"כ:

וא"ש טפי לפמ"ש במק"א ליישב פסק רמב"ם מה שקשה עליו מש"ס דקידושין מ"ז א' דמבואר להדי' כי היכי דמקדש במלוה אינה מקודשת הה"נ במכר לא קנה ונראה לע"ד ליישב במה שהק' תו' בקידושין כ"ו א' ד"ה אמר קרא כו' שהק' למ"ל שדות בכסף תי"ל משדה עפרון וניחא לי דאי משדה עפרון הוה אמינא כי התם שהיה מעות בעין ולא מלוה וכ"כ רש"י להדי' פ"ק דקידושין ז' ב' בטעמא דמקדש במלוה אינה מקודשת משום דבעי' דומי' דשדה עפרון והשתא מש"ה כתיב שדות בכסף יקנו למימר אפי' במלוה נמי דמיקרי ג"כ כסף וכהרמב"ם אמנם בקידושין מ"ז א' דמרא דשמעתא הוא רב דאמר התם המקדש במלוה אינה מקודשת ואיהו לא מפיק לי' קידושי כסף מעפרון אלא מויצאה חנם אין כסף עי' רפ"ק דקידושין ש"מ דס"ל מלוה לא איקרי כסף ומש"ה אינה מקודשת וה"ה דאין קונין בכסף ומש"ה השוה התם קנין לקידושין אליבא דרב:

נמצא לפ"ז בשמעתין נמי לא פליגי כלל אלא ר' ינאי ס"ל מלוה ויש לו הוה קנין גמור בעלמא כמו כסף ממש וה"ה ממון ואין לו ומש"ה אמרי' מה לי הן כו' ורב לטעמי' דמלוה לא קנה אלא להיתר פיסוק בעלמא וה"ה ממון ואין לא ומש"ה לא אמרי' מה לי הן עד שימשוך אלא דלפ"ז צריכי' לדחוק במה שאמר רבא לקמן השתא דאמר ר"י כו' ופוסקים על שער שבשוק והתו' פי' הטעם דיותר יכול לקנות במעותיו שבידו בהיני ושילי כו' וק' מ"ש ר' ינאי דקאמר הא לרב נמי דינא הכי ויש לדחוק אה"נ אלא מר' ינאי מוכח כן להדי' דהרי רב אפשר דלא ס"ל כלל מה לי הן אפי' בשמשך ומוקי לדר' אושעי' בפלוגתא דצד

א' בריבית אע"ג דרבא גופי' לא ס"ל כן דלדידי' צד א' לכ"ע אסור וע"כ מודה רב בשמשך מ"מ אינו מפורש כן בדרב וכצ"ל לר' יוחנן דס"ל בעי' שער כדורמסא ולא שער שבשוק ולי"ל מה לי הן כלל וכלל איהו ע"כ מוקי לדר' אושעי' בצד א' בריבית וכר' יהודה:

ובהנ"ל א"ש דלקמן רבה ור"י אמרי תרוי' מ"ט פוסקי' על שער שבשוק כו' ומשמע לכאור' דקאי אדלעיל על שער גרוע דאי אשער דורמסא יהבי טעמי' מאי שייטי' הכא ה"ל לקבוע דבריהם לקמן אמתני' אע"כ אשער דורמסא לא ק' מ"ט משום שקונה למי שפרע כיון שמצוי לקנות להמוכר הזה קם עליו במי שפרע וכמ"ש תו' ריש שמעתין לכן סמכו דבריהם הכא בשאר שבשוק וק' הא בריתא דמייתי רבה לעיל ריש שמעתין פליגי אבריתא דר' אושעי' וא"כ לי"ל מה לי הן כו' וממילא דאין פוסקים על שער שבשוק ואיך יסבור הכא פוסקים ודוחק לומר דמה לי דמיהם מ"ל הן עדיף ממה לי הן מ"ל דמיהן זה דוחק ולפי הנ"ל א"ש דכ"ע ס"ל הכי וק"ל:

ריבית ע"מ להחזיר איכא ביני'. העלו בתו' דלא מיקרי ריבית אא"כ התנו שבתחלה ישלם חובו משלם ואח"כ יחזיר לו שכר דירתו וכ' מהרש"א לפ"ז ר"מ דמגילה אתי' אפי' לרבנן דר' יהודה ובשלא התנה כנ"ל ע"ש ובתו' מס' מגילה כ' להדי' דלא אתי' דר"מ אלא לר' יהודה עכנלע"ד דלמאי דקי"ל התם דבי כנישתא זבינא שרי' אגרא ומשכונא אסור א"כ לר"מ א"א להתנות אלא שבתחלה ישלם כל דמי בית הכנסת ואח"כ ינכה לו שכר דירת בה"כ דאל"ה נמצא במשלם שני' אילן תיפוק ממילא בלא כסף ולא הוה מכירה אלא משכנתא ולא נפקא מקדושתה:

והנה בתו' הק' מש"ס דעירוכין וע"ש בתו' שכ' דגם שם מיירי שמנכה שכר דירה מיב"ח אבל הכא נראה דמיאנו בזה לפי ההנחה הנ"ל דלא שייך ריבית אא"כ מתנה שבתחלה יתן כל הכסף ואח"כ מנכין וא"כ אס"ד דאפשר לפרש כוונת הקרא שינכה לו שכר דירה מיב"ח א"כ מי התיר לו לשלם תחלה הכל משלם ויהיה ריבית גמורה ונימא תורה התירה היכן התירה התורה כך דלמא כוונת התורה שינכה לו מיד שכר דירה אע"כ פשטי' דקרא לא משמע כלל שינכה לו שום פרוטה ואין הבית יוצא לפדיון אם לא יתן לו כל כספו וא"כ קשה שפיר לרבא הא הוה ריבית גמורה:

ומ"מ נ"ל לקיים דברי תו' דשם ובפרט במ"ש דמר אמר חדא ולא פליגי והא בשמחזיר לו שכר דירה והא בשלא מחזיר לו שדבריהם נראים תמוהים בזה כמובן ע"כ נראה עפ"י ש"ס דגיטין ע"ד ב' בראשונה היה נטמן כו' מבואר שם דמן התורה אלו היה נותן מעותיו בע"כ של מוכר ושלא בפניו לא היה מועיל והיה הבית נחלט ומתקנת הלל ואילך היה חולש מעותיו ללשכה ושובר הדלת ונכנס וק' איך תיקן הלל תקנתא להוסיף על אי'

ריבית דאורי' דהרי מן התורה תלי' ברצון המוכר ולא הוה ריבית כל כך כמבואר לקמן ס"ה ב' דא"ל מדעתי' כו' ע"ש ואתי הלל ותיקן שעל כרחו יקבל המעות ודמי טפי לריבית ועכצ"ל דהכי תיקן הלל שבתחלה הוא חולש מעותיו ללשכה בלי שום ניכוי כדי שיצא לפדיון ואח"כ כשבא ליקח מעותיו מן הלשכה הב"ד מנכין לו שכר דירה יב"ח נמצא מתקנת הלל ואילך הוה ממש ריבית ע"מ להחזיר כבשמעתין נמצא ב' הבריתות אמת הא קודם תקנה הי' משלם הכל בלי ניכוי ה"ל ריבית גמורה והתורה התירה והא אחר תקנה שניכה לו שכר דירה ה"ל כעין ריבית וק"ל:

דף סג:

א"ל ר"פ ור"ה ברי' דר"י כו'. עי' מעדני מלך שדעתו בפי' ק' הש"ס מדקתני סתמא אין לו אסור משמע אפי' יש לו מעות ללוה ואס"ד מה לי הן מ"ל דמיהן נהי דיין ושמן אין לו מ"מ מעות יש לו ואי בעי הוה יהיב למלוה והפוכי מטרתי למ"ל ומשני התם הלואה הכא זביני פי' התם הלואה שהמלוה בא לפסוק בחוב של חטים נהי דללוה יש מעות מ"מ למלוה אין לו ולא אמרי' הפוכי מטרתי למ"ל אבל הכא זביני פי' שהמלוה בא ומעותיו בידו שפיר אמרי' מה לי הן מ"ל דמיהן ומפני זה כ' שמ"ש הרא"ש דאין לו היינו שאין לו ללוה לא פירות ולא מעות תלמיד טועה כתבו שאפי' יש לו מעות נמי לא מהני ואמנם הט"ז כ' שכן משמע לו שי' רש"י ושכן נ"ל להלכה דכשיש מעות ללוה מותר לפסוק אפי' אין לו יין והנלע"ד אפי' יהיה הפי' כמ"ש מע"מ הנ"ל מ"מ הא דפשיטא להמקשן דמתני' איירי שיש מעות ללוה ואפ"ה אסור היינו משום דשריותא דיש לו ע"כ יש לו פירות קאמר דאס"ד או פירות או מעות קשה היכי כייל בהדדי הא לא דמי דביש לו פירות שרי לגמרי וביש לו מעות נהי דשרי מ"מ צריך למיתב לי' שכר ספסירא וע"כ יש לו שרי אפירות לחוד קאי ועלה קאמר אין לו פירות אסור אפי' יש לו מעות וה"ל להתנות דעכ"פ אם יתן לו שכר ספסירא מותר גם באין לו פיר' ויש לו מעות אע"כ לא אמרי' מה לי הן כו' זה נ"ל ק' הש"ס וא"כ למאי דמסיק זוזי דאינשי עבדי לי' ספסירותא לק"מ ק' הש"ס ומותר ביש לו מעות כדעת רש"י כמ"ש ט"ז:

זוזי דאינשי עבדי לי' ספסירותא. לכאור' משמע דכל הני שקל' וטרי' אלעיל קאי אדרבא דפוסקים אשער של עיירות משום מאי אהנית לי ואהא מקשה הא מהני לי' זוזי דספסירא וא"כ ק' לי למ"ש נ"י בשם רשב"א דמה לי דמיהן מ"ל הן ר"ל כשהמלוה אין איסורו בידו רק פירות ה"ל כמו איסורו בידו וא"כ מאי משני הכי זוזי דאינשי כו' וכפרש"י ע"ש וק' הא מיירי שאין זוזי בידי' רק פירות וצריך ספסר למוכרם:

פשיטא לא צריכא דאית לי' אשראי במתא. נקוט הך כללא בידך דבשיצא השער קיל טפי משלא יצא השער לענין פיסוק מכאן ואילך פי' אם אינו מוזיל גבי' עתה ופוסק עמו ממש כמו השער ע"מ ליתן לו כל יב"ח אפילו אם יתיקרו זה שרי' ביצא השער משא"כ בשלא יצא שער וכשלא יצא השער קיל מיצא השער לענין זולא דהשתא דכשלא יצא השער יכול להוזיל גבי' מפני הקדמת מעות אם אינו מפורש בהדי' שעושה משום כן מידי דהוה אטרשא דר"נ וכשיצא אסור להוזיל גבי' משום דיציאת השער ה"ל כקץ לי' דאסור:

עוד כלל אחר אמרו כל שהוא דרך מקח וממכר מותר בחדא למעליותא או דלא מוזיל גבי' ומוכר שוה בשוה ומותר אפי' אין לו כגון פוסק על הגדיש דמחוסר כמה מלאכות דהוה כאין לו או אפי' מוזיל גבי' נמי רק שיש לו אלא שממתין עד שיבוא בני ואמצא מפתח נמצא בכל חד מתרוי' ליכא אלא חדא למעליותא ואפ"ה שרי משום שהוא בדרך מו"מ אמנם בהלואה סאה בסאה אפי' תרתי למעליותא דהיינו שוה בשוה וגם יש לו עד שיבוא בנו וימצא מפתח מ"מ אית בי' פלוגתא דלהלל אסור ובחדא למעליותא דהיינו סאה בסאה ואין לו או סאה בסאתי' ויש לו אסור לכ"ע:

ואשכח בי' טופיינא כו'. לגי' רש"י והפוסקים מיירי דהלוה אשכח טופייני ונראה דקמ"ל דבכדי שאין הדעת טועה דאמרינן מסתמא מתנה יהיב לי' מלוה ללוה א"כ בשעת פרעון אסור ללוה להחזירו למלוה דה"ל ריבית מאוחרת ואמנם הרמב"ם מפרש לי' דהמלוה אשכח טופייני בשעת פרעון ותלינן במתנה שלא לשם ריבית מאוחרת דאחזוקי אינשי ברשיעא לא מחזיקי' עי' ה"ה. והקשו הא הרמב"ם אוסר אפי' בסתם שלא הזכיר כלל שום דבר עי' טוש"ע סי' קס"א והעיקר כמ"ש הב"ח וט"ז שם דכשמונה המעות מידו ליד המלוה ומונה לו יותר מחובו אע"פ שלא הזכיר לו מאומה ה"ל ריבית משא"כ הכא מיירי ששולח לו כיס מלא מעותיו לפרעון והמלוה משכח בו טופייני בזה מחזקי' דמתנה יהיב לי' או החזרת גזל וכסיפא לי' מילתא למיתב לי' בהדי' כנלע"ד פי' דבריהם ועולה כהוגן:

דף סד.

אי תקפה ברשותך. כ' תוס' מה ריבית היא זו הלא התנה דאי תקפה לא יהי' מקחו מקח כלל ויהי' מעותיו הלואה אין להקשות עכ"פ הוה צד א' בריבי' דז"א דהעושה שדהו מכר נמצא כשיארע מקרה שיהי' המעות הלואה אז לוקח ריבית היינו פירות שאכל בחנם משא"כ הכא אי תקפה ויהי' המעות הלואה אז לא יהי' לו שום ריוח בדבר ואי לא תקפה ויהי' לו ריוח בדאייק' אז יהי' מכר והריוח שלו מדינא והוא פשוט:

דף סד:

המלוה את חברו לא ידור בחצרו חנם. לא זו אף זו קאמר לא מיבעי חנם דה"ל בלא נכייתא דלא אלא אפי' בפחות דה"ל בנכייתא נמי לא וזה יתכן לפרש"י דמיירי נמי במשכנתא דהוה כעין מכר ושם מצינו חילוק בין נכייתא ללא נכייתא וקמ"ל דבחצר ובית דלית בהו תיוהא מחלקינן בהא אבל לר"ת דמיירי בהלואה גמורה בלי משכנתא ק"ק מאי קמ"ל תרי בבא בחנם ובפחות פשיטא מה לי ריבית פורתא או טובא:

מפני שהוא ריבית. לפום רהיטא הי' נ"ל דמשנתינו סיומא דמתני' דר"פ איזהו נשך היא וכן הוא במשנה שבתלמוד ירושלמי וכלפי שאמר איזהו נשך המלוה סלע בה' דינרין ומסיים מפני שהוא נושך כך אומר אח"כ איזהו תרבית דרבנן המרבה בפירות והמלוה את חבירו לא ידור בחצרו חנם ומסיים דריבית דרבנן קורא לי' תרבות עתי"ט ריש פירקין: אלא שראיתי בש"מ סברא א' דמסיים מפני שהוא ריבית לומר שהוא ריבית דאורי' ממש וכ"כ בת"ח וא"כ צריך טעם מ"ש דלעיל קורא לי' נשך והכא קורא לי' ריבית הלא דבר הוא וי"ל דבדאורי' ליכא נשך בלא תרבית ולא תרבית בלא נשך והנה המלוה סלע בה' דינרין הרי נראה לעינים שממונו של מלוה מתרבה אך הוה ס"ד שאנינו נשך כי הלוה הזה עסק בפרגמטי' והרויח כמה דינרין בסלעו של זה ונותן ממנו דינר א' להמלוה והרי אנינו נשוך בזה וכמה אנשים חפצים לעשות כן וכ"כ רמב"ן עה"ת והוה סד"א דאנינו נשך קמ"ל שאסור מה"ת מפני שהוא נשך ג"כ והטעם משום שמן התורה מחוייב להלותו חנם ויהי' כל הריוח שלו ואם נותן ממנו פרוטה א' להמלוה הרי נותן משלו והרי הוא נשוך וזה קמ"ל משנתינו ריש פירקין:

אמנם משנתינו דהמלוה את חברו לא ידור בחצרו חנם נהפוך הוא דהנשך נראה לעינים בחצר דקיימא לאגרא והרי הוא נשוך אך לשי' הרי"ף פ' כיצד הרגל דכל שהחצר קיימא לאגרא אפי' גברא לא קיים למיגר והי' לו כמה חצרות לדור בו בלא"ה מ"מ מתחייב לשלם משום שעכ"פ נהנה מחסרונו של זה ורמזו רא"ש בשם רמב"ן בשמעתין כמ"ש ופי' מע"מ את דבריו דכל שהחצר עומד לאגרא ואפי' המלוה לא הי' שוכרו מ"מ עתה שדר בו ונהנה מחסרונו של זה ה"ל ריבית קצוצה ע"ש נמצא באופן זה הנשך נראה לעיני' אך הוה סד"א ריבית לא מיקרי שהרי המלוה לא נתרבה ממונו דבלאה"נ לא הי' מיגר קמ"ל שאסור מה"ת מפני שהוא ריבית ג"כ דכל שנהנה מחסרונו של זה חייב:

ובזה נ"ל ליישב מ"ש רמב"ם ופי' קיימא לאגרא ועביד למיגר דשמעתין הכל בהלוה דחצרו קיימא לאגרא וגם הוא גברא שרגיל להשכיר חצרו ומהמלוה לא הזכיר כלל והקשה לח"מ מ"ש דבשמעתין פי' כן ובפ' כיצד הרגל מודה רמב"ם דגברא עביד למיגר

קאי אהשוכר והא"ש דאס"ד הכי א"כ כשאמר ש"ס משנתינו בקיימא לאגרא ועביד למיגר ר"ל דהלוה והמלוה שניהם עבידי לאוגרי א"כ לפי אותה הס"ד מ"ט נקט משנתינו מפני שהוא ריבית שהרי הוא נשך ותרבית בשוה אע"כ מעולם לא ס"ד דמיירי מתני' במלוה דעביד למיגר אלא הכל קאי אהלוה שחצרו ראוי להשכיר והוא עביד להשכירו וא"כ אפי' מלוה לא עביד למיגר מ"מ ה"ל ריבית כיון שנהנה מחסרונו של זה:

קמ"ל. פרש"י ויש ללמוד מכאן כו' מבואר מלשון רש"י דגם הוא מודה דפשטא דמשנתינו לא מיירי במלוה על החצר במשכנתא אלא במלוה סתם ואח"כ דר בחצרו אלא שיש ללמוד מכאן ה"ה במשכנתא דלא ס"ל לרש"י לחלק בכך אלא לחלק בין בית לכרם משום תיוהא דאלת"ה מאי ויש ללמוד מכאן היינו הך ולא הל"ל אלא ואי קשי' מ"ש ממשכנתא דכרם אע"כ מודה רש"י דיש לפרש משנתינו בהלוה סתם ולא על החצר:

וא"כ צריך טעם מנ"ל לרש"י לחלק בין כרם לחצר דלמא חדא מילתא היא והחילוק הוא בין משכנתא להלוה סתם וי"ל ההכרח דא"כ מ"ט נקטה משנתינו חצר ולא שדה ועי' במשנה דלקמן ס"ה א' מכר לו שדה כו' ומ"ש רמב"ם במלחמות ה' הכרח דהיה צריך לשנוי' בסיפא שדה א"כ קשה ברישא נמי ה"ל למינקט שדה אע"כ לחלק בין חצר לכרם א"כ ממילא לא נדחק עוד לחלק בין הלוה עליו ממש או הלוה סתם. ובזה מיושב מ"ט נטר רש"י עד הכא ולא כ' כן במשנתינו דיש ללמוד מכאן כו' והא"ש דה"א לעולם בין חצר לכרם אין לחלק והא דלא נקטה משנתינו שדה או כרם משום דהתם לא שייך לא עביד לאגרא ולא עביד למיגר דהפירות הגדלי' בתוכו לעולם עשוי' ליהנות מהם או במחירם וזה לא שייך אלא בחצר כשיש לו כמה חצרים אחרים בלא זה ומש"ה נקטה בחצר אבל השתא דמסיק דמשנתינו בקיימא לאגרא ועביד למיגר ולהתו' קיימא מסקנא הכי דמתני' דמיירי מדעתו לא מתוקמא אלא בהנ"ל א"כ ה"ל למינקט שדה אלא ש"מ לחלק בין חצר לכרם א"כ יש ללמוד מכאן:

ודע דהרמב"ם ס"ל נמי כשי' רש"י לחלק בין בית לכרם ולדידי' א"א לומר שהוציא כן ממשנתינו דה"ל למינקט כרם דהא כ' לעיל בסמוך דלדידי' מיירי לעולם שאין המלוה מיגר וגברא דעביד למיגר קאי אהלוה וזה לא שייך בכרם דודאי נהנה הוא מענבי' של זה וליתא למאי שכתבתי וק"ל. ועי' לשון הרמב"ם רפ"ו ממלוה שכ' וז"ל או שמשכן בידו מקום שפירות' מצוי' בעת ההלואה כו' דבריו מבוארי' שבא לתרץ החילוק שבין חצר לכרם דבבית פירותיו מצויין מיד בשעת הלואה ואע"פ שאפשר שאחר זמן יהי' בו תיוהא מ"מ הנאתו מזומן לפניו משא"כ כרם דסתמא דמילתא כשהכרם מלא פירות לא יעשנה משכון עד שימכור פירותיו תחלה נמצא אין ההנאה מזומנת עד אחר שיעשה

פירות ובין כך אפשר שיהי' בו תיוהא ולא יהנה ממנו כלל. ונראה דגם ר"ת לא פליג אלא בנכייתא משום דס"ל מה בכך שההנאה מזומנת מ"מ כיון שמנכה לו דינר לשנה ואפשר טרם שידור בו מה ששוה דינר יפול הבית ומפסיד וכיון שאפשר שיפסיד תו לא מיקרי ריבית אמנם מודה ר"ת בדר בו בלא נכייתא כלל שיש לחלק דבבית שההנאה מזומן ואפי' יפול אח"כ מ"מ כבר נהנה שעה א' בחנם וה"ל ריבית קצוצה משא"כ כרם בלא נכי' כיון דאפשר שלא יהנה בו כלל לא הוה ר"ק מיהת וא"כ מיושב ק' תו' על ר"ת מבתי ערי חומה דהתם הוה בלא נכי' כלל מודה ר"ת דבבית הוה ריבית גמורה:

ומ"מ י"ל שי' רש"י ורמב"ם ולומר כיון דעכ"פ בלא נכי' יש לחלק ביניהם א"כ ממילא י"ל בנכי' נמי דבבית דבלא נכי' איכא ר"ק א"כ בנכי' נמי גזרו משום אבק ריבית משא"כ בכרם דבלא נכי' ליכא ר"ק גם בנכי' ליכא אבק ריבית:

ולולי דמסתפינא ה"א עוד סברא לחלק בין תיוהא דבית לדכרם בשלמא בכרם לא שייך תיוהא אלא בריבית שלו רצוני לומר שאפי' אם יופסדו פירות דהאי שתא מ"מ חובו נשאר ולא הפסיד אלא ריוח שלו ומקצת קרנו המיעוט ממנו נמצא הספק הוא בריבית שהרי נשאר חייב לו בלי שום ריוח שיש לו ממנו שהרי הפסיד הריוח וגם קצת מקרנו נמצא נשאר לו הלואת חן וחסד ואין זה ריבית משא"כ בבית לא שייך בו תיוהא אא"כ נפל הבית ואז אבד חובו לגמרי כיון שהלוה על הבית בתורת משכנתא אבד קתא דמגלא אבד אלפא זוזי ולרוב הפוסקי' מה שכנגד המשכון אבד עכ"פ נמצא ה"ל כאלו נפרע חובו אבל כל זמן שלא נפרע חובו כלומר שלא נפסד הבית הרי הריוח להמלוה וה"ל ריבית טפי. ואמנם ר"ת לטעמי' דלי"ל הא דחייב באונסי המשכון וא"כ שפיר לי"ל לחלק בין תיוהא דבית לדכרם ומ"מ י"ל ק' תו' מבתי ערי חומה דהתם אי נפל הבית פסידא דלוקח בלי ספק מודה ר"ת דלא שייך תיוהא. ודע מ"ש תו' שמא לא יצטרך הבית אינו עיקור טעם אלא עיקר סמיכתם שמא יפול הבית וכדומה:

ואמר א' מן התלמידים ע"ד הנ"ל לחלק באופן זה דבבית אין ההיזק בא לו מפני שאוכל פירותי' כי גם אם לא הי' אוכל פירותי' ונפל נמי אבד חובו נמצא במה שהוא אוכל פירותי' ודר בו בחנם היינו ריבי' משא"כ בכרם אלו לא היה אוכל פירותי' לא הי' בא לידי פסידא בשדפון וכדומה נמצא שההפסד בא ע"י אכילת הנכי' ולא הוי ריבית ויפה כיון ועפ"י דבריו י"ל מה שסיימי' במתני' מפני שהוא ריבית ר"ל דמש"ה יש לחלק בין בית לשדה מפני שהוא ריבית שממונו מתרבה בבית משא"כ בכרם:

והנה שי' ר"ת לחלק בין הלוהו סתם ודר בחצרו ובין הלוהו עליו במשכנתא ומ"ש תוס' בטעם לחלק דחוק מאוד ועיינתי בפנים בס' הישר לר"ת בב"מ סי' תצ"ז ושם נאמר

בנוסחא אחרת באופן שהבנתי כוונתו לחלק בכך בשלמא הלוהו סתם א"כ ביד הלוה להשכירו בשויו ואם משכירו לזה בפחות הרי נותן לו ריבי' בידי' שמוסר לו חצרו לדור בו משום אגר נטר משא"כ כשמוסר לו חצרו בתורת משכנת' א"כ הלוה מסולק ממנו לגמרי וביד המלוה להשכירו או לדור בעצמו בתוכו ולבוא בחשבון עמו בסוף א"כ ה"ל אח"כ רק כמו הפקעה בעלמא ולא מחזי כריבית שלא נתן לו הלוה שום דבר בתורת ריבית כי מה שמסר לו החצר לא בתורת ריבית מסרו לו רק בתורת משכנתא ועי' נמוק"י בשם רשב"א קרובים דבריו לדברי ר"ת האלו:

ומ"ד הלויני. כ' רש"י מתני' בקצץ בשעת הלואה או לאחר מכאן עי' בקידושין ו' ב' גבי מקדש במלוה דמסיק דארוח לה זימנ' כ' רש"י דאין כאן ריבית כיון דלא קצץ ולאו מידי יהבי לי' ופי' הראשונים שם כוונת רש"י דאי הוה קץ בשעת הלואה ה"ל ריבית דאורי' ואסור אפי' דלאו מידי יהיב ליה אבל השתא דלא קץ בתחלת הלואה רק בשעת הרוחת זמן וליכא אלא אבק ריבית לא גזרו רבנן כיון דלאו מידי יהבי לי' דמה שמתקדשת לו לא היה הנאה גמורה שיאסרו רבנן וא"כ מ"ש כאן דקץ לי' אחר מכאן היינו לאסור מדרבנן מיהת דדירת הבית הוה כמאן דיהיב ליה ולא דמי לקדושי אשה. והרמב"ם כ' בשם רבותיו דאם בשעת פרעון א"ל הרוח לי זמן ודור בחצירי ליכא ריבית קצוצה דכתיב את כספך לא תתן לו בנשך והשיג עליו הראב"ד מקידושין הנ"ל ונ"ל הכוונה כך דרבותיו של רמב"ם ס"ל את כספך לא תתן לו היינו שהמלוה לא יתן כספו ללוה ע"מ לנשכו לכשיגיע זמן הפרעון אבל כשנתן לו כספו סתם ואח"כ בשעת הרוחת זמן קוצץ לו לא קרינן בי' לא תתן לו דהרוחת זמן לא מיקרי נתינה וע"ז השיג הראב"ד אס"ד דהרוחת זמן לא מיקרי נתינ' א"כ האשה במאי מתקדשת בדארוח לה זימנ' הרי לא יהיב לה מידי אע"כ היינו נתינה א"כ הה"נ לענין ריבית ה"ל נותן כספו בנשך ואמנם רמב"ם לטעמי' דמפרש שם ארוח לי' זימנ' בשעת ההלואה כשנותן מעות ההלואה לידה אומר לה שתתקדש לו במה שתהנה בהרוח' זמן שהמעות בידה אבל אי אח"כ ארוח לה זימנ' אינה מתקדשת משום דלא מיקרי נתינה ולק"מ ק' הראב"ד ולזה נתכוון הרמב"ם שם בהל' אישות שכ' ורבותי פי' בארוח לה זימני דברים שאסור לשומען כוונתו להשגת הראב"ד שהרי רבותיו הם בעצמם ס"ל הכא דבשעת הרחבת זמן ליכא ריבית קצוצה משום דלא מיקרי נתינה ואיך פי' הם בעצמם ארוח לה זימני שלא בשעת מתן מעות והיא בעצמו ק' הראב"ד:

ונ"ל ליישב סברת הרמב"ם באומר לה תחלת ההלואה תתקדש לי בהנאת הרוחת זמן המלוה ולא הוה ריבית קצוצה היינו טעמא משום דמצינו על כמה אופנים דמהדרי הדרי אם יתבטלו הקידושין כמבואר ספי"נ וא"כ אז צריכה היא להחזיר לו כל מה שהרויחה

במעות בלי שום שיור פרוטה א' רק אם לא יתבטלו הקידושין היא מקודשת לו בזה נמצא ה"ל כנותן מעותיו לפלוני שירויח בו לטובתו של נותן שאין כאן מלוה כלל ואפי' אם יקבל עליו אחריות כל המעותיו כשנותן כל הריוח להנותן אין כאן מלוה כמבואר ברמ"א רסי' קע"ז וק"ל:

דף סה.

ניחא לי' כי היכי דלא נסתר' עבד'. פי' הערוך לשון סתירה וקלקול רצה בזה דלפרש"י ליכא הנאה גמור' לבעלים ודי בזה דלא מיחסרא בעלים בכחשא דעבדא דנגד הכחש ניחא לי' שלא ירגיל בעצל' וה"ל זה נהנה וזה לא חסר ונהי דפטור מ"מ לאו משנת חסידים היא זו ליהנות משל חברו שלא מדעתו עי' לקמן קי"ז ב' וא"כ ק' על ריב"ח היכי עביד הכי לכן פי' הערוך שמתקלקל העבד לגמרי וה"ל זה נהנה וזה נהנה כנ"ל:

מיהו מ"מ טעמא בעי האיך יסתר ויתקלקל העבד לגמרי ע"כ נראה דהיינו דאמר בתחלה עבדא דנהום כרסי' לא שוי' דמיד סמיך עצמו אהך דניחא לי' דלא נסתר' עבדא אלא דלא תיקשי מ"מ לכתחלה אין לך ליהנות בזה נהנה ולא חסר ע"כ הקדים לומר דע"י שירגיל בעצלה לבסוף ירגיל עצמו לרקד בי כובי ויהיה כדרי עבדא דנהום כרסי' לא שוי' וה"ל זה נהנה וזה ושפיר דמי וניחא השתא דלא נימא דריב"ח היה מתהפך בהתנצלות של שקר ח"ו והא"ש דתיכף סמיך אדרב דניאל ב"ק ולא חזר כלל מדבריו הראשונים: ואל תשיבני דזה נהנה וזה לא חסר לא שייך אלא בקרקע דאינה נגזלת אבל דבר המטלטל נעשה עליו שואל שלא מדעת גזלן אפי' זה לא חסר כדמוכח לעיל מ"א א' גבי טלטלה להביא עלי' גוזלת ע"ש י"ל הא רב ס"ל עבדי כמקרקעי דמי כמבואר שם בב"ק ובזה ישבתי המשך תו' ואין להאריך ותן לחכם:

כי מפקינן מיני'. פרש"י דקי"ל כר"א ר"ק יוצאה בדיינין ואע"ג שכתבתי לעיל בדעת רשיז"ל דבתובעו יוצאה בדיינין לכ"ע וא"כ לא היה צריך לזה י"ל דהתם היינו משום דכל מה דאמר רחמנא ל"ת אי עביד לא מהני והכא לאביי קיימי' דס"ל בתמורה דמהני ע"כ הוצרך לומר משום דר"ק יוצאה בדיינין:

גלימא מפקי'. עי' בראש"ש שמכאן הוכי' דמקח שנעשה באיסור קיים ואע"ג דבעלמ' אי עביד ל"מ מ"מ יש לחלק בין מקח שנעשה באיסור כמ"ש והאריכו בסמ"ע וט"ז וש"ך בח"מ סי' ר"ח ע"ש מילתא בטעמא והק' בש"ג תי"ל ממתני' טבח ומכר בשבת הרי שהמכר קיים בשבת וכ' הש"ך אי מהתם ה"א משום שאיסור מכירה דרבנן הוא נהי דלא מהני כמבואר בכתו' דגם בדרבנן אמרי' לא מהני מ"מ אינו יכול לבטל תשלומי דו"ה

דאורי' ע"ש ודבריו תמוהים אס"ד דהמכר בטל מדרבנן מיהת א"כ הרי לא מכר כלל ואיך יתחייב דו"ה מן התורה אבל הל"ל כך דמהתם ה"א באי' דרבנן יש לחלק בין כשהמקח באיסור עצמו או שהאיסור בא לו ממק"א אבל בדאורי' ה"א אין לחלק ע"כ הוצרך להביא מר"ק דשמעתין. ועי' סמ"ע שם שהקשה סתירת רמ"א דבח"מ סי' ר"ח פסק בנשבע שלא למכור ועבר ומכר מקחו קיים ובי"ד סי' ר"ל פסק בנשבע שלא למכור חפץ פלוני ועבר ומכרו מקחו בטל. והנלע"ד דמ"ש רמ"א דמקחו קיים היינו מטעם שכ' רא"ש בת' מביאו ש"ך סי' ר"ל שלא אמרו אי עביד לא מהני באיסור שיכול לבטלו ע"ש וכוונתו כיון שיכול להתיר שבועתו ולא יהי' איסור למפרע א"כ המקח חל בשעת מעשה ושוב לא נעקר אפי' לא יתיר שבועתו ועי' שעי"ד סי' רל"ח סעי' כ' פסק בנשבע על הככר אפי' אכלו כלו נשאלי' עלי' שהרי מחוסר מלקות וקרבן ובת' שער אפרים סי' ע"ב מוכיח מתו' דגטין סוגי' דנודרת דבזה"ז דליכא קרבן ומלקות אין נשאלין עלי' דאין ההיתר מועיל להצילו מעונש שמים ונראה הא דלא הגי' הרמ"א דבזה"ז אינו מועיל ההיתר משום דמה הפסד יש אם יתירו לו נדרו ומהיות טוב אל תי' רע אבל לדינא ס"ל כהנ"ל דאין ההיתר מועיל ע"כ בח"מ מיירי רמ"א מנשבע סתם שלא למכור ועבר ומכר א"כ עדיין נשארו עוד הרבה דברי' שאסו' למכור מפני שבועתו וממילא יש לו התרה וה"ל אי' שיכול לבטלו ומש"ה חל המקח משא"כ בי"ד סי' ר"ל מיירי להדי' שלא נשבע אלא על חפץ א' ידוע ועבר ומכרו א"כ כבר עבר לי' ולא יהי' לו עוד היתר וה"ל איסור שאינו יכול לבטל והמקח בטל וממילא לא עבר שבועתו ויכול להתיר נדרו ואין כאן סתירה וק"ל:

מרבין על השכר. מקשי' מכאן על הר"א מטוך בהגמ"י הביאו הרב"י סי' ק"ס והב"ח סי' קס"א מפרש כוונתו שמוכיח ממתני' פ"ק דמכות דבשכר שכיר לא שייך ריבית ע"ש א"כ פשיטא ש ולע"ד כשת"ל טעמא היינו משום שהתורה כ' וחי אחיך עמך ולא תהי' לו כנושה לנגוש אותו לפרוע ואם לאו ישלם לך יום יום ריבית שכר המתנה זה אסרה תורה וא"כ תינח בחוב דעלמא משא"כ בשכיר נהפוך הוא התורה הזהירה שלא לעכב הפרעון לא תלין פעולת שכיר ואליו הוא נושא את נפשו וא"כ אם השכיר משהה שכרו ברצונו נגד ריבית ש"ד והבן זה וא"כ לא אמרה תורה אלא בשכיר אדם ולא בשכירות הבית: שכירות אינה משתלמת אלא בסוף כו'. הק' בגי"ת אכתי הוה ריבית גבי משכיר שמשום שמקדים לו מעות משכיר בפחות וה"ל כמו לא ישכור ממנו בפחות במתני' דלעיל ולע"ד דלא יכנס בגדר לוה אלא מי שצריך עכשיו לאותו דבר בהחלט ומשלם אגר נטר אבל זה המשכיר נותן הברירה ביד השוכר אם תרצה לשלם עכשיו בכך וכך או אם תרצה בכל חדש תתן כו"כ אם אינו צריך למעותיו של זה בהחלט אינו נכנס בגדר לוה:

כשכיר שנה בשנה. הק' תו' בבכור נמי נימא שלא יאכל אלא בשנה שני' ותי' הא כתיב ביום השמיני תתנו לי והק' מוז"ה במהרשש"ך ז"ל ז"ל אכתי דלמא ר"ה שלו תשרי והזהיר שלא יאכלנו עד אחר תשרי ואצטריך ביום השמיני לנולד קודם ר"ה סמוך לו ע"ש וק' גדולה היא והתם בבכורות תי' תו' דהכא מעניני דקרא והכא מעניני דקרא ולא הבנתי זה ואולי כוונתם אי הוה כתי' שנה בשנה תאכלנו היינו יכולים לומר בכור של שנה זו תאכלנו בשנה שני' משא"כ השתא דכתי' תאכלנו קודם שנה בשנה א"כ גם בשנה ראשונה תאכלנו אבל א"ש מי שהוא שכיר שנה זו ישולם שכירתו בשנה שניה: ומ"מ לא הועיל לו כלום למ"ד התם דהא דמנינן משנה שלו ולא בשל עולם נפ"ל מכבש בן שנתו דקדשים ושנה בשנה דבכור לומר שנאכל לב' ימים יום א' מסוף שנה זו ויום א' מתחלת שנה שני' לזה הדק"ל נימא דבשנה ראשונה לא יאכלנו עד ביום אחרון דוקא כדי שיתקיים תאכלנו שנה בשנה והוה שפיר מעניני' דקרא וי"ל דלהך מ"ד סגי בתי' תו' דשמעתין דא"א לומר כן דהא כתי' ביום השמיני תתנו לי והשתא אין לומר כק' הנ"ל דלמא ר"ה שלו תשרי ולא שנתו ממש ז"א דלהך מ"ד ילפי' משנתו דכבש דכתי' בקדשי' דמנינן משנתו שלו וק"ל:

דף סה:

ר"ה אמר מוכר אוכל פירות. לשיטתי' דס"ל לקמן בשמעתין אסמכתא קני' א"כ לא איירי סיפא במעכשיו א"כ ברישא נמי מוכר אוכל פירות אבל למאן דמוקי בסיפא במעכשיו ה"ה לרישא ומשלשי' הפירות:

משלשין את הפירות. כ' רשב"א דאין לומר שיאכל א' ויחזירם אח"כ דקי"ל כרבא דריבית ע"מ להחזיר אסור עי' נמוק"י שהקשה א"כ איך אמר הא לא כר"י דאמר צ"א בריבית מותר תי"ל לרבא לכ"ע אסור ולע"ד לק"מ לפמ"ש לעיל דהכי פליגי לרבנן ס"ל בעלמא צ"א בריבית דאורי' א"כ ע"מ להחזיר אסור אבל ר"י ס"ל צ"א בריבית דרבנן א"כ מיקל בע"מ להחזיר א"כ ה"נ קאמר מדאמרת שניהם אסורים ולא נימא יאכל א' מהם ויחזיר ש"מ דלא כר' יהודה דלדידי' צ"א בריבית מותר מן התורה מיהת וא"כ מותר ע"מ להחזיר ואמאי שניהם אסורים. ומיהו הא קשי' הא כ' תו' לעיל דאין זה ריבית אלא א"כ היה התנאי שבתחלה ישלם כל חובו ואח"כ ינכה לו הפירות וא"כ לתקן הכא שיחזור מה שאכל טרם ישלם שיווי הקרקע וי"ל דאיכא הפסידא למוכר שאם המוכר אוכל פירות ימתין הלוקח עד שאכל שיעור זוזי ויסלקנו מקרקע שלו ע"י פירות קרקעו שאכל וכן אם יאכל הלוקח פירות אם לא ישיג ידו לשלם מותר המעות יהיה קשה לו לפרוע פירות

שאכל ואם ישיג ידו לשלם אותם טוב לו ליתן המעות בעד הקרקע ויהי' שלו למפרע ע"כ א"א בהכי מש"ה קתני שניהם אסורי' כו':

לא תמכרם אלא לי בדמים הללו. כ' רמב"ן בנימוק"י דאם יתן לו אחר יותר מדמים הללו הרי הם מכורים להאחר הנותן יותר ומוכיח כן מש"ס דע"ז והתו' נראה דחולקים ע"ז שהרי כ' בשהלוהו על שדהו יכול למכור לאחר קצת מהשדה וישלם חובו ולהרמב"ן ה"נ יכול לעשות כן אעכס"ל להתו' שאינו יכול למוכרו לאחר אפי' אם מוסיף דמים וטעם יש לחלק בין הך להא דע"ז דהתם מכרה להראשון בק' שהוא דמי שוי' ואז לא ה"ל למיסק אדעתי' שיבוא א' מעלמא ויוסיף על דמי שוי' דזה לא שכיח ואונסא דלא שכיחא לא ה"ל להתנות עליו מש"ה אמרי' בתרא קנה דזוזי אנסי' משא"כ בשמעתין דמוכר להראשון בפחות מדמי שוי' וה"ל לאסוקי דעתי' שיבא אחר ויתן שוי' דשכיחא הוא וה"ל להתנות ומדלא התנה סביר וקיבל: ומ"מ הראב"ד תי' ק' תו' באופן אחר דבמשנתינו פי' וקץ מספר השנים ג' שנים מש"ה מותר דעיקרו מכר משא"כ הכא משכן לו בית סתם ונ"ל דהתו' לטעמי' דס"ל דלא כרש"י שמוסיף לו דמי מועטי' על דמי הלואתו אלא שדוחק אותו לפרוע וא"כ ע"כ קבע לו שום זמן דאל"כ איך ידחקנו לפרוע אע"כ מיירי נמי הכא בקבע לו זמן וליתא לתי' הראב"ד ע"כ הוצרכו לתירוצם וא"כ לפ"ז י"ל דרש"י ס"ל כרמב"ן הנ"ל וליתא לתי' תוס' וע"כ כתי' הראב"ד דמתני' קץ לי' מספר השנים ובבריתא לא קבע לי' שום זמן וא"כ ממילא לא יכול לדוחקו לפרוע וע"כ בדמים הללו על ידי הוספת דבר מועט:

הא דלא כר"י. הק' תו' מ"ש ממשכנתא בלא נכיתא הא דלא הקשו תו' כן מיד לעיל בקמייתא דלא כר"י די"ל דהתם י"ל שאני משכנתא דאינו תלוי בדעת המלוה האוכל פירות אלא ברצון הלוה ומשום דאינו בדעתו שאוכל הריבית לא ה"ל צ"א בריבית משא"כ הך דשניהם אסורים בודאי אתי' דלא כר' יהודה דלר"י הלוקח יאכל פירות דהרי בדעתו תלוי אם תרצה הבא מעות וטול את שלך אבל השתא דקאמר אע"ג דאינו תלוי בדעת זה שאוכל הפירות אפ"ה מתי' ר' יהודה כיון שעכ"פ תלוי בדעת המוכר ואינו כמו סאה בסאה דתלוי ביוקר השער א"כ הק' תו' ממשכנתא וק"ל:

התם דא"ל מדעתי'. עי' גיטין כ' ב' מייתי ש"ס מתני' דעדיות זקן שהי' מלוה לכל בני כפר כו' ובא מעשה לפני חכמים והכשירו ובגי' המשנה גרסי' והתירו והרגיש בזה תי"ט דמאי איסור והיתר שייך בזה גם תו' הקשו שם מאי בכך שהוא עצמו הי' כותב שהרי השטר אינו עומד אלא לראי' ותי' מסתמא כיון שהי' מלוה גם הם עשו לו טובה ונתנו או מכרו לו שדותיהם והקנין הי' בשטר שדי מכורה לך והוא הי' כותב ע"ש והוא דחוק

גם הב"י סי' ק"ס הק' ע"ז הא הוה ריבית מאוחרת ולע"ד מלשון זקן שהיה מלוה לכל בני הכפר משמע שמזה היתה פרנסתו וע"ד היתר והיינו שהי' עושים שדותם מכר לו וכגון שאמר להו מדעת' והם הי' סומכים עליו שיחזירם לו ובשעת הפרעון הי' מחזיר להם שדותיהם מרצונו הטוב ובין כך אכל פירות ומזה הי' פרנסתו והי' קנינם בשטר ולא בכסף כמו באתרא דקנו בשטרא והוא בעצמו הי' כ' שטר שדי מכורה והשתא אם השטר פסול ואין כאן קנין הוה זוזי הלואה ואכילת פירות באיסור' הי' לכן אמר ובא מעשה לפני חכמים והתירו וק"ל:

דף סו.

פטומי מילי בעלמא הוא. הרמב"ם לא הביא כלל מהך דפטומי ונ"ל משום שכ' הרא"ש פ' מי שאחזו דשמעתין אזלא כמ"ד לא בעי' תנאי כפול ע"ש רצונו דאי כפלי' לתנאי לא יתכן לומר פטומי מילי וא"כ למאי דקי"ל בעי' תנאי כפול ליתא להך דינא ובזה ניחא לי מ"ש רמב"ם פי"א ממכירה דכשהלוקח התנה שיחזירהו לו ואמר כן מדעת עצמו מבלי שאלת המוכר ממנו אז אע"פ שהתנאי קיים כגון שקנו ממנו או שאמר כן בהתחלת המכירה מ"מ מותר ללוקח לאכול פירות ע"ש כי כן פי' בכ"מ וסברא נכונה היא מ"מ נ"ל דהרמב"ם מפרש הסוגי' כפרש"י ממש אלא דלא מייתי לי' הך דינא משום דאזלא כמ"ד לא בעי' תנאי כפול והוא ס"ל בעי' תנאי כפול ע"כ השמיט דברי הש"ס וכ' דין אחר במקומו דהש"ס מיירי כשעמדו על הסוף למכור ואח"כ התנה שאז נעשה כאומר לו מדעת' והרמב"ם מיירי בתחלת המכירה שאז התנאי קיים ואפ"ה אוכל פירות כיון שהמוכר לא התחיל כ"א הלוקח אמר כן מדעתו וק"ל:

שלא באחריות. פרש"י שפי' לו כן דאל"ה הא קי"ל כשמואל דאמר אחרי' ט"ס ותמה מהרמשי"ף הא לעיל מבואר דלא אמרה שמואל אלא בהלואה דלא שדי אינש זוזי בכדי אבל במו"מ אחרי' לאו ט"ס דעביד אינש דזבין ארעא ליומ' ע"ש. והנה נראה דט"ס הוא ברש"י וכצ"ל דקי"ל כרבא לעיל ט"ו ב' דס"ל אחרי' ט"ס בין בשטרי הלואה בין בשטרי מו"מ ע"ש:

וע"ד פלפול י"ל דמסברא שאמר שמואל במו"מ לאו ט"ס משום דעביד אינש דזבין ארעא ליומ' היינו אי שומא לא הדר' נמצא אפי' אם יחזור לו מעות' מ"מ קרקע אינה חוזרת לעולם מש"ה שדי הני זוזי משום יומא חד שאכל פירות קרקע אבל אה"נ אי הוה סביר' ליה לשמואל שומא הדרא נמצא שע"י האחריות יוחזר לו הקרקע עצמה זה אינו מוחל

הלוקח משום אכילת פירות זמן מועט והנה אנן הכא לאמימר קיימינן דס"ל לעיל ל"ה א' שומא הדר' לעולם ואליב' מודה שמואל דאפי' במו"מ אחריות ט"ס וק"ל:

הלוהו על שדהו. היינו שהמלוה אומר כן ויראה דבאמירת המלוה לא מיחזי כל כך שרוצה להסמיכו על דבריו דוקא באמירת הלוה שייך שרוצה להסמיך המלוה על דבריו על כן אמר מילתא יתירתא מה שאינו כן באמירת המלוה אדרבא איכא סברת תו' שע"מ כן נותן מעותיו ולא שייך אסמכתא כולי האי ומיהו עובדא דביתוס משמע שהוא היה הלוה כמוכח לעיל בבריתא שהוא עשה שדהו מכר והכא משמע שהוא התנה ולא המלוה ועל ב' גווני אלו מסקי' דאסמכתא לא קני' אלא במעכשיו. וזה נ"ל כוונת רמב"ם פ"ו ממלוה שכתב שאם אמר הלוקח אם לא תתן לי מכאן ועד ג' שנים יהיה שלי הוה אסמכתא ואם אמר המוכר מעכשיו יהי' שלך מועיל ותמה הלח"מ מ"ט פתח בלוקח וסיים במוכר ולהנ"ל רבותא קמ"ל אפי' אמרו המלוה שהוא הלוקח מ"מ אית בי' משום אסמכתא ובסיפא קמ"ל דבמעכשיו מועיל אפי' אמרה הלוה המוכר:

ועי' בריב"ש סי' של"ה שהק' על הרשב"א בת' שכ' דהלוהו על שדהו אסור לכתחלה לעשות כן משום הערמה ע"ש והק' ריב"ש א"כ איך עשה כן ביתוס עפ"י חכמים אע"כ לא שייך הערמה בקונס עצמו ונ"ל גם בזה יש לחלק בין אמרו לוה לאמרו מלוה והרשב"א לא אמרו אלא ארישא באומרו מלוה דמחזי כמערים לתבוע בפיו אגר נטר דיליה אע"ג דבאמת לא הוה אגר נטר מטעם שכ' הריא"ן מיגאש במשנת מי שפרע מקצת חובו מ"מ מיחזי כהערמה אבל ביתוס שאמרו הלוה אז נראה לעין כל שאומרו כקונס עצמו כדי להסמיך המלוה על דבריו בזה מודה רשב"א לסברת ריב"ש כיון דזוזי יהיב ושדה שקיל שרי' נמצא לפ"ז יש כאן ב' דינים אי זוזי יהיב וזוזי שקיל כמו פורע מקצת חובו כו' הוה הערמה לעולם אפי' אומרו הלוה ואי זוזי יהיב ופירי שקיל או פירי יהיב וזוזי שקיל כעובדא דהריב"ש אזי יש חילוק באומרו הלוה לא מחזי כהערמה משום דדעתו להסמיכו עליו וקנס בעלמא הוא וכן נראה לכל משא"כ כשאמרו לוה ואולי לזה דקדקה המשנה וכך הי' ביתוס עושה עפ"י חכמים ר"ל שחכמים למדו לו שהוא יעשה כן ולא המלוה:

אם אי אתה נותן לי. כתב בש"מ דהרמ"ה סבירא ליה אתה ולא יורשיך לי ולא ליורשי וריטב"א סבירא ליה כיון דאינו אלא קנס אין כאן קפידא כיון שפורע קודם שמגיע זמנו אינו ראוי לקנוס ולא דמי לגט דהוה קפידא דבעל שתתן לי דוקא מאתים זוז ולא ליורשי ולא עוד אלא דמיתה הוה אונס ורחמנא פטרי' דדוקא גבי גיטין אמרי' אין אונס משום צניע' ופרוצות ע"ש נ"ל דהאי ולא עוד איננו תי' חדש לחלק בין הכא לדגיטין דז"א דאי נימא גם הכא קפיד לי ולא ליורשי א"כ מאי טענת אונס איכא כיון שהתנה בפיר'

על האונס שוב לא יועיל לו הטענה שהרי התנה עליו מעיקרא אע"כ דאכתי סברתו הראשונה קיימת שלא הקפיד על ככה ואינו כמפרש והתנה על האונס אלא שלא תאמר נהי שאין קפידא מ"מ לא נתקיים התנאי שהרי משמעו' לי הוא לי ממש לזה כ' כיון שעכ"פ לא התנה בפי' ה"ל טענת אונס טענה טובה כנלע"ד:

לאחר מתן מעות לא קנה אלא כנגד מעותיו. הק' הראשוני' במה יקנה בלא כסף דבקנין סודר לא קנה כיון דהשתא מיירי בלא מעכשיו והדר' סודר' למרי' ולע"ד הי' נ"ל דודאי מעולם לא שמענו בשום קנין בעולם שיאמר אדם מעכשיו ואפ"ה מועיל משום דסתמי' מעכשיו דאל"ה הרי הדר' סודר' למרי' וה"ל חוכא בעלמא ואין אדם מחייך בחברו ומוציא דבריו לבטלה והשתא לפ"ז לעולם מיירי הכי בק"ס ומיהו אי לאו דאסמכת' קני' והוה אמרי' באסמכת' אין כוונתו אלא להסמיכו ולהטעותו שישמע לו ויעשה רצונו א"כ גם הקנין לא הוה מעכשיו דהרי לא אמר כן להדיא ומה שאנו מוכיחי' שכוונתו מעכשיו דאל"ה יהי' דבריו לבטלה ולחוכא הרי זה כל כוונתו מש"ה מסקי' בדאמר מעכשיו אבל לפי ר"ה דהכא דאסמכתא דהכא קני' ולא אמרו רק להסמי' ולהטעות חברו א"כ ממילא הקנין סתם ה"ל כאומר מעכשיו וסברא זו ממש אמרה הר"ן בנדרי' ע"ש. ולזה כיוון גם הרמב"ם פי"א ממכירה ה"ז שהצריך מעכשיו בקנין דאסמכתא ונדחק הכ"מ ע"ש ולע"ד נראה פשוט כמו שכתבתי. ואמנם הראב"ד תי' על ק' הנ"ל דהכא שהלוקח שהוא המלוה הוא תפוס ועומד בקרקעו מועיל קנין במלוה לכ"ע וצע"ק דקי"ל קרקע בחזקת בעלי' קיימ' לקמן ק"י ויש לחלק וק"ל:

אמנם בס' ת"ח ופ"י תי' דבשטר מיירי והשטר קיים עדיין ביומא דמשלם תלת שני ואז נגמר קנינו ע"ש ובזה הבנתי מ"ש קרעי' ר' יהודה לשטרי' וק' הא ר"נ מומחה לרבי' הי' והאי טעות איננו טעות ברור דהרי איכא ר' יוחנן דפסק כר' יוסי אסמכתא קני' וא"כ איך אהדר עובדא דר"נ והא"ש בודאי אי כבר נעשה מעשה שהי' הקרקע מכורה להמלוה תו לא הי' מועיל קריעת השטר אך ר' יהודה קרעי' בתוך ג' כדי שלא יהיה קיים ביומא דמשלם תלת שני ויקנה להמלוה ואז לא יכול לקורעו שוב שכבר נעשה מעשה כר"ן ע"כ קרעי' ונראה דלא הודיעוהו לר"נ עד אחר ג' שנים דאל"ה היה כותב שטר אחר אך כיון שכבר עבר ההוא יומא ולא היה השטר בעולם ור' יהודה לאו דרדקי הוא אלא גברא רב' וחזא טעמא דנראה לו אין הלכה כר' יוסי וכבר עבד עובדא כשמעתי' למיקרעי' לשטרא שלא יקנה המלוה א"כ אין יכולת בר"נ למיהדר עובדא ולליישנא בתרא נ"ל דס"ל לר"נ כתי' הראב"ד אע"ג דאין השטר בעולם מ"מ כבר קנאו במלוה דס"ל או כהרמב"ם דקונין

קרקע במלוה או כהראב"ד דלענין זה מועיל תפיסתו של המלוה למיקני' במלוה וא"כ רב יהודה שלא ס"ל הכי ה"ל לגבי' כדרדקי דהלכתא כר"נ בדינא וק"ל:

לא קנה אלא כנגד מעותיו. פרש"י אין בדבריו כלום נתכוון למ"ש תו' דבשמעתין לא קנה אפי' נגד מעותיו רק שאם היה אומר קני לגובייתא היה קונה אבל באמת לא אמר הכי וא"כ אין בדבריו כלום ומה שהק' תו' הא אכתי הוה אסמכתא י"ל דהנה מ"ש תו' בשמעתין ד"ה ואי אמר כו' דמש"ה הוה אסמכתא דגזים דאין אדם מוכר קרקעותיו ברצון צריך תבלין דעכ"פ אפי' בלא שום תנאי אי הי' מגיע הזמן ואין לו לפרוע יגבה א' מקרקעותיו וא"כ לא הועיל התנאי קני לגוביינא אלא לברר לו איזה קרקע יגבה וזה אינו גיזום וי"ל דקי"ל ממארי רשותך פארי אפרע ואפי' סובין ישלם לו וא"כ נהי דאין לו ממון לפרוע מ"מ יכול להגבותו שארי מטלטלין ואין אדם מוכר קרקעותיו ברצון וא"כ כ"ז להלכתא אך ר"ה ס"ל או כסף או מיטב קרקע ובר"פ המוכר פירות ס"ל לרשב"ם דגם בפרעון חוב ס"ל לר"ה הכי נמצא לר"ה אין כאן גיזום ולא הוה אסמכתא במה שאמר קני לגוביינא ודוקא לר"פ פריך הש"ס לקמן דהוה אסמכתא דר"פ ור"ה בדר"י ס"ל כל מילי מיטב הוא ועתו' ב"ק ט' א' ד"ה ר"ה כו' וק"ל:

אב"א מתני' ר' יוסי היא כו'. צ"ע הא הך עובדא דביתוס מייתי לי' ר"י לעיל ס"ג א' ור"י הא ס"ל אסמכתא לא קני' ואולי י"ל להפוסקים דס"ל דב"ד חשוב כב"ד דר' אמי ור' אסי דאלימי לאפקועי ממונא מהני קנין אסמכתא לכ"ע א"כ הו"מ הש"ס לשנויי הכא מתני' שעשה עפ"י חכמים שאני אלא שהק' מהרישא דהלוהו על שדהו שלא הוזכרו חכמים וא"כ ר"י לעיל דמייתי רק עובדא דביתוס וגם דקדק לומר עפ"י ראב"ע שהיה נשיא בדורו ואלים לאפקועי ממונא וקונה אסמכתא:

אמנם לדעת הגאון והרי"ף והרמב"ם דס"ל אין ב"ד חשוב מועיל בדברים שבין אדם לחבירו מה שאינו נוגע לב"ד כמבואר הכל בר"ן פ' ד' נדרים הדק"ל ונראה מזה ראי' ברורה להרמב"ם דס"ל במאי דתפיס בי' הקונה לא שייך אסמכתא ורשב"א הק' מהלוהו על שדהו דמתני' דתפיס בי' לוקח ואפ"ה מקשה ש"ס מיני' וכ' ה"ה דרמב"ן ס"ל הואיל דמוכר אוכל פירות לא מקרי תפוס והנה כ"ז למאי דקי"ל צ"א בריבית אסור ואפי' ע"מ להחזיר נמי אסור א"כ מיירי מתני' שהמוכר אוכל פירות ושפיר הק' ומוקי לי' כר' יוסי או במעכשיו אבל לר' יהודה דמייתי הך דביתוס לק"מ הא הוה אסמכתא דהא איהו ס"ל לוקח אוכל פירות הוה וה"ל לוקח תפוס ובתפוס לא שייך אסמכתא

ובזה ניחא הא דקאמר ר' יהודה בפשיטות ולוקח אוכל פירות הוה והרי קמן דרבנן פליגי ואמרי משם ראי' מוכר אוכל פירות הוה ולא לוקח ולפי הנ"ל ניחא דלטעמי' דר' יהודה דאסמכתא לא קניא ע"כ לוקח אוכל פירות הוה דאל"ה לא הוה קני'

ומיהו למסקנא דמעכשיו מועיל א"כ י"ל עובדא דביתוס במעכשיו הוה ואפ"ה א"ש דלפמ"ש רש"י לקמן דלמ"ד צ"א בריבית אסור משלשי' הפירות ויבואר לקמן אי"ה א"כ י"ל ידוע היה לר' יהודה וחכמי' דהתם לא שילשו הפירות וא"כ סבר ר"י ע"כ הלוקח אכלום דאי המוכר ה"ל אסמכתא דאין מעכשיו מועיל אלא כשיסלק המוכר עצמו וישלש הפירות או הלוקח אכלום אבל כל זמן שהמוכר עושה בו כאדם העושה בתוך שלו מה יועיל מעכשיו וכיון דביתוס לא השליש הפירות א"כ ע"כ הלוקח אכלום ורבנן דר' יהודה היינו ר' יוסי דאסמכתא קני' א"כ י"ל המוכר אכלום ויבואר עוד לקמן אי"ה.

והראשונים הק' לדעת רמב"ם הא ע"כ מי שפרע מקצת חובו ע"כ לאו בפרעון יהיב דא"כ איך יחזור לו שטרו הא נמחל חצי שיעבודו וע"כ במתנה יהבי' ואפ"ה אמרי' בי' אסמכתא לא קני' מיהו בפי' הרא"ש בנדרים מבואר דאע"ג דנמחל שיעבודו מ"מ מבני חרי גבי בי' אבל ממשעבדי לא אפי' החצי שלא נפרע דגזרי' שמא יגבה כולו ממשעבדי דקי"ל כר' יוחנן לקמן ע"ב א' דגזיר כה"ג. ועמ"ש שם הרא"ש עוד דקני לי' במסירה וחזר ודחי דאותי' בעי' כתיבה עם המסירה צע"ג הא בשטר שנכתב על שמו לא בעי כתיבה ומסירה כמ"ש הרא"ש בעצמו ר"פ הספינה ע"ש:

והנה גם בכ"מ כ' תי' זה אלא שכ' דס"ל לרמב"ם כמרדכי דעידי מסירה כרת' וחוזר ומוסר בפני ע"מ מחדש וגובה בו מבני חרי וצ"ע לגבות מבני חרי לאיזה צורך הצריך ע"מ הרי הרא"ש לא הזכיר עידי מסירה ואפ"ה כ' שגובה מבני חרי וי"ל משום דכ"מ נ"ל דוחק לומר כהרא"ש שכל השטר יגבה רק מבני חרי דאטו בשופטני עסקי' שהמלוה יפסיד השיעבוד שלו עכס"ל בודאי בלא ע"מ שאין כאן שיעבוד כלל על החצי שכבר פרע א"כ ממילא לא יגבה גם אידך ממשעבדי גזירה שמא יגבה כולו אך כשמסרו בפני ע"מ א"כ מדינא חזר השיעבוד למקומו והיה ראוי שיגבה כולו ממשעבדי אלא משום שהחצי שכבר נפרע ה"ל מוקדם ואינו גובה ממשעבדי אפי' מזמן שני משום גזירה שמא יגבה מזמן ראשון וא"כ עכ"פ החצי גובה ממשעבדי דליכא למגזר אטו אידך חציו כיון דהיא גופי' גזירה שמא יגבה מזמן ראשון וכולי האי לא גזרי':

ובזה מיושב מה שצלע"ג על הכ"מ דהא ר' יהודה מיירי במתני' דפורע מקצת חובו ואיהו ס"ל פ"ק דגיטין ד' א' דבעי' עידי חתימה וע"מ ע"ש ואע"ג דכ' תו' שם ג' ב' ד"ה דתנן כו' דהיינו לר"ל אבל לר"י אין הכרח דס"ל לר"י ע"ח כרתי מ"מ לר"ל מיהו הכי איתא וא"כ

לר"ל ק' מתני' דמי שפרע מקצת חובו הא ה"ל נמחל שיעבודו ואין לומר דמסר בפני ע"מ הא לר' יהודה ע"ח כרתי וע"כ שנתן המקצת במתנה ואפ"ה שייך אסמכתא וק' לרמב"ם דאהא לא פליג ר' יוחנן ולפי הנ"ל ניחא דממ"נ לר"ל הא ס"ל לקמן ע"ב א' לא גזרי' זמן ראשון אטו זמן שני א"כ הה"נ לא גזרי' החצי שלא נפרע אטו החצי שנפרע כבר א"כ י"ל אפי' בלא ע"מ כלל גובה החצי ממשעבדי וחצי מב"ח ולא הוצרך כ"מ ע"מ אלא לר' יוחנן דגזר ולדידי' ס"ל לר"י ע"מ לחוד כרתי בלא ע"ח עי' כי הקצרתי:

דף סו:

אב"א דאמר לי' כו'. פרש"י לרבנן משלשין הפירות נ"ל הטעם דאי המוכר יאכל הפירות נראה להדי' דאין הקנין מעכשיו ואינו אלא פטומי מילי להסמיך המלוה עליו ע"כ משלשין הפירות שעכ"פ מיד יסלק המוכר ידו מהשדה וישלשו הפירות כנלע"ד ועפ"י שהאריך בזה:

דא"ל קני מעכשיו. עבטוש"ע סי' ר"ז ועש"ך סקי"ח מה שתמה על הב"ח תמי' עליו כי דברי הב"ח המה דברי ר"נ מקינון דבמרדכי דב"ק סי' מ"ו ומה שהק' ש"ך דלמא בההיא הנאה דמהימן לי' ז"א דאכתי תיקשי לאמימר ב"ב קע"ג ב' דלי"ל סברת בההיא הנאה וס"ל ערב משתעבד תלי' באסמכתא א"כ תיקשי למ"ד אסמכתא לא קני' וערב לא משתעבד במאי נשתעבד יהודה וכן קשה קרא אם ערבת לרעך אע"כ מן התורה אסמכתא קני' לכ"ע וכהר"ן מקינון שהם דברי ב"ח. מיהו הא קשי' לי למאי דפסק בש"ע שם סעיף י"ט דאסמכתא קני' ע"י שבועה ות"כ א"כ אין הכרח מיהודה שהרי כל ערבותו לא היה אלא נידוי לשמים וזה כשבועה ועדיף מני' ורק מקרא דבני אם ערבת לרעך לא מוכח מידי דסמיך לי' תקעת לזר כפך ואיכא למימר דמיירי בת"כ עם הערבות:

אי קפיד בדמי ודאי קונ' כו'. עמ"ש בסמוך אי"ה בישוב ק' תו' על רש"י:

הדר ארעא והדרי פירי. יש לעי' בפ' חזקת הבתים בעובדא דר' ענן דמייתי תו' מבואר דאי מחילה בטעות הוי מחילה שייך נמי מחילה בקרקע א"כ בשמעתין לפרש"י דמסקי' מחילה בטעות הוי מחילה ק' אמאי הדר ארעא ואהא לא שייך תי' ש"ס הכא הלואה והוי ריבית קצוצה דזה שייך אפירי אבל אי לא תיהדר ארעא וגם פירי לית כאן ריבית וא"כ אמאי הדרי ארעא וי"ל אה"נ לפי הס"ד דיש כאן מחיל' מדשתק ולא מיחה בודאי נימא דגם ארעא מחיל ולא תהדר אבל כדמסיק דהלואה שאני דה"ל ר"ק ויוצאה בדייניין תו לא נימא מדשתק מחיל דאיכא למימר מש"ה שתיק משום דידע דאסמכתא לא קני' ולכשיהיה לו זוזי אז יצווח ועתה דלי"ל זוזי שתיק כי היכי דלא לטרדן בשלמא אי הוה

אבק ריבית א"כ ה"ל למחות כדי שלא יאכל פירותיו ומדשתק מחיל על הכל אבל כיון דהפירות יוצאים בדיינין א"כ מה לו לזעוק קודם שיש לו מעות הלא סופו להוציא בלעו מפיו דר"ק יוצאה בדיינין:

ובזה מיושב ק' תו' ארש"י לעיל דקאמר אי קפיד אארעא בודאי קנה דהק' תו' דלמא מש"ה קפיד משום דידע דאסמכתא לא קני' דלק"מ דלמאי דקי"ל כרבה בר"ה דלקמן בשמעתין דבין בזביני בין במשכנתא כיון דלא קץ ה"ל אבק ריבית ואין הפירות יוצאים בדיינין ודלא כר"נ א"כ לא ה"ל למיקפד אדמי כיון דיפסיד פירותיו:

המוכר פירות דקל לחברו כו'. ומיירי באופן דלי' בי' משום ריבית כעין פרדיסא וצע"ק לעיל ס"ד א' תוד"ה מה כו' ע"ש:

הכא הלואה. פרש"י וה"ל ר"ק ואיכא נפקותא לדינא דלפי סברת המקשן משום מחילה בטעות הדרי פירי א"כ גם הבנים צריכים להחזיר משא"כ ריבית קצוצה אין הבנים צריכים להחזיר דלדידי' אזהר רחמנא ועוד שאין הב"ד יורדין לנכסיו רק כופין אותו לקיים מ"ע של וחי אחיך כמ"ש רשב"א משא"כ כשהוא מחילה בטעות ומ"מ א"ש מ"ש לעיל כסמוך דכדמסקינן שהפירות הם ר"ק ויוצאין בדיינין שוב ליכא מחילה דהומ"ל משום שהיה יודע שהפירות לו מש"ה שתק אע"ג דעכ"פ לבניו לא יוחזרו וגם לנכסיו לא ירדו מ"מ כולי האי לא אכפת לי':

דף סז.

אמר סמכא דעתי' ולא גמר ומקני. פי' הרשב"א שבנ"י דהמוכר סמך דעתי' על דברי השליח ואדעתי' דהכי הקנה על זה התנאי ונהי דעד שיהי' לו זוזי למוכר ה"ל מכר גמור מ"מ לא גמר והקנה לעולם דכשהי' לו זוזי תחזיר לו הקרקע אך הרמב"ם גרס לא סמך דעתו וכ' להדי' שלא קנה השליח כלום וכוונתו מבוארת דהמוכר לא סמך דעתו על דברי השליח שהרי השליח לא הי' ביכלתו ורשותו לקנות קרקע על תנאי והמוכר הרי לא רצה למכור לחלוטין נמצא אין ממש במכר כלל ויכול המוכר לחזור מיד אפי' טרם שיהי' לו מעות לפדות קרקעו מידה. והנה בשעח"מ סי' ר"ז סעי' ח' מבואר מאוד כשי' הרמב"ם ואין דרך לנטות ימין ושמאל לפרש באופן אחר אך בסוף סי' קפ"ב מייתי להדי' כדעת הרשב"א שאינו מכור אלא על תנאי משמע דעכ"פ על תנאי הוא מכור והי' נלע"ד לומר מסברת חוץ אעפ"י דלרמב"ם וש"ע אין הגי' כרשב"א מ"מ דינו של רשב"א אמת ומשכח"ל באומרת לשלוחה סתם זבין לי ארעא מאשר תמצא ידך ולא הקפידה אקרקע שביד קרובה ואוהבה אלא קרקע כל שהיא והוא לא מצא קרקע לקנות כ"א ביד קרובה

על תנאי א"כ לא שייך כל כך שעיות בשליחות כי מה עיוות יש כאן שהרי לא מצא לקנות במק"א ומה תפסיד אם יהי' הקרקע שלה על זמן ועביד אינש דזבין ארעא ליומא והש"ס מיירי שאמרה להדי' מקריבי' ולא הזכירה תנאי א"כ תאמר לו מי נתן לך רשות לקנות על תנאי אולי אוכל למצוא קרקע אחרת לחלוטין א"כ גם המוכר לא סומך דעתו ומש"ה אפי' נתרצית היא לקנות על תנאי מ"מ המוכר לא הקנה מתחלה והא"ש דבסוף סי' קפ"ב נקט סתם ששלח שליח לקנות לו קרקע ולא ששלח אצל הקרוב דוקא א"ש דכ' שלא הקנה אלא על תנאי ובסי' ר"ז מיירי בהדי' בעובדא דש"ס ושם לא הקנה המוכר כלום להשליח ויכול לחזור מיד. ומה אעשה שבש"ע י"ד סי' קע"ד כ' להדי' קנה לי קרקע מפלוני ואפ"ה כ' שלא קנה אלא על תנאי משמע על תנאי מיהת קנה אעפ"י שפרט קרקע פלוני מפלוני וא"כ סתרי אהדדי פסקי הש"ע והנלע"ד בזה דדא ודא א' היא דבח"מ מיירי מדיני מכירה ע"כ פסק שאין ממש במכירה ויכול לחזור מיד אמנם בי"ד עסיק ובא בדיני ריבית ואכילת פירות א"כ צריך להשמיענו אי לא חזר בו המוכר מיד והניח להאשה לירד לתוך השדה מה יהי' דין אכילת הפירות והשתא אי נימא שע"י מחילתו קנתה לחלוטין ולצמיתות ואפי' אם יהי' לו מעות לא תיהדר לו ארעא משום שאין ממש בתנאי מעיקרא וכיון שמחל לגמרי מחל א"כ אין כאן דין ודברים על הפירות לכן הקדים להשמיענו דאפי' אם שתק המוכר ומחל מ"מ לא מחל אלא על פי דבריו הראשונים על תנאי ואם יהי' לו מעות תיהדר לי' ארעא ועתה צריכא רבא מה יהי' מאכילת פירות ופסק המחבר דהוה ר"ק והרמ"א פליג ע"ש. והשתא לפי דברינו מיירי בש"ע בשלשה מקומות אלו משלשה דינים נפרדי' בח"מ סי' קפ"ב מיירי שאמרה לו סתם קנה קרקע ושמעי' דאז לא עיוות בשליחות כלל כיון שלא מצא קרקע אחריתי וקנה על תנאי עכ"פ ושם רמז לעי' בי"ד מדיני הפירות ובסי' ר"ז מיירי שהקפידה על קרקע מאיש פלוני והשליח לא הלך אלא אצל פלוני ולא הי' כח והרשאה בידו לשנות בשליחותו מש"ה לא קנה כלום והמוכר יכול לחזור מיד ואין כאן מקום לדבר מדיני פירות כלל ובי"ד מיירי כשהמוכר שתק והניח לאכול הפירות וקמ"ל דדין הפירות הוא כריבית קצוצה כיון דעכ"פ יכול לחזור בו כשיהי' לו מעות דה"ל כמשכנתא באתרא דמסלק' ובלא נכי' דלהרי"ף ה"ל ר"ק. וראיתי לכל האחרוני' שדרכו בדרך אחרת וקטנם עבה ממתני ומ"מ לא מנעתי מלכתוב משנלע"ד והמעי' ישפוט בצדק:

ותלמידי התורני ר' זלמן באנהרט חילק בענין אחר בסי' ר"ז מיירי שהמוכר אמר כשואל ומסופק התחזור לי קרקעי או לא וכיון שלא השיבו השליח תשובה מוחלטת לא גמר

והקנה משא"כ בססי' קפ"ב ובי"ד סי' קע"ד אמר מאמר מוחלט אני מוכר על תנאי הוי מכירה ונכון הוא:

עבד רבינא עובדא. לרש"י דס"ל לעיל דמסקנא מחילה בטעות הוי מחילה וכמסקנת הגה' אשרי א"כ ע"כ ליכא לפרש כפי' תו' ור"ת דרבינא משום מחילה בטעות עבד עובדא אע"כ משום ר"ק וכשי' הרי"ף דס"ל באתרא דמסלקא בלא נכי' יוצא בדיינין ורבינא דריש פרקין מיירי באתרא דלא מסלק' וכן פרש"י שם להדיא וז"ל כ"ז שלא פרע לו מעותיו הכרם מכור לו עד זמן שפסקו ביניהם שיכול לפדותה עכ"ל אלא לפ"ז למאי דגרס רש"י לקמן באתרא דמסלקי לא ניכול אלא בנכי' משמע באתרא דלא מסלקי אלא בלא נכי' ניכול ודלא כהרי"ף דגרס באתרא דלא מסלקי וצ"ל לרש"י כל הני שמעתא פליגי ארבינא נמצא לפ"ז לרבינא חמיר לי' בלא נכי' דבאתרא דמסלקי הוי ר"ק ובאתרא דלא מסלקי אבק ריבית מיהא הוי וקיל לי' בנכיתא דהרי הוא אכיל בנכי' ומיירי באתרא דמסלקי ואינהי אמוראי חמיר להו אתרא דמסלקי דאפי' בנכי' לא אכלי וקיל להו אתרא דלא מסלקי דאפי' בלא נכי' התירו לאכול עי' וק"ל כי לא עמדו בזה האחרונים ז"ל:

דף סז:

מידי דהוי אשדה אחוזה. עמ"ש נימוק"י בשם רשב"א דהא דאמר איזל ואייתי זוזי לא מיירי באתרא דמסלקי דעד דמייתי זוזי להדי' לא מסתלק דהא משדה אחוזה גמיר ע"ש א"כ מבואר שאינו מפרש כפרש"י הילפותא משדה אחוזה אלא נראה דה"פ דהרי שדה אחוזה חזינן דרחמנא אמר דאין השדה הקדש אלא לא הקדיש רק נ' סלעים והשדה ניתן להגזבר למשכון בעלמא וההקדש אוכל הפירות בנכי' סלע ופונדיון לשנה והוא אתרא דמסלקי ואפ"ה שרי ונהי מגזבר לא מצינן למילף דאין ריבית בהקדש מ"מ מצינן למילף מהדיוט שפדה מההקדש ואח"כ חוזרין הבעלי' וגואלים מיד ההקדש שדינו עם ההדיוט כמו עם הגזבר כמבואר במתני' מס' עירוכין וברמב"ם פ"ד מעירוכין ה"כ וא"כ לאותו ההדיוט הוי הקרקע במשכונה ואוכל בנכי' והוא אתרא דמסלק' והכא לא שייך למימר דלמא התורה התירה כמו בבתי ערי חומה דאמרי' ריבי' גמורה היא והתורה התירה ולא ילפי' מינה י"ל התם ר"ק היא בלא נכי' וליכא תיוהא א"כ לא נילף להיתר מבתי ערי חומה דהתם גז"ה הוא משא"כ הכא בנכי' ותיוהא ליכא מאן דפליג דליכא איסור דאורי' רק מדרבנן נאסור וע"ז נאמר כיון שמצינו בתורה היתר בהדי' לא יכלו רבנן למיסרי' ואידך מ"ד ס"ל דיד ההדיוט הבא מכח הקדש דינו כהקדש ואין כאן היתר בפירוש מש"ה שפיר מצי רבנן למיסר במשכנתא בנכי' באתרא דמסלקא וק"ל:

דף סח.

תנא כפועל בטל. כ' תוס' אי גרס א"כ לא תני במתנ' כפ"ב כוונתם מבואר שנתכוונו למ"ש הרמב"ן במלחמות ה' כיון דבמתני' לא תני להדי' פ"ב א"כ מצינן לפרש סתם מתני' כר"מ דיקצוץ לו אפי' דבר מועט א"כ מאי דוחקי' להש"ס לאתוי עלה הך בריתא דאתי' כר"ש לרש"י אע"כ דהך בריתא אתי' ככ"ע ולר"מ יתפרש כפי' תו' ודלא כרש"י ואתי' סתם מתני' כר"מ ערמב"ן

והנה הטור מפרש פ"ב באבידה כפרש"י וכהסכמת תו' ובבכורות לענין נוטל שכר לראות מומי בכור מפרש כשי' תו' דפ"ב מאותה מלאכה דהשתא וכאלו לא עביד מידי מלאכת ראי' מומין ולענין ריבית מפרש כר"ח דמייתי תוס' בבכורות בסוף דבריהם כאדם בטל הנשכר למלאכת החנות והמעיין בצדק בלשון רא"ש דשמעתין יראה שכן הוא כוונתו ג"כ וכבר הלכו בו נמושות ודברי אלו שאני כותב פה ביישוב הם ממש דברי הנקוה"כ וברוך שכוונתי לדעתו הרמה ולהיות כי מ"מ א"א לבהמ"ד בלא חידוש לא מנעתי מלכתוב מה שעלה בדעתי והוא כי חזינן בלשון התו' שכ' דאבידה אסור ליקח עליו שכר מדאצטריך היתר בפריקה וק' תי"ל מדכתיב ואותי ציוה מה אני בחנם דמהאי טעמא אמרינן בבכורות אסור ליקח שכר על שום מצוה ולא דוקא לדון ולהורות אלא להזות מי חטאת וכדומה וע"כ נראה דהיינו דוקא בדבר מצוה שבין אדם למקום כגון להזות מי חטאת לטהרות דאינו אלא מסייע לחברו לדבר מצוה להיות טהור וע"ז נאמר מה אני בחנם משא"כ השבת אבידה ופריקה אעפ"י שהוא מצוה לסייע לחברו ולהשיב ממונו מ"מ אינו אלא בין אדם לחברו לא שייך מה אני בחנם כי לו לחברו שאבד אבידה שימצא מי שיחזרנו לו בשכר פעולתו והוה סד"א שאפי' אדם בטל המוצא אבידה נהי שהוא מצווה ועומד להגבי' האבידה ואינו רשאי להניחה ולילך לו ומכ"ש שלא יקחנה לעצמו אלא על כרחו יגביה ויכריז ויטריח להשיבה אל בעלי' מ"מ ה"א שיקבל שכר על פעולתו מש"ה הוצרכו תוס' למילף מדאצטריך להתיר טעינה בשכר ש"מ אבידה בחנם: וכיון שזכינו לדין יש לחלק בין ההיא דבכורות להך דאבידה דהתם כיון שמשלם לו שכרו כנגר ונפח שיהיה הולך בטל לגמרי תו לא ישלם לו במה שעושה עתה מלאכת הזיית מי חטאת ואפי' שום מצוה שמלאכתה כבידה לתקוע לו שופר ולעשות לו תפילין וכדומה לא יחשב למאומה אלא כהולך בטל ממש דאל"כ אינו דומה למה אני בחנם ונהי דיכול לטול שכר ממה שהוא מתבטל ממלאכת נגרות שלו מ"מ אותה מצוה לא יחשב למאומה כ"א כהולך בטל ממש דמה אני בחנם. כ"ז במצוה שבין אדם למקום משא"כ בהשבת אבידה דמסברא חצונה אפי' היה הולך בטל בשוק הי' לו לטול שכר

על ההשבה ורק מדאצטריך טעינה ילפי' דלא יטול שכר א"כ די לנו כהולך בטל בשוק אבל מי שעוסק במלאכה ומתבטל ממנה ישתלם במה דביני וביני ומטעם שכ' רא"ש בפ' אלו מציאות דכיון שעל כרחינו באנו לשלם לו הפסד מלאכתו הראשונה נשלם לו נמי מלאכת השבת האבידה ע"ש וצדקו דברי הרא"ש והטור שמחלקים בין ההיא דאבידה להההיא דבכורות:

ומעתה נבוא לבאר החילוק בין ההיא דשמעתין להההיא דאבידה דבשמעתין הרי הוא בעצמו אינו רוצה שום שכירות דנוח לו לקבל עיסקא אלא שאנו אוסרים שלא יפעול בחנם משום דמחזי כריבית והנה במה שהוא מתבטל מנגרות אינו מחזי כריבית שהרי כבר בטל הוא מאותה מלאכה ע"י פלגא מלוה שלו ואפי' לא היה לו פלגא פקדון של אידך והיה מתעסק בשלו לבד נמי לא היה עוסק בנגרות דהרי כ' תו' בשם תוספתא דהיושב בחנות יהיה עינו על חנותו ולא יעסוק במלאכה אחרת אע"ג דהם לא כ' כן אלא בעוסק בשל אחרי' אבל בעוסק בשלו אין לנו עסק עמו ואם ירצה לעסוק באומנות אחרת הרשות בידו משום שרוצה הוא לזו' בנכסיו ומה לנו עמו אבל עכ"פ אורחא דמלתא הוא שהיושב בחנות אינו עוסק בדברים אחרים ועיניו בחנותו נמצא מכיון שעוסק בפלגא מלוה דילי' תו אנינו לא נגר ולא נפח ואינו אלא איש בטל דהרי היה צריך לישב בחנותו כל היום בשביל פלגא מלוה ואין לו הפסד במה שיושב גם עם פלגא פקדון אך שכר טרחתו של עכשיו ישלם לו דלא להוי כריבית במה שטורח עבורו בחנם:

ומשא"כ בפ"ב דאבידה דע"כ פשטי' דברי' א"א לפרש כהולך בטל בשוק שהרי מתני' מיירי בשהיה בטל מסלע וע"כ א"א לפרש אלא כפ"ב ממלאכה של עכשיו וע"ז הק' הש"ס הא לא בטל שהרי משיב אבידה ומשני מאותה מלאכה דבטיל מיני' דהיינו ששמין ב' המלאכות וכדעת רש"י וא"ש דברי רא"ש וטור בג' מקומות:

דף סח:

איכא בצים מוזרות. פרש"י וכן תוס' דשרי' באכיל' רצו בזה דאי הוה אסור באכילה הא קי"ל דאסור לעשות סחורה בדברים האסורים ונהי דלבעלי' מותר משום דנזדמנה לו מ"מ לא הותר לתנו לישראל אחר בשכר טרחתו דלהשני לא הוה נזדמנו מש"ה הוצרכו לומר דמותר באכילה וזה דלא כפר"ח י"ד סי' קי"ז דתי' על ק' תי"ט במס' שביעית שהק' אש"ס פ"ק דבכורות דבעי למילף היתר חלב מעשרה חריצי חלב לשר האלף ודחי הש"ס דלמא לסחורה והק' תי"ט הא אי אסור באכילה אסור נמי בסחורה ותי' פר"ח דלמא נזדמנו לו ע"ש וליתא דנהי דלישי אבי דוד נזדמנו והותר למוכרם לגוי אבל מי התירם לשר האלף

לקבלם במתנה דהרי לו לא נזדמנו ובעיקר ק' תי"ט נראה דמותר לעשות סחורה בדם דהרי אתקש למים כמבואר רפכ"ש וכן מצאתי עתה בס' פרי תואר וא"כ ה"ה לאמה"ח דאתקש לדם כמבואר שם כ"ב ב' וא"כ אפי' אי חלב אסור מה"ת או משום דדם נעכר ונעשה חלב או משום דיצא מן החי מ"מ מותר לעשות בו סחורה ולק"מ מש"ס בכורות וכי פריך הש"ס התם ולחזקי' למאי הלכתא אתקש הומ"ל להיתר סחורה ואכמ"ל בזה ושם בארה [עי' לעיל י"ב א']:

בני ר"ע נפק עלי' ההוא שטרא כו'. רמב"ם פסק דבסתם בלי שום תנאי אז ממילא יהי' תלתא אגר ותרי תלתא הפסד להנותן ונראה הכרח לזה מפני ק' תו' וכי שוטה יהי' הנותן לתלות בדעת המקבלי' ולרמב"ם לק"מ כי מה הפסיד בתנאי זה שהרי אי לא התנה כלל נמי כך תיקנו חכמים וא"כ מרויח בתנאו שאם אולי ירצה המקבל לקיים תנאי בלי רמאות ירויח כפי התנאי ואם לאו הרי הוא כמו כל סתם עיסקא וק"ל:

ר"ע גברא רבה הוא ואי' לאינשי לא הוי ספי. ערא"ש וכ"כ רשב"א דאין אי' להלוה אלא משום דגרם אי' למלוה והשתא י"ל דהברירה הי' ביד הנותן וכק' מרש"א ואי משום דא"כ ה"ל קרוב לשכר משום דאם ירצה הנותן יקח פלגא באגר ופלגא בהפסד מ"מ מה לו לר"ע בזה כיון שהוא עושה כן ע"ד רמאות ואלו הי' רוצה לילך בדרך טובים הי' ניצול מאי' ריבית וק"ל:

דף סט.

מותר שליש בשכרך. עמ"ש רש"י בעירובין ס"ג א' ולא יכלתי להבין מה שאמר שמואל לא מצא מותר שליש ילך לביתו ריקן:

ריש עגלא לפטום'. רמב"ם פסק ריש עגלא ואלי' לפטום' סגי ואי אית לי' עוד תורי לדידי' סגי בדבר מועט והראב"ד השיג דריש עגלא לא מועיל אלא בדאית לי' תורי לדידי' ע"ש ולע"ד הרמב"ם דקדק ריש עגלא ואלי' דס"ל דתרוי' ראש ואלי' הוה כמו מחצה שכר דכן מוכח ממ"ש תוד"ה אי משתתפת כו' בסוה"ד דהאשה הוה סבירא במקום פלגא אגרא יתן לו ראש ואלי' ומ"ש דאי אית לי' תורי לדידי' סגי בדבר מועט היינו רישא לחודא בלא אלי':

דף סט:

ר"ח מוגר זוזא. כ' תו' שהוא קבל אחריות ולכאורה משמע דרש"י לא ס"ל הכי מדכ' בד"ה הדר' בעינא כו' ואין אחריותו עליו אם נשבר או נאנס מחמת מלאכה עכ"ל משמע

הא זוזי אחריותא על המקבל ודלא כהתו' אבל כד מעיינת שפיר הא ליתא דא"כ מ"ט כ' רש"י אונס דמחמת מלאכה ולא כ' סתם אונס דהא שוכר פטור מן אונסי' ולא מחייב אלא בגניבה ואבידה ע"כ נראה דודאי ס"ל נמי כהתו' דר"ח קבל על עצמו אונסא אלא דה"ק במרא אי לא הוה שקיל אגרא והי' משאלה בחנם באופן שכל הנאה של השואל מ"מ אוקמא רחמנא ברשות בעלים הראשונים שהרי עכ"פ במתה מחמת מלאכה פטור השואל נמצא דהוה ברשות מרא קמא מש"ה מותר נמי לקבל אגרא ואז באמת יהי' פטור מכל אונסי' כשוכר משא"כ במעות דנהי השתא קבל ר"ח אונסי' היינו משום שהתיר לעצמו לקבל אגרא וה"ל כשוכר שהאונסי' על הנותן המשאיל אבל מי התיר לו זה דהרי חזינא אי לא מקבל אגרא ומלוה מעות לחבירו כל האונסי' על הלוה הרי דרחמנא אוקמי' ברשותי' דלוה ממש א"כ אסור לו ליטול שכר דחפץ הקב"ה להלות חברו בחנם וחי אחיך עמך:

מוגיר זוזא בפשיטא. פרש"י שהוא שמינית של זוז צורי רצה בזה דקשה מה הי' לו לר"ח בזה ומ"ט לא יהיב זוזי בעיסקא דהרי קבל עליו אונסא א"כ ה"ל למיהב בעיסקא וי"ל דבזה הי' מרויח טפי דקי"ל בח"מ סי' רל"א סעי' כ' דאין משתכרי' בפירות ותבואה יותר משתות ורוב עסקיהם הי' בהם נמצא תלתא באגרא מגיע לר' חמא מכל זוז א' מי"ח בזוז והשתא לקח שמינית זוז והרויח בזה:

שכר אמירה קשקיל. ולא הוה סגי לי' בהאי סברא דאינו בא מיד הלוה ליד המלוה דנ"מ כמו בנו דר"פ דאע"ג דאינו סומך על שולחן אביו מ"מ ה"ל כבא ליד המלוה דר"פ נהנה במה שנותן לבנו אי לאו משום ד ולא יהיב לי' במתנה מידי ומ"מ אי הוה קטן וסומך על שולחן אביו אסור אפי' כי שקיל שכר אמירה:

תן לי מאתים זוז ואפרנס'. משמע מפרש"י שלבסוף צריך לשלם לו מאתים זוז משלם וק' אמאי ממ"נ כיון שהשביח את השדה ומש"ה אגרא טפי ב' כורים לשנה והרי מחזיר לו שדה משובחת ואמאי ישלם לו גם ב' מאות זוז ועי' ש"מ נזהר מזה אבל מרש"י לא משמע כן והנלע"ד דה"פ דבעל השדה נותן לו מאתים זוז לפרנס השדה כדי שעי"ז יהי' מחיר שכירות ב' כורים לשנה יותר ואה"נ אי החוכר משביח השדה במאתים זוז אינו צריך להחזיר לו מאתים זוז שלו אבל החוכר מוציא מאתים זוז לצורך עצמו ואינו משביח השדה ומש"ה צריך להחזיר לו מאתים זוז בסוף ומ"מ צריך לשלם לו ב' כורים טפי משום שהרי הוא ציוהו להשביח באופן שיהי' שוה ב' כורים לשנה טפי ואיהו אפסיד נפשי':

דף ע.

ת"ר קרוב לשכר. עמוז"ה במהרשש"ך הק' אי רחוק מהפסד שאינו מקבל הפסד כלל דומי' דהכא ורחוק משכר דלא מקבל אגרא כלל א"כ חסיד שוטה הוא זה ואי תרי תלתי קאמר א"כ קרוב לזה ולזה היינו פלגא באגר ופלגא בהפסד א"כ היינו רשע ואיך אמר מדת כל אדם ואי דיהיב לי' שכרו משלם א"כ אפי' ברישא נמי שרי והתי' ע"ז לא ביאר יפה כי קיצר ע"כ אפרש דקרוב לשכר היינו שקבל עליו תרי תלתי בהפסד פחתא כדינו אך זולא כלל לא זהו קרוב לשכר ורחוק מהפסד וה"ל רשע וקרוב להפסד היינו שקבל עליו כל הזולא ותרי תלתי פחתא או בהיפוך וזהו חסיד קרוב לזה ולזה היינו שקבל עליו תרי תלתי בין בפחתי ובין בזולא וזהו מדת כל אדם וק"ל:

זה הוא מדת כל אדם. ערמב"ם שכ' המקבל עיסקא דינו פלגא מלוה ופלגא פקדון ואחריות הפקדון על הנותן והמקבל אינו אלא כש"ח והראב"ד השיג דבההיא הנאה דמקבל אגרא כפועל בטל ה"ל ש"ש וחייב בגנבה ואבדה על חלק הפקדון והנה לא רצה הראב"ד למימר בההיא הנאה דמשתעבד לי' פלגא פקדון ומלוה שלו להרויח טפי כדלקמן ק"ה א' דא"כ אפי' בלא אגרא לא להוי כריבית ונאמר דבההיא הנאה דמרויח טפי ע"י הפקדון מש"ה מטריח בחלקו אע"כ אין זה סברא אלא נעשה ש"ש משום הנאת שכירות כמו כל האומני' דשומרי שכר הם דלא כהבנת כ"מ ע"ש ונראה דגם הרמב"ם סובר כן אלא דרמב"ם ה"ק מעיקור הדין האי עיסקא פלגא מלוה ופלגא פקדון וה"ל המקבל ש"ח אלא משום אי' ריבי' תקנו שישלם לו שכרו או כפ"ב או תרי תלתי באגר וממילא נעשה עי"ז ש"ש וכן נראה למעי' ברמב"ם:

נמצינו למדין לפ"ז דהנותן עיסקא באי' בפלגא מלוה ופלגא פקדון מה שמרויח מצ"א מפסיד יותר מצד אחר דהרי אי הי' מתנה כדינו בתרי תלתי בהפסד הי' עליו שישית הפסד אונסי' יותר ואמנם אונסא לא שכיחי ועי"ז הי' המקבל ש"ש והי' עליו אחריות גניבה ואבידה דכל הקרן וזה שכיחא טובא טפי ועכשיו מה שמרויח שאין עליו כ"א פלגא אחריות אונסי' מ"מ מפסיד טפי שיש עליו אחרי' גניבה ואבידה דפלגא דידי' דהמקבל אינו עליו אלא כש"ח כיון דלא מקבל אגרא וק"ל:

דף ע:

אין מקבלין צאן ברזל מישראל. כ' נמוק"י דאפי' נותן שכר עמלו אינו מועיל משום דה"ל מלוה גמורה ולע"ד גם רש"י מודה לזה ומ"מ כ' דכבר נשמע מלעיל אין מושיבי' חנוני למחצית שכר דגם שם אינו נותן שכר כפועל על פלגא מלוה אלא על פלגא פקדון והכא

דכול' מלוה פשוט דאינו מועיל אם נותן לו שכר אבל לעולם אמת הוא דמשמעו' המשנה היא דאין מועיל נתינת שכר משום דהוא מלוה גמורה ובזה י"ל ק' א' של תו' דאמתני' דבכורות לא הוה ק' לי' מידי דאע"ג דאחריות על המקבל מ"מ הוה ס"ל שאינו אלא כעין פקדון ומתנה ש"ש להיות כשואל וכ"כ רמב"ן בשמעתי' אבל ממשנתי' מבואר דאפי' שכר בטלה אינו מועיל ש"מ דכמלוה חשבי' לי' דלהוצאה לגמרי נתנה ושלו הוא א"כ ק' אמאי פטור מבכורה ואולי לזה כיון המרש"ל אלא שקיצר ומהרש"א תמה עליו ע"ש:

אבל מקבלין צאן ברזל מנכרים. יש לעי' קצת במקום שנהגו שלא למכור בהמה דקה לנכרים אם מותר לקבל צאן ברזל מהנכרים דכיון דהבהמות הם של ישראל לגמרי ומש"ה אית בי' משום ריבית א"כ אסור לו ליתן הולדות להנכרי ועי' ריש מס' בכורות ב' ב' וק"ל:

לוין מהן ומלוין אותן בריבית. להתוס' דצאן ברזל ריבית קצוצה הוא ואפ"ה מקבלי' מן הנכרי א"כ הא תו ל"ל דקתני לוין מהם ולכאורה י"ל דסיפא לאו בהלואת נכרי מיירי אלא בהלואת ישראל מישראל חברו ע"י אמצעות נכרי ע"ד שכ' תו' לקמן ע"א ב' ד"ה כגון וכיוצא בזה היתרי' טובא באופן שהגוי נעשה לוה אצל זה ומלוה אצל זה והיינו לוין מהם ומלוי' אותם בריבית שיהיה הגוי לוה ומלוה ולקמן אי"ה יבואר עוד:

ועוד אדתני סיפא כו' לפלוג ולתני בדידי'. והתם בבכורות מקשה עוד מאי פסקא ואולי י"ל אורחא דמלתא הוא דישראל המקבל צאן ברזל מהגוי מטיל על הנותן אחריות אונסא וזולא כדי שיהיה יד הנכרי באמצע ויפטור מהבכורה וא"כ סתם צאן ברזל מישראל הוא בדלא קבל מרא אונסא וזולא וסתם צאן ברזל מנכרי בדקבל מרא אונסא וזולא ולק"מ מאי פסקא אלא לפ"ז סיפא דמתני' אבל מקבלין מנכרים מיירי נמי בלא קבל אונסא וזולא דהרי כך דרכם של מקבלי מנכרים וא"כ קשה לפלוג ולתני בדידי' ומיושב ק' תו' ב' על רש"י ומיהו יש לומר אביי לא חייש לק' רבא בהא דבשלמא במס' בכורות מיירי בצאן ממש א"כ אורחא הוא שאין האחריות כולו על המקבל כדי לפטור מבכורה משא"כ משנתינו לא מיירי מצאן ממש אלא כל סחורה צאן ברזל קרי' לי' כדפרש"י לעיל ס"ט ב' ד"ה אין מקבלין ע"ש וא"כ י"ל מתני' מיירי שאין שום אחרי' על המקבל וקמ"ל דאפ"ה מקבלין מהגוי:

וגבי בכורות היינו טעם דולדות פטורין מן הבכורה. לשון מיותר הוא דגם על האמהות קשקיל וטרי ומלשון רש"י נראה דלא גרס לי' ויש לעי' קצת לפמ"ש תו' לחלק בין ארנונא לדהכי אי שייך חילוק זה גם לענין ולדות:

וכל יד נכרי באמצע פטור מן הבכורה. גם זה לשון מיותר הוא דהרי בזה לא נסתפק הש"ס מעולם דכשיד נכרי באמצע פטור מן הבכורה ולא חדית לן אלא אי לא יהיב זוזי תפיס לבהמה וזה הוה כמו יד נכרי באמצע אבל לא היה צריך לסיים וכל יד נכרי באמצע פטור מן הבכורה שזה פשוט וידוע ומזה קצת הכרח לשי' תו' דהמקשן ידע הך דתפיס לי' נכרי לבהמה ולולדות אלא דהוה ס"ל דבעי' שיהיה ממש לנכרי ולא מהני תפיסת יד בעלמא ומחדש לי' דיד בעלמא פוטר:

ויש לעי' לרש"י דהול"ל לאביי דמיירי פלגא אונסא וזולא הוא על הנותן וה"ל שותפות נכרי דפוטר בבכורה ולענין ריבית ה"ל ריבית דרבנן עכ"פ וי"ל כמ"ש לעיל בשם נמוק"י דא"כ מהני שכר עמלו ומזונו ומה שהקשה מרש"א לשי' תו' לימא הא דקצץ הא דלא קצץ דבריו תמוהים מה ענין קצץ ולא קצץ לענין בכורה אנן הכי קאמרי' כיון דחזי' במתני' דבקצץ ה"ל ריבית דאורי' ש"מ דכמלוה חשיבי וברשות המקבל קאי דאי ברשות הנותן וכפקדון א"כ אפי' קצץ שרי' ומ"ש מאוגר מרא אע"כ צאן ברזל מלוה הוא ומש"ה בקוצץ עלי' ה"ל ריבית דאורי' א"כ אפי' בלא קצץ לחייב בבכורה ופשוט הוא וק"ל:

מאי לחונן דלים א"ר כגון שבור מלכא. בש"מ בשם שי' דהיינו שמואל שנקרא שבור מלכא ונראה כוונתו עפ"י שמפרש רלב"ג בפשטי' דקרא הוא הרבה הונו מממון עני' שלוה להם בריבית ע"כ יקבצנו לצדיק אחד שחונן עני' ואביונים ומיהו רש"י מיאן בזה כיון דמיירי בריבית נכרי ואין נכון שיתפרנסו בזה עניי ישראל ויהיה בזה שום זכות ומצוה להנכרים ההם כמי שאבד דינר ומצאו ומתפרנס ממנו שיש לו זכות וה"נ יהיה זכות להנכרים ההם וכתי' ביבש קצירה תשברנה כמבואר פ"ק דב"ב אע"כ מלך פרס קאמר החונן לדלים מן המצות ולפ"ז נ"ל הא דאמר ר"ה לא נצרכה אלא לריבית נכרי לא אקרא קאי דודאי קרא צריכא רבא אלא אדרב קאי דלא נצרכה הא דרב דמפרש מאי לחונן דלים לא נצרכה אלא לריבית נכרי ולשבור מלכא דפרס דאי בריבי' ישראל ולשבור מלכא שמואל מאי למימרא פשיטא דקרא נמי הכי איתא דיקבצנו לצדיק א' החונן דלים ופשוט הוא דשמואל הוא לאו דוקא אלא משום דבדורו של רב היה שמואל גדול הדור מחוי רב אדשמואל ואה"נ אי היה שמואל בעל המימרא היה אומר מאן חונן דלים כגון רב וא"כ אין שום חדוש במימרא דרב אע"כ לא נצרכה אלא לריבית דנכרי ושבור מלכא פרס קאמר וקמ"ל רב דקרא סתמא קאמר כל המרבה הונו בנשך ותרבית יקבצנו לחונן דלים אם ע"י ריבית ישראל מרבה הונו יקבצנו לחונן דלי ישראל ואי בריבית נכרי הרבה הונו אזי יקבצנו למלך פרס:

איתיבי רבא לר"נ לנכרי תשיך. בטור ריש הל' ריבית מייתי היתר להלות לנכרי בריבית שהרי אינו מצווה להחיותו וה"ל ק"ו מגר תושב דמצוי' להחיותו מותר להלותו בריבית מכ"ש גוי דאינו מצווה להחיותו ודברי ט"ז תמוהים ע"ש מ"מ קשה מ"ט מייתי רבא מתשוך ומאי דחי הש"ס תשיך מ"מ הא אינו מצווה להחיותו מיהו למ"ש תו' דק' הש"ס משום שהוא מצוה להשיכו ולחסרו לא ה"ל לרבנן למגזר א"כ א"ש דאי לא כתיב להדי' תשוך לק"מ ק' ש"ס:

מיהו בלאה"נ י"ל לפי מה שפי' לעיל במתני' לוין מהם ומלוים אותם בריבית היינו לעשות גוי אמצעי בינו לבין ישראל חברו באופן שנעשה הגוי לוה מזה ומלוה לזה וא"כ אי הוה מקשה רבא מדאינו מצווה להחיותו ה"א אה"נ דריבית גוי מותר ורב לא מיירי אלא בריבית גוי לצורך ישראל חבירו לכן מייתי מתשוך וקרא יתירא הוא תי"ל הא אינו מצווה להחיותו אע"כ להתיר אפי' לעשות הגוי אמצעי בין ישראל לישראל חברו וה"ק לנכרי תשוך אפי' במקום אחיך לא תשוך מ"מ ע"י גוי מותר ומקשה רבא שפיר וכן מקשה ממתני' לוין מהן ומלוה אותם נמי ע"ד שפירשתי מתני' לעיל וק"ל:

לנכרי תשיך מאי לאו תשוך. להתו' עיקור הק' היא משום דמצוה לחסרם מיהו למאי שכ' תו' לחד תי' משום לא תחנם ק' מאי מקשה נהי דאם לוה לגוי אזי מצווה ליקח מהם ריבית שלא תהי' הלואת חנם משום לא תחנם מ"מ יכולים חכמים לתקן שלא ללות להם כלל ומאי מקשה רבא וי"ל דמ"מ כיון שעבר אדרבנן והלוה לו א"כ עושה מצוה בלקיחתו הריבית ואיך יענש ע"ז לקבץ הונו לחונן דלים ה"ל לענשו בענין אחר מה שהוא מדה כנגד מדה במעשה ההלואה שבזה עביד איסורא אבל בלקיחת ריבית לא עביד איסורא ומצוה נמי עביד כ"ז למדתי מדברי של"ה בהקדמתו לחלק תורה שבכתב ע"ש:

לעבור עליו בעול"ת. הרמב"ם פסק כהספרי דעשה גמור הוא להלות לגוי בריבית נגד ש"ס דילן ועכ"מ בשם הר"ן ועשל"ה הנ"ל שדבריו צ"ע ביישוב הרמב"ם ולע"ד ל"ל לרמב"ם סברת של"ה הנ"ל והי' קשה לו על רבא מאי פריך הא יכולים חכמים לתקן שלא ללות לו כלל וכנ"ל אלא לזה י"ל דהא קרא כתי' והלוית גוים רבים והוא בברכתן של ישראל ואיך יאסרו חכמים מה שברך הקב"ה את עמו ישראל באהבה וע"כ תאמר שתקנתם הי' ללותם בלי נשך וע"ז הק' הא כתי' להדיא תשוך ומש"ה נדחק הש"ס תשיך ולמיקם בעול"ת במשיך לישראל כ"ז להס"ד אך למאי דמסיק דלת"ת מותר שאינו לומד ממעשיו א"כ הדרן לספרי דתשוך ומ"ע להשיך לנכרי וחכמים תקנו שלא להלותו כלל אבל אם ילוה מ"ע ליקח ממנו נשך והא דכתי' והלוית גוים רבים היינו בעושי' רצונו ש"מ וכולם ת"ח וליכא למגזר וק"ל:

דף עא.

שמא ילמוד ממעשיו. יש לי ליתן כלל לע"ד במ"ש ט"ז דמה שכ' התורה בפירוש להתיר לא יכלו חכמים לאסור ועחו"י שהק' משמעתין הנה סברת ט"ז היא כך דע"ד התורה הזהירה על שום לאו מהלאוין ובמק"א נצטוו רבנן לעשות משמרת לתורה א"כ בכלל לאו דנבלה הוא כל מה שיראו חכמים בעיניהם שמביא לידי כך הכל בכלל שהרי נצטוו לעשות משמרת אך אם הקב"ה התיר בפירוש ש"מ שלא יבא מכשול עי"ז וכי אנחנו נתחכם על הי"ת את אשר כבר עשוהו ע"כ אין בזה כח לחז"ל לאסור וה"נ כתי' לאחיך לא תשיך אי לא הוה כתי' לנכרי תשיך הי' זה בכלל אחיך לא תשיך שראו חז"ל שזה מביא לידי זה אך השתא דכתיב להדי' לנכרי תשיך הרי שלא חשש הקב"ה לזה דאתי למסרך ע"כ אין כח בידינו לעשות גדר וסייג אך כ"ז משום חששא דאתי למסרך אבל באמת הא כתיב קרא אחריני לא ישבו בארצך פן יחטיאו אותך לי ויש כח ביד חכמים להוסיף כל מה שמביא ללמוד ממעשי הגוים ובכלל זה להלותו בריבית ונימא מה שאמר הקב"ה לנכרי תשיך היינו להורות לנו דליכא למגזר מידי בענין ריבית מנכרי לישראל אבל מענין פן יחטיאו אותך לי לא גילה קרא מידי ונ"מ בת"ח דפן יחטיאו ליכא ואיכא למסרך איכא דליכא למיסר והא"ש הכל קצרתי וסמכתי על המעי' כי נכון הוא לע"ד. ודע דרוב הראשונים וכמעט כולם פי' דמ"ד משום כדי חייו נמי משום לימוד ממעשיו הוא ולא משום איכא למסרך ודלא כרש"י:

ויש לעי' במ"ש תו' מ"ט לא חי זה שהלוה בריבית מאי קושיין הא עיקר תחית המתים אז לא היה אלא להיות כעין סי' והבטחה לישראל שיצאו מהגלות כמו העצמות היבשות וא"כ רמז להם הקב"ה כמו אותן העצמות שלא הלוו בריבית חיו כן אותן ישראלי' שלא ילוו בריבי' הם יחיו ויצאו מהגלות משא"כ המלוי' בריבי' ואי הי' חי גם אותו שהלוה בריבית הי' משמע שגם העצמות שכמותו יחיו לעתיד וזה ליתא כי ישראלי' מצווי' הם על ריבית וי"ל מ"מ קשי' להתו' וכי מפני רמז זה יענש מי שלא חטא שהרי אותו האיש לא הי' מצווה במצרים ובזה יובן בטוב תי' ב' של תו' דהרי לא הי' לעונש לו במה שלא יחי' עד זמן התחי' לע"ל: לא נצרכא דאפי' לנכרי בריבית ולישראל בחנם. משמע קצת דליכא מ"ע לחסרם דאל"ה בודאי הוה עדיף לגוי בריבית כיון דבין הכא ובין הכא מקיים מ"ע ויותר עוד שהוא מרויח ממון עי"ז א"כ מה"ת יתן לישראל בחנם כמו שהקשו תו' גבי לגר אשר בשעריך תתננו אע"כ משמע דאין מצוה לחסרם ובזה י"ל מ"ש והק' להך לישנא מ"ט לא חי זה שהלוה בריבית לחברו והק' מרש"א הא לל"ק נמי ק' דהא מן התורה מותר ליקח ריבית מנכרי וי"ל דה"א לעולם ריבית נוהג בב"נ ומש"ה לא החי' זה

שהלוה לחברו בריבית קודם מ"ת והא דישראל מותר ליקח ריבית מנכרי משום דאתי עשה דלחסרם ודחי אי' ריבית וזה לא שייך קודם מ"ת בלקיחתם זה מזה אבל לאידך לישנא מוכח דליכא מצוה לחסרם ק' שפיר:

יורד עמו לחייו. פי' רש"י די"מ יורד לאומנתו והיינו טעמא משום דהיורד לאומנתו של חברו היינו עני מהפך בחררה ובא אחר ונוטלו וכמ"ש תו' בב"ב כ"א ב' ד"א מרחיקי' כו' והתם בעני מהפך בחררה אין עליו דין אלא שמכריזי' עליו בבה"כ שהוא רשע כמ"ש סמ"ע רסי' רל"ז ע"כ כיון שהוא קורא לו רשע יאמר נא מעתה לא אפסיד יותר אם ארד לאומנתך וקרוב לזה במרש"א ח"א:

והתו' כ' ששורף שליש תבואתו ומוז"ה במהרשש"ך הסביר דחושדו שהלוה מעותיו קרוב לשכר ורחוק מהפסד והיינו תרי תלתי באגר ופלגא בהפסד ולקח שליש יותר דלא ה"ל ליקח אלא תלתי באגר כיון שלוקח פלגא בהפסד נמצא חושדו בשליש לכן יכול לשרוף שליש תבוא' ולע"ד להסביר יותר לפמ"ש רמב"ם דהנותן עיסק' סתם יהי' תלתי בהפסד ותרי תלתי באגר להמקב' והוא שקורא אותו רשע חושדו שנתן עיסק' סתם וחלק עמו סתם פלגא באגר וכן בהפסד נמצא כשהי' אגר גזל חלק שישית דלא הי' לו ליקח אלא שליש והוא נטל פלגא וכן כשהי' הפסד הי' לו לשלם תרי תלתי ולא שלם אלא פלגא הרי חזר וגזל שישית וה"ל תרי שישית דהיינו שליש:

כל מי שיש לו מעות ומלוה אותם שלא בריבי' כו'. כ' מוז"ה במהרשש"ך דמש"ה פרט רשב"א ריבית טפי מכל הני דכתיב בהך קרא משום דריבית מילתא יתירתא אית בי' דס"ל כר"ע בעושה א' מאלה לא ימוט ובלבד שלא יעבור על אינך רק דלא אתו לידי' לקיימם וכדעת מרש"ל אמנם ריבית שאני אפי' עבר להדי' על כל אינך וקיים מ"ע של כסף תלוה בלא ריבי' אינו מתמוטט והיינו כל מי שיש לו מעות דייקא כל מי שיהיה אלו דבריו ז"ל ומיהו טעמא בעי ונראה משום דקרא מפורש בשב ואל תעשה כספו לא נתן בנשך אבל גם לא הלוה כלל ומ"מ הוא שוה עם אינך דכתיב בקרא ומינה דאם נצרף לזה שיש לו מעות ומקיים מ"ע בקו"ע דמעלינן לי' דרגא אבל שוחד על נקי קו"ע הוא שדן את הדין עוד כ' מוז"ה בסיפא ללמדך שכל המלוה בריבית נמי כן הוא כל מי שמלוה אפי' קיים כל אינך דכתי' בקרא מ"מ לא יגינו עליו והרי נכסיו מתמוטטי' ונ"ל להבי' ראי' לדבריו מזוזי דר' חמא וצדיק גמור הי' ומ"מ כלו זוזי דרב חמא:

כספו לא נתן בנשך. נ"ל דדקדק כספו לא נתן משמע כסף אחר נתן בנשך והיינו שהי' אפוטרופ' על זוזי דיתמי למ"ד מותר להלותן בריבית א"כ גזבר על מעות צדקה או הקדש

ואותו נתן בנשך וא"כ טעים לי' היטב טעם ריבית ויודע ומבין מה ריווח יש בו ואפ"ה אינו מלוה כספו בנשך ע"כ לא ימוט לעולם:

תניא רבי אמר גר כו'. עי' ש"מ שנדחק איך נעלם מרבי תי' של רנב"י ותי' דגם הוא ידע אלא דדחיקא לי' ולע"ד דהנה פשוט הך תי' לומר דאינו קונה כישראל אבל קונה כנכרי אנו מוכרחים מדכתיב גר ותושב להדיא בקרא וגר היינו גר צדק וע"ז ק' הא אינו קונה ע"ע וע"כ לחלק כנ"ל אבל אי נימא גר ותושב חדא מילתא היא ורוצה לומר גר תושב א"כ נימא באמת דגר צדק שאינו נמכר לע"ע אינו קונה ע"ע ודוקא גר תושב שנמכר לעבד כמו גוי איהו קונה אבל לא ג"צ וע"כ מדפשיטא להש"ס לא לך אלא לגר צדק ע"כ פשיטא להו דגר ותושב תרי מילי נינהי והשתא לפ"ז גם גר ותושב בקרא דריבית נמי תרי מילי נינהי ולפ"ז מפורש בקרא אחיך שהוא ישראל גמור וגם גר צדק ועוד תושב וע"ז כתיב אל תקח מאתו נשך וא"כ ע"כ לומר מאתו מאת כל א' משלשתן לא תקח נשך ותרבית דאין לומר כרנב"י אל תקח מאתו מא' מהם היינו מאחיך אבל מתושב מותר ליקח א"כ מגר צדק נמי מותר ליקח וישתקע הדבר ולא יאמר וע"כ מאתו מאת כל א' וא' האמורים בקרא וא"כ מגר תושב נמי לא ניקח וע"כ אין המלטה אלא לומר גר ותושב חדא מילתא הוא גר שהוא תושב וא"ש תי' רנב"י מאתו כתי' א"כ גבי מכירה נמי נימא גר ותושב גר שהוא תושב א"כ מנ"ל להמציא דגר צדק קונה ע"ע וע"כ אמר רבי גר צדק האמור במכירה וגר תושב האמור בריבית איני יודע מה הוא ממ"נ א' מהם קשה:

מיהו אונקלס נזהר מזה ופי' גר ותושב דגבי ריבית ידור ויתותב עמך ר"ל גר מלשון דירה כמו אשר הוא גר שם ותושב מלשון ישיבה וקרא אמר שתחזיק באחיך ותתן לו דירה וישיבה עמך ונ"ל עוד דבא להזהיר ההיפוך אל תקח מאתו נשך בדירתו שלא תדור אתה בחצירו ובביתו חנם לכה"פ:

דף עא:

והא דר"א בדותא היא. נראה דאינו בדותא שהוא דבר הבדוי שאין לו שרש וענף כלל ז"א דיש מקום לדברי ר"א לר"ש רפ"ב דקידושין דס"ל גוי ליתי' בתרומה דנפשי' א"כ ליכא למילף מתרומה דשא"ה דאיהו לא מצי להפריש בדנפשי' לא נעשה נמי שליח משא"כ הכא בהלואה איתי' בהלואה וריבית דנפשי' נעשה נמי שליח וסברא זו אמרי' התם כדבעי למילף תרומה מגט ע"ש וא"כ צדקו דברי ר"א אי אתי' ברי' כר"ש אך הואיל ולא קי"ל כר"ש אמר הא דר"א בדותא היא מלשון פוק תני לברא דאמר לך מני ר"ש היא עי' בשבת ק"ו א' כה"ג:

וכן בלישנא בתרא י"ל כן דסברת ר"א הואיל ושליחות דכל התורה מגט ילפי' והתם אין גוי נעשה שליח לדידן הה"נ בעלמא אין גוי נעשה שליח ואע"ג דשאני גיטין משום דליתי' בגירושין דנפשי' מ"מ לא מצינן למילף מניה שיעשה גוי שליח לדידן דדיו כגט וכל זה אינהו לדידן אבל אנן לדדהו זה דבר שלא מצינו בגט כלל דלא שייך שיהי' המגרש גוי ויעשה שליח ישראל וכיון שלא מצינו ככה א"כ בעלמא אנן לדדהו נעשה שליח זה נראה סברת ר"א אך כ"ז לר"ש הנ"ל אבל לרבנן התם דמייתר גם אתם לומר שאין שליחות לגוי וע"כ להורות אפי' אנן לדדהו וכדפרש"י אתם היינו שולחים כו' דאס"ד לא אתי אלא למעט אינהו לדידן בלא קרא נמי נדע דדיו דתרומה כגט דאינהו לא נעשה שלוחי' מטעם הנ"ל אע"כ קרא אתי לרבות אפי' אנן לדדהו ולא משכחת לדר"א אלא לר"ש והיינו בדותא:

הא דפרש"י מתרומה ילפי' שליחות ר"ל הא דאין שליחות לנכרי ילפי' ק"ו מתרומה דאיתא במחשבה ואין גוי נעשה שליח מכ"ש בשארי מילי דליתא במחשבה כן פי' מוז"ה במהרשש"ך ז"ל:

דף עב.

שטר שכתוב בו ריבית כו' ולא את הריבית. י"ל"ד למאי הלכתא אשמועי' דאינו גובה הריבית וי"ל דאי עבר וגבה אבק ריבית א"נ ר"ק למ"ד אינה יוצאה בדיינין ויש לו שטר אחר על זה הלוה אינו גובה כשיעור הריבית שגבה ממנו שלא כדין אע"ג דמדינא קיי"ל כר"א לעיל אין מחשבי' משטר לשטר מ"מ משום קנסא אינו גובה בשטר שלו כשיעור הריבית שגבה באידך שטרא ולפ"ז רבנן מודה לר"מ בריבי' ולא פליגי אלא בקרן וצ"ע:

במאי קמיפלגי ר"מ סבר קנס' כו'. ק' מנ"ל דלמא בכולל ריבי' עם הקרן קמפלגי וגזר ר"מ ריבית אטו קרן ורבנן לא גזרו והלכה כר"מ בגזרותיו וקמ"ל כוותי' במוקדם דגזרי' זמן שני אטו ראשון ומנ"ל דפליגי בקנסא ומזה נראה ראי' לדיעה דמייתי רמ"א סי' נ"ב דבכולל קרן עם הריבי' קנסא איכא לכ"ע משום דהקרן מסייעא לגבי' הריבי' ה"ל כמו דקנסו גופן אטו שבחן משום דגופן מזיק לי' וה"נ הקרן מזיק לי' ולכ"ע קנסי' ולא צריך גזירה ונ"מ אפי' לוה מודה לא יהיבנ' לי' משום קנסא ואפי' רבנן מודו וע"כ בריבי' מפורש פליגא ומשום קנסא ולא משום גזירה. שוב מצאתי שעל דרך הזה דרך בתומים ע"ש:

נהי דלא גבו מזמן ראשון. הק' מוז"ה במהרשש"ך דלמא מיירי באופן שהיו עדים פסולים דלא טעו בשנות המלך ולא היו אנוסים מחמת נפשות ולק"מ דא"כ אמאי תלי בשטרו'

שהם פסולים הל"ל עדים החתומים על שט"ח מוקדמי' פסולי' ומדנקט שט"ח מוקדמי' פסולי' משמע שהשטר פסול אע"ג דהעדים כשרי' וק"ל:
ומה שנדחקו התו' והראשונים בזה לכאור' י"ל בפשיטות שהעדי' כשרים כגון שלאחר שפרע שטרו חזר ולוה בו ומסרו בפני עידי מסירה מחדש דליכא משום נמחל שעבודו כדעת המרדכי ומ"מ משום מוקדם פסול וכמ"ש הרא"ש בנדרים כ"ז ב' ע"ש והעדים כשרים דלא עשו דבר רע מיהו לזה י"ל דעכ"פ לר"ל תיקשי דמוקי כר"מ ור"מ לי"ל עידי מסירה כרתי אך הא ק' מאי פריך ש"ס לר' יוחנן לימא משום לא ניתן לכתב דלמא משום הנ"ל דניתן לכתב ומ"מ פסול משום שמא יגבה מזמן ראשון וי"ל דה"נ לא ניתן למסור דכי היכי דכתיבה פסולה שלא ניתן לכתוב אינה גורם שיעבוד ה"נ מסירה שלא כדין אינו עושה שיעבוד וק"ל:

דף עג.

ניחא להו דמגלו להו תרעא. אין ספק דאיתא לתרוי' לדרש"י ולדר"ח דמייתי תוס' והחמרי' מרויחי' הכא והתם אך בהא דאמרי' בגרוטאות לא שייך הרוחה דמגלי תרעא לא הבנתי לדר"ח בשלמא לרש"י במקום הזול יש להבין בפשטות שאין נמצא שם שום תגר שמוכר גרוטאות אלא שהולכי' החמרי' מבית לבית לקנות מבעלי בתים שברי כליהם ולא שייך מגלי תרעא אבל לדר"ח במקום היוקר ואמאי לא דהרי מסתמא אין מוכרי' שם גרוטאות ליחידים כ"א לצורף להתיכם בכור וכדאיתא בפ' הצלמים וא"כ שייך שפיר מגלי תרעא וצריך לדחוק בזה מיהו בכלי פשתן ניחא טפי דאין דרך שיהי' תגרים נשכרים בכלי פשתן ישנים ושחקים אלא קונים מבעלי בתים א' לא' במקום הזול וחוזרים ומוכרים ליחידים א' לא' במקום היוקר וא"ש בין לר"ח בין לרש"י. ובזה ניחא לי תרי לישני לחד לישנא בקש רבי לעשות כן ולא הניחו ר"י בר"י ולאידך לישנא הוה בהיפוך ועוד פליגי לישני דלחד לישנא הוה עובדא בכלי פשתן ולאידך לישנא הוה עובדא בגרוטא' והא"ש דתרוי' אמת נכון הדבר דבתחלה בקש ר"י בר"י לעשות כן בכלי פשתן ולא הניחו רבי משום דליכא גילוי תרעא לא במקום הזול ולא במקום היוקר ואין כאן רווחא כלל לחמרים שוב אח"כ בקש רבי לעשות כן בגרוטאות עכ"פ דאיכא מיהת גילוי תרעא במקום היוקר והחזירו ר"י בר"י וא"ל לפי מה שלמדתני דבעי' הרווחא דגילוי תרעא הסברא נוטה כפרש"י דבעי' במקום הזול או אפשר דבעי' שניהם משא"כ בגרוטאות דליכא אלא במקום היוקר וק"ל:

א"ל רבא להנהו דמנטרי באגי. גם בכאן מקשי' לשי' הר"א מטוך דהשוכר שמעכב שכרו של שכיר מותר ליקח ממנו ריבי' א"כ קשה הא הנהו דמנטרי באגי שכירי' הוה וי"ל לפמ"ש לעיל מה שנ"ל סברת הר"א מטוך ז"ל משום דהתורה מפרשי טעמא וחי אחיך עמך דאע"ג דאתי' לומר אהדר לי' כי היכי דנחי' מ"מ מפורש בקרא הטעם כי ה' חפץ שיהי' מחי' את חברו ולהלותו הלואת חנם ולא יהי' לו כנושה לנוגשו לפרעו עד שיהי' צריך לשלם לו ריבי' משום עיכוב הפרעון א"כ כ"ז בהלואה אבל בשכר שכיר דאדרבא הבעה"ב עובר על בל תלין אם מעכבו משום אליו הוא נושא את נפשו א"כ נהפוך הוא שהקב"ה על המלוה חס שהוא השכיר ומותר לבעה"ב שהוא הלוה לשלם לשכיר המלוה שימתין לו מבלי יעבור על בל תלין וא"כ תינח למ"ד ר"ק יוצאה בדייני' דדריש וחי אחיך עמך אריבי' אמנם רבא לטעמי' דס"ל ר"ק אינו יוצא' בדייני' ומוקי וחי אחיך עמך לשנים מהלכי' בדרך וביד א' קיתון של מים א"כ אין לחלק בין שכיר לאחר וא"ש וק"ל:

דף עג:

ר"מ בר רחל כו'. עתו' ב"ב כ"א ב' ד"ה מרחיקי' כו' בסוף דבריהם וצריך להבין מעיקרא מאי קשי' להו דלמא רבא עשה כדינא שלקח השטר ואח"כ יהיב זוזי וכמ"ש ריב"א באמת וגם מה צריך ריב"א לומר דרב מרי לא החזיק בה ע"מ לקנות תי"ל דרבא קבל שטר תחלה וי"ל כיון דבשתא קמי' אין קנין חל עד שנה שני' ואז כבר נסתלק הנכרי ע"י מעות שכבר קבל מרבא השתא קמי' אפי' קבל רבא שטרו תחלה מ"מ נסתלק הגוי תחלה קודם שיחול השטר והחזיק בה רב מרי וק"ל ועדיין צ"ע לשון ריב"א שם:

השתא לשקול מר אגר ביתא. עתו' עירוכין וכתובות ועי' לשון הגה' אשרי בשמעתין והנלע"ד שאין צריך שיהי' הבית שוה יותר מהחוב אלא דעכ"פ הגוף לבעה"ב שבידו לפדותו ואין לבעל משכנתא אלא הפירות וא"כ אותו הכח יכול למכור ולהקדיש ויהי' אח"כ כח ההקדש או הלוקח כמוהו ממש וממילא הדר בו מעל מפני שכחו של הקדש מעורב בו ומ"מ בשמעתין לס"ד דר"מ דלא אסיק אדעתי' הך סברא והוה ס"ל דרבא קנה קנין גמור עכצ"ל משום ההיא טופי' דשוה יותר מהחוב שלו חשב כן וכמ"ש מרש"א וק"ל:

רבינא הוה יהי' זוזי כו' א"ל הא ארעא לאו דדהו כו'. יש לעי' שבתחלה שאל על ההוא כופי' לחוד ושוב שאל על כל היין משום גזל וי"ל לפמ"ש סמ"ע סי' שנ"ג סק"ז דהקונה ע"י שינוי רשות צריך לשלם לבעלים מה שהוזל הגנב וקנאו פחות מדמי שויו ע"ש והא"ש דודאי גוף היין קנה רבינא בשינוי רשות כהנהו אונכרי דר"פ לולב הגזול אך

הא כופיתא דשפכי לי' טפי הי' צריך להחזיר לבעלים שהוא יותר ממה שנתן דמי' אלא לכאורה י"ל דכל זה הוא בכלל דמי שוי' משום שהקדים המעות אלא לפ"ז ה"ל אגר נטר וה"ל ריבית מש"ה שאל אי הוה ריבית והשיב דאחולי גבי הדר א"ל אי אחולי גבי ה"ל ההוא מותרת גזל וק"ל:

שפיר קא עבדת דתנינא כו'. עמג"א סי' קס"ט דמייתי ספרי לא תרדה בו בפרך בו אי אתה רודה בפרך אבל אתה רודה בבן חורין וא"כ לא הי' צריך לאתוי' מאינו נוהג כשורה ואין לומר דהתם מיירי בב"ח שנשכר למלאכתו אבל בחנם לא והדין נותן כן שהרי אפי' ממונו של חברו אסור לשמש בו שלא מדעתו מכ"ש בגופו א"כ אכתי מאי מייתי מקרא דמיירי בעבד עברי הנמכר לו שאם אינו נוהג כשורה מותר לעבוד בו בפרך אבל בב"ח בחנם כלל לא וראיתי בת"ח שכ' דהנהו אינשי נמי הוה משתעבדי לכרגא ולא נ"ל דא"כ מאי תקיף אינשי דלא מעלי לשון תקיף משמע שלא הי' משועבדים כלל לרבא ועוד דא"כ להרמב"ם אפי' אינשי דמעלי נמי שרי כמ"ש בפירוש דמשתעבדי בהו טפי ע"ש פ"א מעבדים עכנ"ל דהכי ילפי' כיון דחזינן דבעבד עברי אנו מוזהרים שלא לרדות בפרך וא"כ מעיקרא לא נמכר לעבודת פרך ולענין זה ה"ל כב"ח בעלמא ואפ"ה אם אינו נוהג כשורה מותר א"כ ה"ה ב"ח גמור נמי וצ"ע מיהו בר"פ הגוזל בתרא מצינו תקיף בעבדיו של עצמו גבי ב"ח דר"י טרק גלי באפי' ע"ש:

לעולם בהם תעבודו ובאחיכם. עתו' סוטה ג' ב' כ' שהוא אסמכתא בעלמא וקנס חכמים הוא משום שאינו נוהג כשורה ומיהו טעמא לא ידענא הא בכל דוכתא דרשי' מקרא לפניו ולאחריו כמ"ש תו' לעיל ריש פירקין ובדוכתא טובא וי"ל בשלמא אי הוה כתי' לעולם תעבודו בהם ובאחיכם גבי אהדדי הוה דרשי' הכי אבל מדכתי' תעבודו בין בהם ובין ובאחיכם לא דרשי' לפניו ולאחריו אלא דיש לדחות דלא הו"מ למכתב הכי דא"כ ה"א למידרש נמי לפניו בהם ובאחיכם לא תרדה בפרך והוה צריכי' לאשכוחי גוני דאפי' בעבד כנעני לא ירדה בפרך וזה ליתא שהרי אפי' טבי עבדו של ר"ג שהי' ת"ח מ"מ אסור לשחררו וא"כ לא הו"מ למסמך בהם לבאחיכם ואין לומר דממילא נדע זה מדכתי' לא תרדה בו משמע באחד ולא בשני' כדאמרי' לעיל מי כתי' אל תקח מאתם אל תקח מאתו כתיב וה"נ דכוותי' ז"א דבו אצטריך למעוטי ב"ח כמ"ש לעיל בסמוך וא"כ לא הו"מ למיסמך בהם לאחיכם ובעיקר ק' תו' דסוטה הי' נ"ל לומר דאע"ג דאצטריך בהם תעבודו למסמך לאחיכם מ"מ תיבת לעולם מיותר דמני' דרשי' המשחרר עבדו עובר בעשה וצ"ע בכ"ז:

יכול אפי' נוהג כשורה. יראה דר"ל כמו תלמיד לרבו שמצוה לשמשו ואפי' עבודת עבד כנעני ומ"מ אין הרב רשאי לרדותו בפרך ואאע"ה נענש על שעשה אנגרי' בתלמידיו וירק את חניכיו כמבואר בש"ס נדרי' ל"ב א' והיינו דילפי' מייתורא איש באחיו דהוה סגי למכתב ובאחיכם ב"י לא תרדה בפרך ומאי איש באחיו אלא לומר איש ואדון כגון הרב לא ירדה באחיו תלמידו בפרך כנלע"ד:

התם בידו הכא לאו בידו. ארשום פה מ"ש ע"ד דרוש בש"ס דבמה מדליקי' בשני' שהמרו זא"ז דאמרי' התם דא"ל להלל אל ירבו כמותך בישראל שאבדתי על ידך ת' זוז וא"ל הלל הוי זהיר ברוחך כדי הוא הלל שתאבד ע"י ת' זוז ות' זוז והלל לא יקפיד ע"ש והמאמר תמוה מ"ט אמר אל ירבה כמותך בישראל מפני שאבד ת' זוז מה ה"ל להלל למיעבד גם מה לשון הוי זהיר ברוחך גם מ"ש לו כדי הוא הלל לא יכין להלל ענותן למימר הכי גם מ"ט כפל ואמר ת' זוז ות' זוז וסיים עוד והלל לא יקפיד נראה כמתפאר ומתגאה ונ"ל ליישב הכל בעז"ה דהתם בפ' זה בורר מסיק דאסמכתא תנאי היא ולהלל דאמר כולם נזירי' ס"ל אסמכתא קני' ולאידך מ"ד אסמכתא לא קני' והנה הני שנים אחר שהמרו וזה לא יכול להקניט להלל וחברו רצה להחזיק בת' זוז שלו והי' זה טוען אסמכתא הוא ולא קני' אמר להלל הלואי ולא ירבו כמותך בישראל שאם ירבו כמותך שאתה אומר אסמכתא קני' יהיה הרוב סבירא להו דקני' ואאבוד ת' זוז אבל אם לא ירבו כמותך יהיה דעת רוב החכמים אסמכתא לא קני' ולא אאבוד ת' זוז והשיב לו הלל תפלת שוא התפללת מכמה טעמים חדא אף אם יפסוק הלכתא דאסמכתא לא קני' מ"מ תאבד ת' זוז שלך א' הוי זהיר ברוחך שהרי תלית עצמך בדעת אחרים בדבר שאין בידך לעשות כלל להקניטני וה"ל ממש כמו משחק בקובי' ותולה בדעת יונו וגרע מיני' וזה הוא הוי זהיר ברוחך שלא תסמוך עוד על דעתך במה שאין בידך לעשותו ועוד כדי הוא הלל שתאבד ע"י כמ"ש תו' באסמכתא שבשידוכין כדי הוא שישלם משום ביוש וה"נ כדי הוא לבזיון וקצף ששאלתני דברי הבל וריק כאלו ועוד שתאבד ת' זוז ות' זוז ר"ל דאיידי דקני מקני שהרי היה רוצה להרויח ת' זוז של חברו נמצא אבד עתה ב' פעמים ת' זוז שלו ושל חברו ועוד אמר לו יהיה שיש כאן דיני אסמכתא מ"מ לא תוכל לומר לא ירבו כמותך שלא יוקבע הלכתא כוותי דידי וזה ליתא שהרי הלל לא יקפיד ויצא ב"ק הואיל והם ענותנ' קבעו הלכה כמות' א"כ כל תפלתך לשוא וריק:

דף עד.

כפר שיחין. עמ"ש מרש"א ולע"ד דברי מרש"ל נכונים דבשלמא במתני' פוסקים אשער לקוטו' ביש לו ומחוסר מלאכה אכל הכא מיירי באין לו ביצים כלל וע"כ מחלק מהרש"ל כיון דממיצים עושי' קדרות מש"ה שרי הכא אפי' אין לו וק"ל:

דף עה.

אבל אומר לו הלויני עד שיבא כו'. דעת הרמב"ם אם קובע לו זמן אסור וסיפא עד שיבא בני פי' שלא קבע לו זמן ורשב"א הק' הא קביעת הזמן היא לטובת הלוה ואם ירצה לפרוע קודם זמנו מי ימחה בידו וי"ל כמ"ש סמ"ע דמש"ה חזקה אין אדם פורע בתוך זמנו דמסתמא מעיקרא שיער בנפשו שלא יהיה לו מה לפרוע עד אותו הזמן ע"ש וה"נ מסתמא שיער בנפשו שלא יהיה לו יכולת לפרוע קודם ובין כך יתיקר ומוז"ה הק' על שי' זו מלעיל ע"ג א' המוליך פירות ממקום למקום וא"ל תנם לי ואני אעלה לך פירות שיש לי באותו מקום מותר אם יש לו והא הוי קביעת זמן וקביעת מקום ולע"ד לפמ"ש מל"מ דרמב"ם מודה היכי דאיכא תרתי למעליותא דיש לו וגם יצא השער אזי נחתינין דרגא ומותר אפי' לקבוע זמן וא"כ י"ל דהך בריתא איירי בהכי. שוב הק' מר"פ הזהב רב דינרין הוה לי' וכעד שיבוא בני דמי ולרמב"ם הול"ל רב לא קבע זמן ודינרין ה"ל וכעין זה הק' הרב"י ולע"ד משם ראי' לרמב"ם דלאיזה צורך אמר זה"ל כעד שיבוא בני לימא רב דינרין ה"ל בכיסי' בשלמא מתני' רבותא קמ"ל אפי' עד שיבוא בני שרי ללות מכ"ש כשהסאה מוכן לפניו דלוה עלי' אבל על רב הו"מ לשנוי' רב דינרין ה"ל בכיסי' מוכנים לפניו אע"כ דא"כ עדיין היה צ"ל ולא קבע זמן ע"כ אמר בקיצור כעד שיבוא בני שהוא לשון משנתינו ומפרש לי' רמב"ם דרצונו שלא קבע זמן כ"א עד שיבוא בני:

וכדברי הלל אף משום ריבית. התו' נדחקו מה ענין זה לחברים המקפידי' וי"ל דרשב"א בחי' שבת כ' דבאומר השאליני מודה הלל כיון דסתם שאלה הוא לזמן מועט ולא לל' יום ע"כ ליכא למיחש שיתייקר בזמן מועט כזה ע"ש והא"ש דהרי כ' תו' חבירי' המקפידי' אינם רוצים לומר בלשון שאלה ואומרי' בלשון הלואה ועי"ז עוברים אדהלל:

ת"ח מותרים ללות זמ"ז בריבית כו'. נ"ל הטעם דתחלת הלואה איננו הלואה ע"מ לשלם רק מיד יהיב לי' מאה פלפלין במתנה והדר יהיב ליה איהו ג"כ במתנה אם ירצה וכפרמב"ם ואריך אם ארצה וזה מותר דוקא לת"ח בדבר מאכל ודבר מועט וזה מדוקדק בלשון מתנה יהבי אהדדי משמע שניהם נותנים מתנה הלוה והמלוה וזה בעצמו טעם שמותר להלות לב"ב שהוא נותן להם ההלואה במתנה ולק"מ ק' ט"ז סי' ק"ס סק"ד ע"ש:

דף עה:

יותר ממה שמרויחים מפסידי'. ר"ל כי כל עבירות שבתורה אינו מפסיד בעונשו יותר ממה שהרויח כי הקב"ה משלם מדה במדה ואם כי בלי ספק הפסד עבירה הוא יותר משכרה מ"מ הכל במדה ובמשקל לפי הראוי לאותו החטא כי הקב"ה נפרע במדה משא"כ במלוי בריבית נפרע מהם יותר ממה שמרויחים כי הקב"ה פורע להם כמדתם שגם הם נפרעי' מהלוה יותר ממה שלוה:

ולא עוד שמשימי' מרע"ה כו'. פי' לא לבד שעל חטא ריבי' בעצמו נפרעי' יותר ממדה כנ"ל עוד זאת שמענישים אותם על שכופרים בכל התורה ומדברי' עתק על צדיק מרע"ה ואומרים אלו הי' יודע כו' ומ"ש שמשימי' משה רבנו חכם י"ל כך דהנה מה שאנו אומרים תורת משה אמת ר"ל התורה שניתנה ע"י משה היא אמת אבל לא יאמר שהיא באמת תורתו של משה חלילה כי היא תורת הי"ת ולא נקרא תורת משה רק ע"ד העברה שהוא הי' השליח והאמצעי בנתינתה גם לא יתואר מרע"ה חכם בענין התורה כי לא מחכמתו ותבונתו נכתב בה אפי' אות א' רק הוא הי' נביא נאמן אומר מה שנאמר לו מאת הי"ת והמאמין זה באמת לא יאמר אלו הי' יודע כמה ריווח יש בדבר כי בודאי הקב"ה יודע כמה ריווח יש אע"כ הם יאמרו כי מרע"ה הי' חכם ומנהיג:

ניתי מר סהדי ונכתב כתבא כו'. לכאורה נראה דריא"ר דאמר ומלוה בלא עדים ולא הזכיר כתבא לטעמי' אזל דס"ל לריא"ר אסי בשבועות מ"א המלוה את חברו בעדים צריך לפורעו בעדים ולא מצי למיטען פרעתי וסגי בעדים לחוד אמנם אנן קי"ל אי"צ לפורעו בעדים ומצי למטען פרעתי ע"כ אמר רבינא לר"א למכתב לי' כתבא בסהדי דה"ל שטר בעדים דלא מצי למטען פרעתי משא"כ כתיבת יד בלא עדים או עדים בלא כתבא:

אך ראיתי ברמב"ם וטוש"ע שכולם כ' אין ללות בלא עדים ושטר משובח ממנו משמע בעדים לחוד סגי ע"כ נראה כך דודאי למאי דקי"ל אפי' בנקיט שטרא מצי למימר השבע לי דלא פרעתיך וא"כ אפי' כי נקיט שטרא נמי לא הועיל נגד טענת פרעון דמי יימר דמשתבע מלוה דכמה פעמים אדם מפסיד ממונו ולא משתבע אפי' בקושטא ועוד אי יטעון פרעתי והלה ישבע א"כ פשיט' שגורם קלל' לעצמו נמצא גם בשטר' לא מהני להשמר מטענת פרעון וע"כ סגי נמי בעדי' דכל מה דאפשר למיעבד להזהר כל שהוא עבדינן משא"כ ר"א ס"ל בשבועות מ"א א' דאם המלוה ת"ח לא משביעי' לי' וגובה בלא שבועה ולא מצי למטען השבע לי דלא פרעתיך נמצא בשטרא הוא בטוח לגמרי ע"כ אסור ללות בעדי' בלא שטרא ע"כ א"ל ניתי סהדי ונכתב כתבא:

ובזה י"ל ק' האחרונים על הרמב"ם וש"ע שכ' אסו' להלות בלא עדי' אפי' לת"ח ובש"ס אומר כ"ש ת"ח דמשתלי וי"ל דודאי לענין משתלי שייך בת"ח טפי אך להלותו בעדים אשר עדיין איכא חששא דפרעתי א"כ ה"נ יכול להלות לת"ח בלא עדים וכשיכפור ומשביעי' לי' היסת מסתמא רמי נפשי' ומדכר או ישלם וכיון דאפי' בעדים אינו בטוח לגמרי ה"א כיון דת"ח הוא לסמוך עלי' אפי' בלא עדים קמ"ל אפי' לת"ח נמי לא ילוה בלא עדים ורבינא דאמר לר"א כ"ש מר היינו משום דלשי' ר"א דת"ח אין משביעי' ומשלם בלא שבועה הרי הוא בטוח בשטרו בודאי אין שום סברא להלות לו בלא זה אמנם לא קי"ל כר"א התם בשבועות מ"א א' עש"ה:

קונה אדון לעצמו. הק' מרש"א מה שייך בלא אזיל למתא אחריתי ופשוט הוא דטעם שינוי מקום משום שינוי מזל ר"ל השר והככב המשפיעי' באותו המקום אינו טוב לו וילך למקום אחר כי טוב לו אז מעתה ואם אינו עושה כן ונשאר תחת אותו השר הרי הוא . ומכלל זה נ"ל נמי ההיפך מאן דטב לי' בהאי מתא לא ליזל למתא אחריתי בלי טעם הגון כי טוב לו עתה ומי יודע מה יהיה שמה ע"כ ישאר בטוב:

ואסיים בכי טוב. אודה לאל הטוב. שזיכני לסיים בטוב. ויזכני לעלות אל ההר הטוב. ב"ב אמן. נגהי לי' ה' ט' שבט תקעב"ל בעזה"י חי' פ' השוכר את האומנין פה ק"ק פ"ב יום א כ"ד תשרי:

השוכר את האומנין וכו' לקמן מוקי לה בדאגרי למירפק רפיק ע"ש וש"מ דשייך לשון אומנין גם בקרקע ומזה צ"ל ע"ג על דברי ר' גרשון המובא בהג"ה פי"ג מטוען דלא גרס בפ' חזקת במתניתין האומנין והשותפין אין להם חזקה לא גרס אומן משום דההוא פירקא בחזקת ג' שנים בקרקע מיירי ואומנין לא שייך בקרקע וכה"ג כתב בפשיטות בפני משה על הירושלמי פ' חזה"ב שם וכו' ונעלם ממנו סוגיא דר"פ האומנין מיהו בלשון הג"ה יש לדחוק דאומן בקרקע לא שכיח שיהי' מוחזק בה ג' שנים ע"ש:

והטעו זה את זה אין להם אלא תרעומות בש"ס דחיק חזרו לא קתני ובירושלמי מפרש הטעו ממש שא"ל הפועלים נשכרנו בכך וכך ונתרצנו לו או שהוא להם ונמצא שהטעו זא"ז עיין נמוקי יוסף ולכאורה צ"ע כיון שאין הפועלים נשכרים בכך א"כ הו"ל אונאה וחוזר ואע"ג דבשכירות אדם לא שייכא אונאה משום דאין אונאה לעבדים מ"מ היינו הפועל שהוא שכר יום דדינו כעבד אכן מתניתין מיירי במקבלן כמ"ש תוס' ומבואר בשמעתי' ובקבלן יש אונאה כמבואר כ"ז בש"ע ח"מ סי' רכ"ז סעיף ל"ו ובסמ"ע וש"ך שם וצ"ל דהירושלמי לא ס"ל לחלק בין קבלן לפועל ולעולם יש לו דין עבד ושמעתי'

ס"ל לחלק בכך ומשו"ה לא מוקי מתניתין כהירושלמי וזה תלי' בסוגיא דלקמן ע"ד ע"א וכי תימא שאני לי' לר' דוסא בין שכירות לקבלנות כו' עיין היטב כי קצרתי:

דף עו.

חזרו זה בזה לא קתני כו' במסקנא מסיק האי תנא חזרו נמי הטעו קרי לי' ויל"ד מעיקרא מאי קסבר ולבסוף מאי קסבר ונלענ"ד דלשון הטעו לא שייך אלא בטעות דמעיקרא לגמרי וקמ"ל במסקנא דמתניתין ר"מ היא דדאין דינא דגרמי ודוקא בחזרה כעין טעות דהיינו בתחלת היום ממש שעדיין יש שהות להשכיר במקום אחר הוא דאין להם אלא תרעומות לאפוקי הלכו ולא מצאו שכבר עבר קצת מהיום ולא ימצאו עוד מי שישכור אותם אז מחויב לשלם מדינא דגרמי וזה לא נקרא הטעה אלא חזרה דמשמע שאחר שכבר עשו עמו חזר בו ולכן מדייק הש"ס במסקנא האי תנא חזרה נמי הטעה קרי לי' ור"ל האי תנא ר"מ הוא דדאין דינא דגרמי וכמ"ש תוס' לקמן בשמעתין:

דעתי' אעילויא כ' תוס' בשם ר"י ור"ח דהיינו בשכרכם עלי אבל שכרכם על בעה"ב מאי נ"מ רצונם לומר מאי נפקותא להאומנין שיפרשו לומר כמ"ש בעה"ב כיון שאמר להם בד' וכן דרך שכירות פועלים דהרי חזרו דהבעה"ב אמר בשלשה ואטו בשופטני עסקינן וע"כ ידע הבעה"ב שדרך להשכיר בשלשה והשליח שכבר הוסיף ואמר ארבעה ע"כ היינו היותר אפשר ביוקר וא"כ מה"ת להעלות על דעת הפועלים האלו להוסיף עוד על ד' לחשוב אולי יאמר הבעה"ב בחמשה זה מהיכי תיתי וע"כ לומר שלא אמרו כן אלא באם אולי אמר הבעה"ב רק בשלשה יהי' להם תרעומות על השליח במה שאמרו מהימנת לן דהכי אמר בעה"ב וע"ז יפה אמרו ר"ח ור"י מה איכפת להאומנין אם יהי' להם תרעומות על השליח או לא ואין דרך בני אדם להתנות בשביל זה דנהי דכולהו שמעתין עסיק ובא בהך דינא דתרעומות משום דאיסורא איכא להתרעם על חברו בחנם אבל מ"מ האומנין לא איכפת להו להתנות מעיקרא בדבר שאין להם שום תועלת כ"א התרעומות ולק"מ קו' מהרש"א:

הבא לי גיטי עיין מ"ש תוס' בגיטין ועי' פ"י שם ומ"ש בחדושי שם ופה אין להאריך:

דף עז:

ואם קבלן הוא נותן לו קבלנתו. צ"ע מה שייך בקבלן שמת לו מת בחצי היום והרי לא השכיר עצמו ליום כ"א קיבל לגמור מלאכתו ואם לא תגמר היום יגמר למחר וליומא אחרא. וצריך לומר דמ"מ שייך קביעות זמן כגון שידוע שצריך מלבוש זה על יו"ט

וכדומה. ומ"מ קבלן הוא שאינו משתלם לפי הזמן כ"א לפי המלאכה. והא"ש לשון הברייתא דקרי לי' פועל אע"ג דמיירי מקבלן דכאן תלי נמי בזמן קרי לי' נמי פועל ומיושב קושיות תוס' ריש פירקין וק"ל:

רב אחא ברי' דר' איקא כו' י"ל קו' המהרש"א דודאי למ"ד פ"ק דב"ק דאפילו ניזקין לא מצי לסלק במיטב כי אית לי' זוזי א"כ מכ"ש בע"ח וקשה שפיר מ"ט יתן לו זבורית ולא מעות ומשו"ה הוצרך ר"נ לאוקמי בזבורית דידה וכמ"ש תוס'. אך למ"ד דבנזיקין מצי לסלוקי בעידית אע"ג דאית לי' זוזי וס"ל או כסף או מיטב וברצונו של מזיק תלי' אע"ג דבבע"ח לכ"ע לא מצי לסלוקי אלא בזוזי היינו טעמא משום דמעיקרא לא נחית אדעתי' דקרקע אבל הך בע"ח דשמעתין מעיקרא לא נחית אדעתא דזוזי א"כ לא עדיף מנזיקין ואי בעי מסלק כסף ואי בעי מסלק מיטב ומשו"ה מעיקרא לא הקשה הש"ס קו' זאת רק ר"נ הוסיף בתי' זבורית דידה כדי לתרץ נמי אליבא דאידך מ"ד:

באוכלסי דמחוזא דאי לא עבדי חלשי. דברי הגה' אשרי נראים בכאן תמוהים במ"ש בלומדי תורה שיכולים ללמוד בפ"ע הלא גם אוכלסי דמחוזא יכולים לעבוד עבודות אחרות וע"כ צ"ל כיון שאינם מרוויחים בבטלה צריך לשלם שכרו משלם א"כ ה"נ בלומדי תורה וצ"ע לכאורה. והנלענ"ד שאני לומדי תורה דמעיקרא נמי אינו משלם להם שכר לימוד כ"א שכר ביטול מה שמבטל ממלאכה אחרת שהי' צריך לעשות כדי חייו וא"כ לא שייך שפיר הדמיון לאוכלסי דמחוזא וק"ל:

דף עח.

חייב להעמיד לו חמור פרש"י להוסיף מעות או ישכור כו' לקמן בשמעתין פרש"י כיון דמתה בעודה בבית בעלים ר"ל אומרים לו שכור לי חמור אחר בדמי הנבילה ואי משום שאינך רוצה לכלות קרנא או חסת על ממונך הוסיף דמי' וקנה אחר ע"כ לא אמר רב לא מכלינן קרנא אלא היכי שהוא בדרך ואין בעל החמור עמו א"כ לא ישכור לכלות קרנא של זה ואולי אם הי' פה עמנו הי' מוסיף דמים להקנות חמור אחר אבל כשהוא עמו לא אמרינן הכי עמ"ש הרא"ש בזה:

דף עט:

ביניתא אכרסה תיקלה כו' ר"ת שבתוס' צ"ע דהא בדג טהור שאינו מוליד אלא מטיל ביצים א"כ כשיוצא העוברי' היינו הביצים יהי' האם וגם העוברים פגרים מתים משא"כ כשהעוברים בתוכו חי נושא א"ע:

דף פא:

כל האומנין ש"ש הן דקדק לומר כל האומנין לאפוקי ממ"ד דאומן קונה בשבח כלי חייב באונס ומתניתין מיירי דאגרי' לביטשא ביטשא עי' ש"ך סס"י פ"ט:

דף פב:

התינח במקום מדרון כו' לכאורה הי' ר"א מכריע והלכה כדבריו אלא שאין הכרעה שלישית מכרעת ותלי' זה בפלוגתת רש"י ותוס' ב"ק קי"ז ע"א ד"ה הכרעה ובזה י"ל פסק הטור עוד נ"ל דיל"ד מנ"ל להש"ס להוסיף כ"כ בדברי ר"א בשלמא מה דאמר ואפילו ש"ח נמי כו' ולא סגי לי' במה שהקשה אש"ש לחוד כבר כ' בת"ח משום שהזכיר ר"א תמה אני אם יכולים זה וזה לישבע משמע שיש לו קו' על כל שבועה ושבועה מהם אבל מנ"ל לומר שאפילו במקום מדרון נמי וכו' דלמא חדא מיני' הקשה ועוד יל"ד דקשה להביא ראי' שלא פשע דבנקל יכול לפשוע שיהא נתקל באין מבין פשיעותו אע"כ קבלה היתה בידם דבאמת ר"מ לא אמרו אלא במקום מדרון אבל שלא במקום מדרון נתקל פושע הוא והכי קאמר ר"א הלא מודיתו לי דשלא במקום מדרון פושע הוא א"כ לזה יכול להביא ראי' שהי' אנוס להוליכו במקום מדרון ואם לא יביא ראי' אע"פ שאמת הוא שנתקל במקום מדרון נימא לי' פושע אתה במה שלא היית מוליך שלא במקום מדרון וא"כ כ"ע מודים בזה החילוק שבין מקום מדרון לשלא במקום מדרון וא"ש פסק הטור:

דף פז:

בעזה"י פ' השוכר את הפועלים:

כי תבא נאמר כאן ביאה וכו. יל"ד מנ"ל למילף מלא תבא עליו השמש דבפועל מדבר דלמא נילף מביאה דלא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו וי"ל דבכל אדם בודאי לא מיירי דלא שבקת חיי וע"כ א"א לאוקמי אלא בעשה בסעודתו כדלקמן צ"ב ע"א וא"כ עדיף למילף מלא תבא עליו השמש דבפועל ממש מיירי ומסולק קו' לח"מ מרמב"ם ע"ש:

פרש"י דלאו בר חרמש כגון המוסק בזתים וכו' אע"ג דזית מצד מזבח אתי' מ"מ ע' תוס' ר"פ כיצד מברכין ד"ה ואתי נמי זית וכו':

היינו דאיצטריך קרא למשרא פועל בשיטה מקובצת לא גרס לי' ומפרש כפשטי' דאיצטריך קרא לאסור של עכו"ם דכיון דאינו מצווה להאכיל לפועליו ממילא אם אוכל הו"ל גזל. ונראה דגירסא שלפנינו אתי' כמ"ד בפסחים ל"א ע"ב גבי בע"ח קונה משכון דבעכו"ם אע"ג דלא שייך צדקה אפ"ה קונה הישראל משכונו מק"ו וה"נ ק"ו השתא

מישראל אכיל מעכו"ם מבעי' וע"כ קרא להתיר אתי שנותן לכליו אפי' מעכו"ם ואמנם לאידך מ"ד דאינו קונה דקיי"ל כוותי' דבמשכונו של עכו"ם דלא שייך צדקה אין הישראל קונהו כ"ע מודו דה"נ אין הישראל אוכל משל עכו"ם כלל דהו"ל גזל כיון שאינו בר מצוה ובזה י"ל דברי ש"ך התמוהים ברס"י של"ז וק"ל:

שבעך ולא אכילה גסה. אבל ליכא למימר שבעך כמשמעו שלא נטעה לומר אכילה כזית דוקא די"ל דמדאיצטריך ענבים ולא ענבים ודבר אחר נפקא. דאי לא יאכל כ"א כזית במאי דבעי ליכול כדלקמן פ"ט ע"ב בתוס' ד"ה בקוצץ וכו' ע"ש אע"כ למעוטי אכילה גסה. וכמדומה לי שלזה נתכוין בחכמת שלמה אלא שנדפס בטעות:

דף פח:

מה נפשו אי חסמתו פטור ברש"י בחומש יליף משור ולא אדם לא תחסום שור אבל אדם תחסום וכנפשך פי' כרצונך וכחפצך ונראה דר"ל דמותר להבהב באור ולספות במלח דס"ל לרש"י לסתמא דתלמודא משמע דילפינן מקמה קמה לרבות מחובר ולא כרבינא וא"כ שור למאי אתי ע"כ למעט אדם מחסימה ואתי כנפשך להתיר הבהב באור וספיתה במלח ואיבעי' דלקמן אתי' לרבינא עי' תוס' לקמן פ"ט ע"ב ד"ה פועל וכו' מי לא עסקינן ששכרו לכתף פי' דהרי ביאה ביאה ילפינן מלא תבוא עליו השמש והתם אפי' שכרו לכתף נמי מוזהר עליו בבל תלין:

שור שאתה מצווה על חסימתו אינו דין שאתה מצווה להחיותו ר"ל כשאינו צריך לשוחטו למאכלך שאסור לגרום לו טריפות כשיטת רש"י פ"ק דע"ז י"א ע"א ותוס' שם ד"ה עיקור וכו' וצער בעלי חיים נמי אסור וה"א שיהי' מצווה נמי להחיותו אבל הא פשיטא כשצריך לו מותר לשוחטו כמו שמותר להרוג לאדם החייב מיתה דגם הבהמה לכך נוצרה ולשחיטה עומדת ומיושב קו' שיטה מקובצת:

דף פט.

ס"ד אמינא הואיל וכתיב קמה קמה ב' פעמים כך היא גי' תוס' ודבריהם צ"ע במ"ש דסד"א דלא נדרוש חד מהנך דרשות הי מיניהו לא נדרוש דאי לא נרבה שארי בעלי קומה מכ"ש דלא נרבה חולב מיהו י"ל דלא נדרוש לרבות תלוש רק חולב שהוא עיקר ממחובר כי בעלי חיים הוה כמחובר אבל ממחבץ ומגבן קשה וי"ל כמ"ש בשיטה מקובצת דקומה לשון דבר המעמיד ומקים היינו חביצה וגבינה:

כרוך ותני כו' למעשר ולחלה וכו' בשיטה מקובצת מפורש דמשכחת לי' שהפקיר תבואתו בשעת מירוח וחזר וזכה בו קודם חיוב חלה דהשתא מעשר ליכא וחלה איכא ותמוה מידי מעשר קא גרים גמר מלאכה קא גרים. פסק הרמב"ם באיבעיא דהבהבה באור יבואר לקמן אי"ה צ"א ע"ב:

דף צ.

והדשות בתרומה ובמעשר פירש"י דסתם דייש לאו בתרומה ובמעשר וכו' ע' תוס' והנה לקמן ד"ה ממון גבו' פירש"י כהתוס' אלא דפי' אישראל קאי אבל כהן ס"ל כיון דליכא אלא משום הפסד תרומה דישו קרינן בי'. ויראה דס"ל להס"ד א"א לומר מטעם דישו ובפרת ישראל א"כ לימא הא בכהן הא בישראל ע"כ פירש סתם דייש לאו בתרומה רוצה לומר ולא דמי לחולין מתוקנים דמה לי הך דייש או הך אבל לומר בדש של תרומה ויהיו שני בני אדם דשים בחסימה זה בצד זה א' כהן וא' ישראל זה ילקה וזה יפטר לא מיירי סתם דייש בהכי אמנם לקמן דמוקי לי' במעשר שני לר' יהודה והיינו לפנים מהחומה וא"כ הוה נמי בכי האי גונא הדש חוץ לחומה פטור ולפנים ממנה חייב א"כ הה"ד בתרומה נוקי בהכי כהן פטור וישראל חייב כגון שהקדימו בשיבולין פי' דהומ"ל מעשר לאו שקדמו בשיבולין אלא שלקח התבואה בכסף מעשר דהוי ממון גבוה שאין לו פדיום ערמב"ם אבל השתא דאמרת הא ר"מ הא ר"י ע"כ במעשר מוקמינן ושהקדימו בשיבולין: **חסום פרתי**. בענין אמירה לעכו"ם עיין מ"ש בתשובה שלי סי' שצ"א. י"ל שיטת רש"י דס"ל בודאי פרת עכו"ם ותבואת עכו"ם ס"ל כמו בשל נבילה שלך ואכול דשרי כמ"ש תוס'. ואם אומר לו ודש דישה שלי פשיטא שאסור כמו שמצינו במס' מ"ק בשביעית וחוה"מ כמ"ש תוס'. דהתם אפשר דמיירי שהי' הכל לטובת ישראל לבד. אך האבעי' בפרת ישראל המושכרת לעכו"ם ואומר ודש דישה שלך דהו"ל טובת ישראל וטובת עכו"ם דעי"ז מקבל ישראל שכירות טפי כמ"ש מהרש"א וטובת העכו"ם ג"כ ונהי דבשבת מצינו כמה פעמים היכי דעכו"ם מקבל שכר ונהנה כיון שעכ"פ עושה על דעת ישראל אסור דלמא היינו דוקא משום חומרא דשבת שהוא בכרת אבל באיסור לאו לא. ופשיט מהנהו תורא דגנבי וכו' ומפרש לי' כשאלתות דעכו"ם גנב כיס של מעות לטובת עצמו והסרוס לטובת ישראל והוה ממש כה"ג כן נלענ"ד ועיין עצי ארזים ולדבריו קשה מה מייתי מהני תורא דגנבי:

דף צ:

חסמה בקול וכו' עיין הה"מ דכל דשייך בי' מעשה לוקין אפילו לא עביד מעשה וכ' לח"מ דעדים נמי שייך בי' מעשה דמקבלין עדותן בכתב ומשו"ה פריך בסנהדרין מעדים זוממין ודברי' תמוהים דוקא עדות ממון כמ"ש הרמב"ם בה' עדות ולא עדות דיני נפשות ומלקות ועי' מ"ש והאריך במשנה למלך בה' מלוה ולוה בשטר שיש בו ריבית ועי' בשער המלך. והנראה לפענ"ד דלאו שאין בו מעשה יש בו ב' ענייינים א' שנא' הואיל ולא עביד מעשה אין לוקין אותו דלאו חמירא או נאמר גמ"ה דאין לוקין אלא על לאו דשייך ביטול מעשה ואז לוקין אפילו לא עביד מעשה דלא איכפת לן במעשה דידי' רק בהלאו שיהי' דומה ללאו דחסימה דהתם שייך מעשה ממש בהלאו וגם עביד עתה מעשה בדיבורי' חייב אבל אי לא עביד מעשה בדיבורי' אכתי לא הוי דומי' דחסימה:

והנה ר' יוחנן דאמר לא תיתי מימר חזינן אע"ג דלא שייך כלל שום מעשה גבי' רק בדיבורי' עביד מעשה מיחשב גבי' כמעשה גמור מש"ה התם בסנהדרין דפריך הש"ס אדר' יוחנן ע"ש פריך שפיר מעדים זוממין דאיתעביד מעשה בדיבורי' כמו בחסימה ואע"ג דלא שייך מעשה כמו זהו מ"מ הא ר"י לא דקדק בהא שהרי אמר לא תיתי מימר. והנה בהא דמימר לא קיי"ל כר"י מטעם שכ' הה"מ ולח"מ ובהא דחסמה בקול קיי"ל כר' יוחנן ולא קיי"ל הלכה כר"ל בארבע וא"כ ע"כ נאמר שהש"ס הכריע לחלק בחסימה דשייך מעשה. א"כ לוקין אפילו לא עביד מעשה ובתנאי שבדיבורי' עביד מעשה משא"כ מימר נהי דבדיבורי' איתעביד מעשה מ"מ לא שייך מעשה בגופי' ומיושב קו' מקונה חמץ בפסח אע"ג דשייך מעשה בגופי' מ"מ אפילו לא קנה אין לוקין על בל יראה כיון דלא עביד מעשה בדבורי' וא"כ לדי"נ לק"מ מעדים זוממין אע"ג דבדיבורי' אתעביד מעשה מ"מ הא לא שייך מעשה בפועל כיון דדיני נפשות ומלקות צריכים להעיד בפיהם ולא מפי כתבם:

דף צא.

אתנן אסרה תורה ואפילו בא על אמו ע' תוס' דמוכח דמיירי מחייבי מיתות ב"ד ולכאורה למאי דקיי"ל מקח הנעשה באיסור שא"א להמקח אלא ע"י האיסור בטל המקח עי' סמ"ע וש"ך סי' ר"ח א"כ איך תקנה האתנן ע"י בעילת איסור כרת ומיתת ב"ד וי"ל ככל המון הקושיו שהקשה הש"ס ריש תמורה למ"ד אי עביד לא מהני ומשני שאני הכא דגלי קרא וה"נ גלי קרא אלא לפי"ז כיון דמסברא לא שייך קנין הכא כלל ורק דגלי קרא וקרא הא נמי מיירי בבא על אמו ושם ליכא חיובא אלא לצאת י"ש א"כ לא גלי קרא להוציא

בדיינין רק לצאת י"ש ממילא נימא אפילו חייבי כריתות נהי מטעם קים לי' בדרבה מיני' לא מיפטר מ"מ מטעם אי עביד לא מהני מיפטר וקרא לא גלי רק לצאת י"ש ולא להוציא בדיינין ובזה י"ל דברי הב"ח שהניח ש"ך בתימה סי' פ"ז ס"ק נ"ח:

מהו ללוש עיסה בחלב. שמעתי ממורי זצ"ל שהי' קורא תגר על הלשון עיסה בחלב ואופי' ואח"כ עושין בו סימן דכיון שנעשה באיסור שוב אין לו היתר אלא צריך לעשות בו סימן בתחלת עשייתו קודם אפי' ונ"ל דזה מרומז במה שמוסיף הברייתא כיוצא בו אין טשין התנור באלי' ואם טש כל הפת אסורה והכי אמרו חכז"ל לא יאפה אא"כ עשה בו שום היכר אע"כ כיון שנעשה באיסור שוב אין לו היתר ולפי"ז י"ל שהאבעי' הי' בכי האי גונא ור"ל לעשות בו סימן אח"כ ואמרו כהלכתא ממשמעות הברייתא כנ"ל:

מהו להכניס מין ושאינו מינו לדיר וכו'. יש לעיין מ"ט שאסרו יחוד עריות אדם ולא בהמה בבהמה וי"ל אדם חזקה אינו מעמיד עצמו משא"כ בהמה וע' תוס' בכורות כ' ע"א ד"ה רבינא כו' והיינו דמייתי משמואל דבאדם משיראו דרך המנאפים הורגים על זה משום חזקה שלא העמיד עצמו מלהכניס כמכחול בשפופרת אבל בבהמה עד שיכניס ש"מ דכדרך המנאפים בבהמה עדיין אין כאן חזקה שיכניס כמכחול א"כ ממילא ה"ה שאין לגדור איסור יחוד בבהמה. ועיין רא"ש ספ"ב דיבמות שהקשה על ה"ג דפסק אין אשה נאסרת על בעלה עד שיעידו שראו כמכחול בשפופרת והקשה משמעתין דהורגין משיראו כדרך המנאפים וי"ל דהכא בשהתרו בהם וקבלו התראה אמרינן לא העמידו על עצמם והורגים על חזקה זו. אמנם לבעלה שהוא בלא התראה יכולה לטעון עמדנו על עצמנו בלא בעילה ואתי חזקת היתר לבעלה ומפקע מחזקה הנ"ל כיון שטענה כן בברי ולא קבלה התראה בשעת מעשה:

דף צא:

איבעיא להו עושה בגפן זה וכו' הרמב"ם פסק בהך איבעי' אם עבר ואכל אין מוציאין מידו ולעיל באיבעי' דהבהב באור פסק דמוציאין מידו י"ל כיון דלא איפשטא אין להבהב לכתחלה ויאמר נא הבעה"ב חשבתי כמה שיעלה אכילתך בלא הבהוב דמסתמא לא תהבהב שהרי הוא ספק איסורא. ועל סמך זה שכרתיך והוספתי לך שכירות ואילו ידעתי שתהבהב לא הייתי משלם לך כ"כ. נמצא צריך הפועל לשלם לבעה"ב לפי הכל. משא"כ בעושה בגפן זה ואוכל בגפן אחר לא מ"ל הייתי סבור שלא תאכל בגפן אחר משו"ה הוספתי לך שכירות הלא הי' יכול להרעיב עצמו עד שיגיע שם ויאכל כל מאכלו מהטובים ומה לו לבעה"ב להוסיף שכירות בשביל כך. א"כ אין להפועל לשלם מספיקא.

ואמנם הטור מפרש אבל מונע עצמו עד שיגיע ליפות היינו באותו גפן עצמו ולא מגפן לתאנה עיין סמ"ע. וא"כ אי גפן כתאנה דמי' נמי לא ימנע עצמו א"כ ליתא להנ"ל. ומשו"ה פסק הטור באמת גם כהך איבעי' שהפועל צריך לשלם עיין כי הקצרתי:

דף צג.

שוכר כיצד משלם כו' ר"י אומר כש"ש לעיל בסוגיא דקתא דמגלא אמרו מן הקדמונים ז"ל דשומר אבידה וכיוצא בו אע"ג שהוא כש"ש מ"מ אינו ממש כש"ש לקבל עלי' נטירותא יתירא דהתם איכא טעמא להכי יהיבנא לך אגרא כי היכי דתינטר נטירותא יתירא עיין לקמן בשמעתין אבל שומר אבידה ומלוה על המשכון וכדומה דלא יהיב להו אגרא אלא שנהגו שום דבר ובההוא הנאה נעשה שומר שכר דין הוא להתחייב בגניבה ואבידה אבל לא נתחייב בו בשמירה יתירא ולדבריהם גם השוכר כן הוא שאינו מקבל שכר אלא בההוא הנאה דשביק כל עלמא ומוגיר לדידי' לא בעי מיני' נטירותא יתירא ובלשון הברייתא לא משמע כן דאמר שוכר כיצד משלם כש"ש ממש ובזה מיושב אי הכי דקאמר הש"ס וכ' תוס' דאין כאן אי אמרת בשלמא ולפי הנ"ל י"ל כהס"ד הא דשוכר וש"ש תרי מילי נינהו וה"ל ד' אבל בתר דמייתי ברייתא משמע דהוה כש"ש ממש ופריך אי הכי ג' נינהו:

דף צד.

מתנה ש"ח וכו' והשואל להיות פטור מלשלם ויל"ד דהו"ל למימר משבועה ומלשלם דהא משביעים אותו שאינו ברשותו כדאמר ר"ה ר"פ המפקיד וי"ל דעיקרא דמתניתין לא אתי אלא לאשמעינן דאע"ג דמתנה על מה שכתוב בתורה מ"מ תנאו קיים או משום שהוא דבר שבממון או משום דמעיקרא לא שיעבד נפשי' ושבועה שאינו ברשותו אינו מה"ת וכ' מהרי"ט דבדרבנן לכ"ע יכול להתנות א"כ אין כאן חידוש:

ובזה ניחא מ"ט לא תנן סתמא מתנים השומרים להיות פטורים מכל חיוביהם משום דאז ה"א דמיירי בכולל כל חיוביהם בדבור א' וה"ל כולל מתוך שחל על חיובי דרבנן חל התנאי נמי על חיובי דאורייתא וסברא זו כ' משנה למלך פ"ו מאישות וע"ש ותבין דברינו על אמיתתן:

וכל תנאי שיש מעשה בתחלתו בגיטין פרש"י דכ"ע מודים בו וע"ש דסתר עצמו מיני' וביי' דבקו' רבא טעמא דכפלי' לתנאו כו' פירש"י דלר"מ בעי תנאי קודם למעשה ולא לרבנן ובמסקנת רבא מסיק רש"י דגם רבנן מודי והנה לפמ"ש שהסכימו כל הראשונים

והיא דעת תוס' דגם לרבנן ילפי' מב"ג וב"ר מה שהסברא נותן והנה י"ל סברא אם קדם מעשה לתנאי שיהי' מעשה קיים ותנאי בטל היינו משום שהרי הרי את מקודשת לי אמר בהדיא ושלא תהי' מקודשת אם לא תעשה כך וכך זה לא אמר בהדיא רק אתי מכללי' שהרי לא כפלי' לתנאו א"כ ה"ל כעין דברי' שבלב דלא אתי מחשבה ומבטל מעשה משו"ה צריך להקדים התנאי קודם למעשה אך אה"נ אי הוי כפלי' לתנאו באופן שלא יצטרך ללמוד ההיפוך מכללא אזי אין חילוק בין הקדים תנאי או הקדים מעשה והשתא לר"מ דאמר גזה"כ הוא בעי' כבני גד ובני ראובן א"כ בעי' תרווייהו כפל וקדימת תנאי אבל לרבנן בחדא מינייהו סגי או קדימת תנאי בלא כפל ואמרו מכלל הן אתה שומע לאו או כפל ואז יכול להקדים מעשה לתנאי והתם בקושי' הקשה רבא טעמא דלא כפלי' הא כפלי' וכו' א"כ אי כפלי' בודאי לא בעי לרבנן תנאי קודם ע"כ פרש"י הקו' קאי לר"מ ולמסקנא מוקי לי' בתנאי משום מעשה קודם לתנאי ובדלא כפלי' וככ"ע ואמנם הכא במשנתינו דסתם ואמר כל תנאי שיש מעשה משמע אפי' כפלי' דהרי כייל כל תנאי ע"כ אומרי' ר"מ היא ולא ר' יהודה:

דמעיקרא לא שיעבד נפשי' יראה הכוונה לחלק בין שומר למקדש אשה דבלא תורה וישראל נמי איכא שומרים וכ"א שומר של חבירו בידו וחוקק לו חוקו וחיובו כרצונו ע"כ אם מתנה עמו לא אהי' שומר עפ"י דעת תורה אלא על ענין כך וכך אין זה מתנה עמ"ש בתורה משא"כ קדושין אי ליכא תורה ליכא קדושין ואם יאמר הרי את מקודשת הרי פגע בתורה וכשיאמר ע"מ כך וכך הרי הוא מתנה על מה שכתוב בתורה: